

Funkcije komunikacijski relevantne šutnje u njemačkome

Rakovac, Selma

Doctoral thesis / Disertacija

2023

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Faculty of Humanities and Social Sciences / Sveučilište u Zagrebu, Filozofski fakultet**

<https://doi.org/10.17234/diss.2023.6542>

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:131:112875>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-07-06**

Sveučilište u Zagrebu
Filozofski fakultet
University of Zagreb
Faculty of Humanities
and Social Sciences

Repository / Repozitorij:

[ODRAZ - open repository of the University of Zagreb
Faculty of Humanities and Social Sciences](#)

Sveučilište u Zagrebu

Filozofski fakultet

Selma Rakovac

**FUNKCIJE KOMUNIKACIJSKI
RELEVANTNE ŠUTNJE U
NJEMAČKOME**

DOKTORSKI RAD

Zagreb, 2023.

Sveučilište u Zagrebu

Filozofski fakultet

Selma Rakovac

FUNKCIJE KOMUNIKACIJSKI RELEVANTNE ŠUTNJE U NJEMAČKOME

DOKTORSKI RAD

Mentorice:

Prof. dr. Zrinjka Glovacki Bernardi

Prof. dr. Maja Anđel

Zagreb, 2023.

University of Zagreb

Faculty of Humanities and Social Sciences

Selma Rakovac

FUNCTIONS OF SILENCE RELEVANT FOR COMMUNICATION IN GERMAN

DOCTORAL DISSERTATION

Supervisors:

Prof. Dr. Zrinjka Glovacki Bernardi

Prof. Dr. Maja Anđel

Zagreb, 2023.

Informacije o mentoricama

Prof. dr. Zrinjka Glovacki Bernardi

Životopis:

Rođena u Zagrebu 1952. godine. Od 1971. do 1975. studij germanistike i anglistike na Sveučilištu u Zagrebu i Sveučilištu u Münsteru. Doktorirala 1981. godine. Od 1977. do 1995. asistent, docent, izvanredni profesor na Odsjeku za germanistiku Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu; od 1995. redovni profesor. Nastava i predavanja na sveučilištima u Münchenu, Grazu, Beču, Mariboru, Sarajevu, Tuzli, Ljubljani, Novom Sadu. 1992.-1995. prodekanica Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu. Od 2005. predstojnica Katedre za njemački jezik, Odsjek za germanistiku Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu. Od 2013. član Forschungszentrum Deutsch in Mittel-, Ost- und Südosteuropa (FZ DiMOS), Universität Regensburg. Završeni projekti (voditeljica): 1984.-1990. Tekst kao jezična i informacijska jedinica, Institut za lingvistiku, Sveučilište u Zagrebu; 1994.-1996. Österreichisch-kroatische Sprachbeziehungen in der Neuzeit, besonders seit dem 18. Jahrhundert, Sveučilište u Zagrebu i Sveučilište u Beču (prof. dr. Peter Wiesinger); 1996.-2000. Hrvatsko-njemačke jezične veze; 2002.-2006. Hrvatsko-njemački jezični dodir; 2007.-2013. Njemački i hrvatski u dodiru – sociokulturološki aspekti i komunikacijske paradigme. Tekući projekt (istraživač): Povijesne perspektive transnacionalne prakse i međukulturnog dijaloga u Austro-Ugarskoj, Institut za antropologiju Zagreb. Članstvo: MGV Mitteleuropäischer Germanistenverband, SLE Societas Linguistica Europaea, IVG Internationale Vereinigung für Germanistik.

Prof. dr. Maja Anđel

Životopis:

Maja Anđel diplomirala je na studiju germanistike i romanistike na Filozofskom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu, gdje je i doktorirala 2006. godine radom o primjeni konekcionističkih mreža u jezikoslovlju. Usavršavala se u Austriji, Kini i Sjedinjenim Državama. Izvanredna je profesorica na Odsjeku za germanistiku Filozofskoga fakulteta Sveučilišta u Zagrebu i predstojnica Katedre za prevođenje njemačkog jezika. Predaje niz kolegija iz općeg germanističkog jezikoslovlja, psiholingvistike, kognitivne lingvistike i prevoditeljstva.

Objavila je brojne znanstvene radove i jedan udžbenik (Kompendium der Phonetik und Phonologie der deutschen Sprache). Članica je uredništva časopisa Zagreber germanistische Beiträge. Surađivala je na nekoliko znanstvenih projekata na Odsjeku za germanistiku Filozofskoga fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, na jednom projektu Austrijske akademije znanosti, te na projektu Europskog socijalnog fonda „Usklađivanje studijskih programa s potrebama tržišta rada“. Članica je Međunarodnog udruženja germanista (IVG).

Sažetak rada

Cilj rada je proučiti uzroke pojavljivanja, značenje i interpretiranje šutnje te izraditi odgovarajući model istraživanja šutnje. Cilj je istraživanjem verbalne interakcije odnosno konverzacije ustanoviti tročlani terminološki sustav: stanka, prešućivanje i tišina i provjeriti ga na korpusu koji se prvi put u istraživanju šutnje sastoji od primjera autentičnog spontanog govora te analizira na temelju vlastite metode.

Razgovori su podijeljeni u retke te obilježeni prema vlastitom modelu istraživanja šutnje u razgovoru. Svaki redak sadrži informaciju o govorniku, temi razgovora, razgovornoj situaciji, razgovornom događaju te o položaju u sekvencijskoj cjelini. Obilježava se početak, sredina i kraj sekvencijske cjeline. Obilježene su sekvencije te su grupirane u sekvencijske parove i cjeline. Temeljem navedenih podataka šutnja je definirana kao stanka, tišina i prešućivanje, uz primjedbe o dodatnim obilježjima i karakteristikama.

Šutnja u sekvenciji jednog sugovornika potvrđena je u istraživanome korpusu kao stanka u vlastitoj sekvenciji u jednoj rečenici ili između dvaju dijelova rečenice. Šutnja između dviju sekvencija jednog govornika potvrđena je u istraživanome korpusu kao prešućivanje nakon tvrdnje, pitanja, reakcije na pitanje, negiranja/neslaganja. Šutnja između dvaju sekvencija dvaju govornika potvrđena je u istraživanome korpusu kao stanka u sekvencijskom paru. Šutnja između sekvencijskih cjelina potvrđena je u istraživanome korpusu kao tišina.

Potvrđena je relevantnost šutnje za izvaninstitucionalne i institucionalne razgovore kod stanke, prešućivanja i tišine kao i sprege komunikacijske relevantnosti i očuvanja obraza. Potvrđena je za izvaninstitucionalne razgovore šutnja koja nije komunikacijski relevantna i nema ulogu govornog čina. Potvrđena je nužnost sprege tri konstrukta za proučavanje šutnje: etnografije komunikacije, konverzacijske analize i konceptualne metafore.

Ključne riječi: šutnja, tišina, stanka, prešućivanje, konverzacijska analiza, etnografija komunikacije, konceptualna metafora, interakcija, govornik, obraz

Abstract

The first chapter describes the silence and its manifestation, which are the subject of research in this paper. Such silence can be manifested as lack of sound, but also as avoiding verbalisation of certain elocutionary intent. The research includes silence as a lack of sound at a place of expected turn during a conversation. The subject of research are speakers, conversational situation and following parts of conversations in their relation towards silence: turns, adjacency pairs and groups of adjacency pairs connected with the same topic. For the purpose of differentiating of its subtypes, silence is determined as a superior term, with the following subtypes: silence as a pause, silence as a stillness and silence as a concealing. When it comes to position of silence in relation to turn, the silence can be found within a turn, between two turns within an adjacency pair or between two different adjacency pairs. Silence within a turn and between two turns in an adjacency pair is defined as pause. Silence between two turns of one speaker, where one part of the adjacency pair has not been realised, is related to silence as a concealing. Silence at the end of the adjacency pair with and at the end of the topic is called silence as a stillness.

Chapter 2.7. presents metaphoric concept of silence in German, reviewing a question whether those concepts can be referred to the function of silence. The paper uses metaphoric concept of silence as a cessation. The research corpora of the written language, used for the research, is presented. Approximately 60.000 results for *schweigen* were analysed and they have been distributed based on statistical relevance. The most frequent collocations with silence are presented. Additionally, the term of face-saving in relation to the metaphor of silence by Goffmann and Schwitalla was presented, along with Schwitalla's relation of silence and face-saving.

Chapter 3.1. contains the definition of silence. The silence is primarily put in the context of interaction, within which is being studied, and it describes dimensions of silence considering previous mention of its polymorphism. Dimensions which are presented include physical, functional and the dimension of the meaning. The definition describes the way silence is manifested and how it is determined. Examples for terms of pause, silence as a concealing and silence as a stillness are presented. Additionally, a review of use of silence as a term in researched literature, and terms proposed in the paper related to those mentioned by other authors are provided. Examples are given for individual types of silence and explanations aiding differentiation of pause, silence as a concealing and silence as a stillness, which will have their implications on the research in the paper. Based on the given terms, the corpora were analysed.

Additionally, this chapter presents research of silence with review of main aspects of papers in the field of conversational analysis, ethnography of communication and metaphor of silence, as well as types of interventions, reasons for silence, level of realisation of silence, conventions related to silence, communicational relevance of silence and classification of silence based on function and type of turn.

Chapter 4. presents theoretical background of dealing with silence in this paper, based on conversational analysis, ethnography of communication and metaphoric concept of silence. This paper will test whether there is a possibility to make a systematic research of silence in relation to turn, i.e. the uttered, and in relation to the speaker. Systematic quality related to turns and adjacency pairs to whom silence belongs, and in relation to the speaker, can facilitate the understanding of silence. Turn-based analysis is founded on conversational analysis, while the analysis based on speaker, event of speaking and situation is founded on ethnography of communication. The assumption is that the language manifests a way the speakers conceptualise words and meaning behind them. The understanding of silence is seen through metaphoric concepts related to silence. Is silence a pause or an interruption of communication, as metaphor says, or the silence is someone who rules, and therefore has a communicational message, because it communicates domination. Communicational relevance of silence is based on metaphor, while expressions about silence can be used to check its communicational relevance. Conversational analysis studies distribution of turns, while ethnography of communication emphasises the importance of participant in conversation, when it comes to distribution of turns, their relations and conversational event and situation in which the participants in conversation met. Conceptual metaphor can bring the type of silence in relation to its interpretation, which is based on the existing metaphoric concepts on silence in German. Turns are the smallest units of conversation of a speaker and they are marked with description of their function and meaning in this paper. Turns form adjacency pairs. Adjacency pairs are larger units of conversation, which can be made of one or more turns by one or more speakers. It is usually two speakers who participate in an adjacency pair; one with the act of turn opening (initiation turn) and the other with the act of reacting to initiation turn (turn of reaction), followed by the act of reacting to reaction (turn of reaction to reaction). Adjacency pairs are joined in higher conversational units, connected by topic – adjacency pairs with the same topic. The precondition to group a series of adjacency pairs is a joint topic. The group of adjacency pairs have their start, middle and end.

Information on speakers is entered for the purpose of ethnographic analysis of adjacency pairs; age, gender and type of situation of the speakers, as well as the speaking event in which they participate.

Four hypotheses have been presented for the research.

H1: It is assumed that there is a communicatively relevant type of silence, which can have a function of an act of speaking.

H2: There is also a type of silence which is communicatively irrelevant and without the function of an act of speaking.

H3: It is assumed that differentiation of these types of silence is possible based on definition of the silence's function, explored using the conversational analysis, ethnography of communication and conceptual metaphor.

H4: When talking about the function of silence, it is assumed that the function is related to metaphoric concepts of silence where both, function of occurrence of silence in speech and meaning of silence in language presented by metaphoric concept, indicate interpretation of face threatening, with a precondition that they are communicatively relevant and have the function of a speech act.

Chapter 6 presents the research corpora, materials and interviewees. It shows the project Research and Teaching Corpora of Spoken German, FOLK, method of collection and form of conversations collected within the corpora. It also shows the corpora of conversions selected for the research in this paper. It contains four interviews. The interviews contain 2,595 rows with occurrence of silence, including silence as a stillness, silence as a concealing and pause.

Chapter 7 presents the model of research on silence in this paper, including questions and elements of the analysis. It shows the fundamental questions related to persons and situation, duration of silence and context. The presented model should be applicable to silence during interaction. It also shows the question of communicational relevance of silence and method of analysing conversations. A specific review was made on the absent parts in the adjacency pairs, where silence is defined as a concealing.

Chapter 7.2. presents the elements of analysis and method of marking the material, dividing the conversations into rows marked in Excel. Each row is marked with the following information: who speaks, what they speak, what is the topic of conversation, what is the conversational situation. A row can contain a part of a turn or a whole turn. Grouping of turns to adjacency pairs and groups of adjacency pairs sharing the same topic is presented; they will be brought in connection with silence in conversation. Parts of group of adjacency pairs are

listed: start, middle and end. The form of conversation and analysis of row containing the presented information is given. Examples in the chapter are presented and verified.

Chapter 8 provides analysis of conversations.

Chapter 8.1. gives analysis of a conversation around a meal, as the first private conversation. The flow of conversation is presented, number of rows in conversation, conversational situation and location where it is ongoing. Additionally, it presents conversational events making this conversation and location where this conversational event starts and finishes. The conversation is made of conversational events including meal preparation, eating and end of the meal. Each conversational event shows individual turns. Participants in conversation are presented, marked by abbreviations. They are anonymous, but the basic information is known; age, gender and occupation.

The following chapter presents silence in turn of one participant in conversation which is defined as a pause within a turn in one sentence, and as a pause within a turn between two parts of a sentence. Each conversation is accompanied by conversational event, flow of turns, row in focus, occurrence of silence and explanation.

Chapter 8.1.4. presents silence between two turns of one speaker during a private conversation over a meal. Silence between two turns of one speaker is interpreted as a concealing the existing turn in case that the second turn expressed reaction to the unspoken statement. Such silence as a concealing is defined as concealing a plea or request for an explanation, specification, additional explanation of a part of previous turn, repetition due to unclear speech, lack of reaction, request to formulate a claim, request for explanation and repetition of explanation, request to amend a claim, rephrasing questions from a w-question into yes/no question, request for an additional question, request to rephrase an answer, as an explicit interpretation of silence, non-verbal response. Silence between two adjacency pairs occurs as a disapproval of topic and as silence followed by opening of a new topic, after the previous sequential topic was concluded. Silence between two turns of two speakers is interpreted as a pause within adjacency pairs such as question - reaction to question, claim - reaction to claim, adjacency pair at the start of meal, question - reaction to question in the middle and at the end of sequential lot, claim - reaction to claim in the middle and end of sequential lot.

Conversation during a travel was presented in Chapter 8.2. Part 8.2.1. presents flow of conversation, along with the number of rows, conversational situation, conversational event and participants in conversation.

Silence within a turn of one participant in conversation is presented by examples of silence being interpreted as a pause within a turn in a sentence and pause within a turn between two sentences. As an example of silence between two turns of one participant in conversation, we see silence as a concealing containing a request for additional information, explanation, repetition due to possible incomprehensible speech, corrected claim and explanation, development of a question, explanation, rephrased claim during a tale, widening and convincing, explanation, non-verbal response and lack of response and lack of reaction. Silence between two adjacency pairs is presented as stillness. Silence between two turns of two participants in conversation is shown as a pause in exchange of turns in an adjacency pair such as question - reaction to question in the middle and at the end of sequential lot, claim - reaction to claim in the middle and at the end of sequential lot, and claim and reaction to claim at the end of sequential lot with a duration of nine seconds.

The next presented conversation is an institutional conversation transcribed into 1102 rows. The conversational event is an introduction into an exam with turns related to that part of the conversation. The conversational event is presented as a start of an exam, with turns related to this part of the conversation. The conversational event is presented with accompanying turns. Participants in conversation are presented.

Silence within a turn of one participant in conversation is presented in Chapter 8.3.3. The silence is interpreted as a pause within a turn in a sentence, as a pause within a turn in a sentence with a prop-word and a pause within a turn in a sentence with correction, repetition and interpretation.

Silence between two turns of one participant in conversation is presented in Chapter 8.3.4. The silence is interpreted as silence as a concealing containing a request for explanation, specification, correction, provision of additional information, denial or change of claim, more information, non-verbal response, lack of response and interpretation of own silence.

Silence between two turns of a participant in conversation is presented in the next chapter. Silence had a role as division, as a part of adjacency pair, conclusion - reaction to conclusion, question - reaction to question, reaction to question - stimulus to verbalisation.

The fourth analysed conversation was the analysis of Process by Franz Kafka. Chapter 8.4. treats a conversation during a school class. Conversational event and situation of the turn accompanying a conversational event around reading analysis is presented. Participants in conversation are presented.

Starting from Chapter 8.4.3., individual established examples from the corpora are presented; pause within a turn in a sentence, pause between division and start of a turn, pause

within a turn with animation of participant in conversation to verbalise, pause within a turn between two parts of a sentence, explicit interpretation of silence and amendment of proposals with a corrected proposal. Chapter 8.4.4. presents silence between two turns of one participant in conversation and within it the silence as concealing containing a request for explanation, further telling, repetition of a part of reaction to claim, amended claim, additional response, response, offering response, specification, giving further instruction for the reaction to question, rephrasing, specification and rephrasing of a w-question. Silence between sequential lots is presented in the next chapter, followed by silence between two turns of two participants in conversation, and at claiming and reacting to a claim.

Chapter 9.1 provides results. Silence within a turn is interpreted, as well as the causes for its occurrence. It provides a review of the topic of individual, private conversations and comparison of results. In relation to the pause, justification to use a group of methods proposed in Hypothesis IV is verified. Use of such pauses by a concept of face-saving is interpreted. Communicational relevance is stated as a foundation to affirm face threatening. Hypothesis on communicational relevance and hypothesis on face-saving are brought in relation.

Other reasons for occurrence of this pause in the said conversations are also listed. One of them is the complexity of the topic. This chapter goes on to interpret silence within a turn for the analysed institutional conversations. Pause within a sentence in Conversation III (the first institutional conversation, at the exam) is brought in relation to speaker's dominance. In Conversation III, participants in conversation are divided into the roles of interviewer and interviewees. Pauses are noted with interviewees. For such pauses, we note the occurrence of explicit interpretation of a pause. After starting own turn, and if there is need for a certain period of time to think, the participant in conversation uses a pause. Participants in conversation explicitly state this in appropriate situations. Topic and role of interlocutor as a part of criteria coming from ethnography of communication, verify justification to introduce ethnography of communication, based on Hypothesis III. A case of interviewer's pause was noted, which can be brought in relation with face-saving of participant in conversation or the style of speaking. In both cases, the pauses are communicatively relevant. The conversation IV is presented in the same manner, as well as the other analysed institutional conversations. Conversation IV also shows distribution to a dominant participant in conversation and less dominant speakers, due to their roles during the conversation and the result of the conversation based on their participation. Domination of participants in conversation in relation to making a pause is related to face-saving.

It is stated that both types of conversation, institutional and private, are equally related to face-saving. Hypothesis on communicational relevance, face-saving and the need for a group of methods for conversational analysis, ethnography of communication and metaphor concept is affirmed.

There is presentation of reactions occurring after silence as a concealing in individual conversations, and a case of absence of any reaction from either side is given.

Results for the first institutional conversation is given along with ways the conversation continues after silence as a concealing occurred, as well as hypothesis which can be affirmed in relation to the results.

The results for the second institutional conversation and methods of continuing conversation are presented. Hypothesis that can be affirmed in relation to the results are given.

The average duration of silence is presented.

Chapter 9.4. presents the results of silence between two turns of two speakers in the first analysed conversation. The results are given for the first analysed conversation, along with the causes for occurrence of such pause.

Chapter 9.4. presents the results of the analysis of silence between two turns of two speakers in the second analysed conversation. The results are given for the first analysed conversation, along with the causes for occurrence of such pause. The results of silence between two turns of two speakers in the third analysed conversation are presented. The results are given for the first analysed conversation, along with the causes for occurrence of such pause. The results of silence between two turns of two speakers in the fourth analysed conversation are presented. The results are given for the first analysed conversation, along with the causes for occurrence of such pause.

Chapter 9.5. describes the silence between the group of adjacency pairs. Occurrence of this type of silence is brought in connection with phases in a group of adjacency pairs. The duration of silence is presented. This type of silence is brought into relation with individual conversations and hypotheses.

Chapter 10 summarises the results. It gives an overview of usefulness of categorising silence into pause, silence as a concealing and silence as a stillness for the purpose of ability to compare results and to repeat the research based on qualitative and quantitative approaches. It interprets categorisation as a breakthrough in interpretation of silence and bringing its meaning closer to the speaker and those learning German. It discusses maintaining communication as a fundamental principle of participants in conversation participating in the analysed conversations. Types of reparation after the occurrence of silence are discussed. The

chapter looks back on hypotheses from the researched papers. Among the said hypotheses, prominent are those on expressing relations, evocative silence, silence as strategy, collision of norms and differences in silence formats. Hypotheses are brought into relation with Schwitalla's hypotheses, and the results are connected with Bergmann's results in silence research.

The hypotheses on communicational relevance of silence, usefulness of the group of methods proposed in paper and face-saving are affirmed.

Finally, the chapter lists contributions of the research and its possible applications.

The research is relevant for understanding of own speaking and impact of it on the flow of conversation, understanding the participant in conversation, successfulness in maintaining conversation, understanding silence in the German Language, understanding the use of silence in communication in the German Language, intercultural communication and understanding of intercultural communication, awareness on features of own language, foreign language and different understanding of seemingly equal language elements. The research might be of a special importance for all those to whom German is not a native language.

Based on a pause, we can identify the relationship of participants in conversation (who will be the participant in conversation to always start a new topic after a pause), sensitivity of topic and we can establish whether this is an institutional or extrainstitutional conversation. It is only in a private framework, for topics that are not sensitive, that the pause stops being communicatively relevant. Based on the occurrence of silence, we can assume relationships and understanding the unsaid, which can be the purpose to study silence, in addition to desire to integrate it as an equal member of communication, along with speech.

The results of this paper are beneficial for conversational analysis and language research, interpersonal understanding between the speakers from one or more language areas, and creation of awareness of own conversational habits. The silence should have a more important place in language analysis. Interdisciplinary approach and analysis outside the linguistic framework have been seen as a justified choice for the analysis of (not only) this linguistic phenomena, and it is expected for the research to continue including social sciences related to linguistics, but also that the linguistics will give its contribution to social sciences. It creates the possibility to introduce silence in understanding of the uttered, and better understanding of language cultures hosting silence. The question as to the level of awareness of speakers about the silence within a speech remains and more attention could be paid to it in future research. It is expected that this paper will provide better understanding between members of different language cultures along with research to take place based on the same

categories. Researching silence with the use of categories from this paper provides comparability and therefore possibility for insight into a different language culture.

The paper gave a possibility to investigate communicational relevance based on meaning and distribution, and therefore it provided the basis to establish communicational relevance, as a method for explicit interpretation of silence. The categories of silence (pause, silence as a stillness and silence as a concealing) are applied in different types of private and institutional conversations, as well as in qualitative and quantitative analyses. Comparability of results from private and institutional conversations, during qualitative and quantitative analyses, as well as the possibility of application, present important advantages of this type of categorisation. By using the categories of pause, silence as a stillness and silence as a concealing provides for analysis of conversations in German and other language areas, and comparative analysis can provide a new insight into silence in other languages. The question of silence is actualised by its occurrence in society. Categorisation of silence brings at least a part of its character closer to the speaker, and therefore categorisation presents a breakthrough in its interpretation.

Types of silence and relation to the conversational situation and role of participants in conversation are determined and isolated. The method how to isolate such types of silence is established.

Key words: silence, silence as a pause, silence as a stillness, silence as a concealing, conversational analysis, ethnography of communication, metaphor, interaction, speaker, face

SADRŽAJ

1. Uvod	1
1.1. Što je to šutnja?	1
1.2. Etimologija riječi šutnja	9
2. Pregled dosadašnjih istraživanja šutnje	11
2.1. Osvrt na teorijske okvire	11
2.2. O konverzacijskoj analizi	12
2.2.1. Konverzacijska analiza šutnje Jörga Bergmanna	15
2.2.2. Bergmannov doprinos i nedostaci u istraživanju šutnje	19
2.3. O etnografiji komunikacije	20
2.3.1. Etnografska analiza šutnje Astrid Stedje	23
2.3.2. Stedje, doprinos i nedostaci u istraživanju šutnje	26
2.3.3. Cölfen i Enninger, etnografska analiza šutnje	27
2.3.4. Doprinosi i nedostaci u etnografskom istraživanju šutnje Cölfena i Enningera	27
2.3.5. Prijedlog istraživanja šutnje Muriel Saville-Troike	28
2.3.6. Saville-Troike, doprinosi i nedostaci u istraživanju	30
2.4. Lingvistika, pragmalingvistika i diskursna lingvistika kao teorijski okviri za istraživanje šutnje	30
2.4.1. Jezikoslovna istraživanja šutnje Raimunda Drommela	35
2.4.2. Doprinosi i nedostaci Drommelova istraživanja šutnje	39
2.4.3. Schwitallino tumačenje šutnje	39
2.4.4. Nedostaci Schwitallina tumačenja šutnje	42
2.4.5. Schmitz i istraživanja šutnje	42
2.4.6. Schmitz i nedostaci istraživanja šutnje	43
2.4.7. Zimmermannova analiza u okviru teorije komunikacijskog djelovanja	43
2.4.8. Zimmermann, doprinosi i nedostaci u istraživanju šutnje	45
2.4.9. Proučavanje diskursa, analiza diskursa i šutnja u analizi diskursa: Warnke, Bauer, Owsar	46
2.5. Jaworski – prikazi teorijskih mogućnosti istraživanja šutnje	49
2.6. Metaforički koncept šutnje Jaworskog i Scollona	51
2.7. Metaforički koncept šutnje u njemačkom jeziku	52
2.8. Goffman i i Schwitalla pojam obraza (face) u vezi s metaforom šutnje	54
3. Pojavni oblici šutnje istraživane u ovom radu	55
3.1. Definicija šutnje	55

3.2. Istraživanje šutnje u ovom radu i dosadašnja istraživanja šutnje	59
4. Teorijska pozadina bavljenja šutnjom u ovom radu	61
5. Hipoteze i ciljevi	63
6. Korpus istraživanja – materijal i ispitanici	65
6.1. Opće značajke istraživačkog korpusa	65
6.2. Odabrani razgovori	66
7. Model istraživanja šutnje u razgovoru	68
7.1. Pitanja i elementi analize	68
7.2. Elementi analize i obilježavanje materijala	69
8. Analiza razgovora	74
8.1. Razgovor za obrokom	74
8.1.1. Tijek razgovora	74
8.1.2. Sugovornici	75
8.1.3. Šutnja u sekvenciji jednog sugovornika	75
8.1.4. Šutnja između dviju sekvencija jednog govornika	78
8.1.5. Šutnja između dvaju sekvencijskih parova	85
8.1.6. Šutnja između dviju sekvencija dvaju govornika	86
8.2. Razgovor na putovanju	91
8.2.1. Tijek razgovora	91
8.2.2. Sugovornici	91
8.2.3. Šutnja u sekvenciji jednog govornika	92
8.2.4. Šutnja između dviju sekvencija jednog govornika	94
8.2.5. Šutnja između dvaju sekvencijskih parova	105
8.2.6. Šutnja između dviju sekvencija dvaju govornika	106
8.3. Ispitni razgovor	110
8.3.1. Tijek razgovora	110
8.3.2. Govornici	110
8.3.3. Šutnja u sekvenciji jednog govornika	111
8.3.4. Šutnja između dviju sekvencija jednog govornika	115
8.3.5. Šutnja između dviju sekvencija	121
8.3.6. Šutnja između dviju sekvencija dvaju govornika	123
8.4. Analiza Procesu	124
8.4.1. Tijek razgovora	124
8.4.2. Govornici	124

8.4.3. Šutnja u sekvenciji jednog govornika	125
8.4.4. Šutnja između dviju sekvencija jednog govornika	128
8.4.5. Šutnja između sekvencijskih cjelina	136
8.4.6. Šutnja između dviju sekvencija dvaju govornika	137
9. Rezultati istraživanja	140
9.1. Šutnja u sekvenciji jednog govornika – stanka	140
9.2. Šutnja između dviju sekvencija jednog govornika – prešućivanje	143
9.3. Šutnja između dviju sekvencija dvaju govornika – stanka	145
9.4. Šutnja između dvije sekvencijske cjeline – tišina	147
10. Tumačenje rezultata istraživanja	148
10.1. Osvrt na prethodna istraživanja	152
11. Sažetak	155
Popis literature	164
Popis korištenih internetskih stranica i ostalih izvora	168
Izvor za istraživani korpus	168
Biografija	169

1. UVOD

1.1. Što je to šutnja?

Veze i odnosi između činilaca sustava jezičnih znakova predmet su proučavanja lingvistike. Što predstavlja šutnja u tome sustavu jezičnih znakova? Prema obliku šutnja je u tekstu prazno mjesto, a u govoru izostanak zvuka. Prema sadržaju šutnja se tumači na više načina. Šutnja nije izravan govorni čin s obzirom na to da se različito interpretira iako je karakterizira univerzalnost. Ta se univerzalnost šutnje prvenstveno odnosi na prazno mjesto ili na izostanak zvuka. Tannen¹ proučava šutnju u sklopu teorije govornih činova i opisuje ju kao ekstremno manifestiranje indirektnosti – ništa se ne kaže, a misli se nešto (usp. Tannen, 1985:97).

Kada promatramo šutnju, nekoliko je pitanja na koja treba odgovoriti: Kakav je položaj šutnje u sustavu jezičnih znakova? Postoje li, uz spomenute, drugi oblici njezina manifestiranja? U kakvom je odnosu šutnja s drugim činovima jezičnog sustava? Zašto se šutnja pojavljuje u sustavu znakova? Ima li značenje? Kakvo je značenje šutnje? Kakve se interpretacije vezuju uz šutnju?

Brojne mogućnosti komunikacijskih sredstava ponekad stvaraju pogrešnu predodžbu o tome kako se komunikacija danas odvija brzo, nesmetano i neprekidno. Komunikacijski kanal može biti neposredan ili posredan ako se komunikacija odvija putem tehničkih pomagala. Upravo je zbog napretka tehničkih pomagala u normalnim uvjetima smanjena mogućnost zastoja neovisnih o ljudskoj volji, a komunikacija je sve brža. Ipak, u stvarnosti dolazi do zastoja ili prekida, što govornici doživljavaju kao šutnju. Takvi zastoji često se tumače kao svjesni i namjerni, a ne uzrokovani smetnjama u komunikacijskom kanalu. Ne samo da su tehnička pomagala danas dostupna mnogima nego se komunikacija nerijetko ostvaruje zahvaljujući njima. U uznapredovalom i ubrzanom prometu poruka šutnja se promatra svjesno i pažljivo, kao nešto neuobičajeno, nešto što trebamo shvatiti i u što trebamo proniknuti. Šutnja postaje svjesno sredstvo kojim se skreće pozornost i prenosi poruka.

Postoji više načina na koji se može manifestirati šutnja. To će pokazati sljedeći primjeri koji prikazuju šutnju u dijalogu, u filmu ili u noveli, u društvenom performansu čije je komunikacijsko sredstvo jezik, u umjetničkom performansu čije je komunikacijsko sredstvo prostor ili u komunikaciji između kompanije, javnog sustava i korisnika, krajnjih recipijenata, ljudi. Bit će prikazana šutnja koja se prvenstveno uočava kroz izostanak zvuka kao i šutnja koju

¹ Saville-Troike, M., *Perspectives on Silence*, Ablex Publishing Corporation Norwood, New Jersey, 1985.

ne karakterizira izostanak zvuka općenito, nego izostanak određene teme kroz određeno razdoblje. Prema svom izvoru (usmeni govor, dijalog, tekst, komunikacija u javnom prostoru, u korporaciji, u javnom sustavu) ili prema trajanju (nekoliko sekundi, nekoliko dana ili godina) primjeri koji će biti opisani s ciljem predstavljanja te pojave u sustavu znakova sasvim su različiti.

Šutnja se pojavljuje u filmskim dijalozima kao sredstvo izražavanja umjetničke poruke. To prikazuje jedan od odabranih dijaloga koji dolazi iz filma *Život drugih*² (naslov originala *Das Leben der Anderen*). Komunikacija je u tom filmu prožeta tajnovitošću te pažljivim odabirom svake riječi. I govor i šutnja sudionicima mogu prouzročiti probleme. Radnja filma smještena je u Njemačkoj Demokratskoj Republici 1984. godine, u vrijeme kada služba unutarnje sigurnosti skupljanjem informacija kontrolira ljude i njihove postupke. Takva se atmosfera odražava na komunikaciju između sugovornika koja je prožeta šutnjom. Pogrešno izgovorene riječi mogu sugovornike stajati karijere, obitelji, privatnosti ili slobode. U uvodnom se dijelu filma na vrhuncu doba napetosti u Berlinu na sceni kazališta poslije odigrane predstave susreću autor i redatelj predstave, ministar unutarnjih poslova i njegovi izvršitelji, inspektori službe državne sigurnosti. Nakon predstave u kazalištu Anton Grubitz, natporučnik, pita svojeg kolegu Gerda Wieslera, istražitelja, za dojmove o kazališnoj predstavi, čiju su premijeru upravo odgledali. Sjedeći jedan pokraj drugoga, očiju usmjerenih prema pozornici, vode kratak razgovor. Nakon što na njegovo pitanje nije uslijedio odgovor, Anton Grubitz umjesto ponavljanja izgovara tvrdnju s poštapalicom koja potiče sugovornika na odgovor. Takav postupak govori da je Anton Grubitz svjestan šutnje sugovornika i da je nastoji izbjeći kod sljedećeg pitanja:

G: *Und, wie hat es dir gefallen?* (Šutnja u trajanju od 3 sekunde)

G: *Guter Mann, Herr Dreyman, was?*

W: *Ich würde ihn überwachen lassen.*

Das Leben der Anderen. Dijalog 1, 0:08:52 – 0:08:58 Razgovor natporučnika Antona Grubitza i istražitelja Gerda Wieslera.

U nastavku radnje Anton Grubitz prilazi redatelju kazališne predstave te mu nakon upoznavanja prenosi svoje dojmove. Redatelj predstave šuti, a njegov sugovornik dodatno ga uvjerava, kao da je šutnju interpretirao kao sumnju, nevjericu ili nesuglasicu.

² *Das Leben der Anderen*. Režija: Florian Henckel von Donnersmarck. Wiedemann & Berg Filmproduktion, 2006.

G: *Ihr Stück hat mir auch gut gefallen... (2-3“) na wirklich, es war gut.*

Das Leben der Anderen Dijalog 2, 0:13:10 – 0:13:16 Razgovor ministra Hempfa i redatelja Dreymana.

U prethodnom dijalogu slijedi se isti model prema kojemu nakon govorne sekvencije, kojom se u ovom slučaju iskazuje tvrdnja, ne slijedi reakcija sugovornika. Međutim, govornik kao da i ne očekuje reakciju sugovornika ili prema vlastitim procjenama tumači šutnju sugovornika kao odgovor koji potvrđuje još jednom, kao da je šutnja sugovornika značila nevjericu u ono što je prethodno rečeno.

Postoje primjeri komunikacije u kojima se jedna strana odlučuje za potpunu šutnju i onda kada je se potiče ili prisiljava na komunikaciju. Takav primjer prikazuje se u noveli Zije Dizdarevića *Bošnjakluk Joze Čavare*,³ nastaloj poslije Prvog svjetskog rata. Novela, u čijem je fokusu ratni doživljaj običnog seoskog čovjeka, poslužila je kao podloga za dramu Radio-televizije Sarajevo pod nazivom *Inat*.⁴ Jozo Čavara, kao vojnik austrougarske vojske tijekom Prvoga svjetskog rata, vidi nepravdu u tomu što je protiv svoje volje mobiliziran u vojsku na galicijskoj fronti, što su uvjeti u vojsci nehumani i nejednaki za sudionike, što je hrana nedovoljna te naposljetku što običnome vojniku nije jasno protiv koga i za što se bori, čime sudjelovanje u ratu postaje apsurdno. Otpor, koji u njemu izazivaju nepravde, Jozo Čavara izražava šutnjom i gluhonijemosti koje postaju njegova dosljedna reakcija na svaki pokušaj komuniciranja s njim. Od trenutka kada zapovjednici uočavaju njegovu šutnju na svaki način pokušavaju izazvati bilo kakvu reakciju Joze Čavare. Nastoje razumjeti razloge njegove šutnje i pokušavaju utvrditi je li ona uzrokovana oglušenjem uslijed eksplozije ili detonacije. Na svaki pokušaj uspostavljanja komunikacije ili pokazivanja reakcije Jozo Čavara šuti, a na njegovu šutnju nadređeni reagiraju ljutito i nemoćno. Na kraju Jozo Čavara biva odveden pred streljački odred, pred kojim ni u trenutku strijeljanja ne reagira na ono što mu se u tom trenutku zbiva. Apsolutna šutnja odgovor je Joze Čavare na svijet oko sebe. Oni koji se pokušavaju obratiti Jozi Čavari reagiraju tako da šutnju tumače kao neposluh. Pokušaje razumijevanja i uspostavljanja komunikacije, u kojoj je tumačenje šutnje također komunikacija, otežavaju različite kulture govornika u kojima se spektri tumačenja šutnje ipak jednim dijelom preklapaju te njezino shvaćanje zaista postaje onakvim kakva je i bila namjera Joze Čavare.

³ Zija Dizdarević, *Sabrana djela*, Svjetlost Sarajevo, 1968

⁴ *Inat*. Režija: Faruk Sokolović. Televizija Sarajevo, 1988.

*Šutnja doktora Murkea*⁵ naziv je kratke priče Heinricha Bölla, objavljene 1955. godine u novinama Frankfurter Hefte, a zatim u zbirci satiričnih pripovijetki *Kolekcija šutnje doktora Murkea i druge satire*.⁶ Ta novela govori o vremenima gospodarskog zaokreta i obnove poslijeratne Njemačke, dok se privatno i dalje njeguju nacističke vrijednosti; o kontinuitetu nacističke ideologije i kulture sjećanja u SR Njemačkoj. Doktoru Murkeu, kao mladom uredniku na radijskoj stanici, dodijeljen je zadatak brisanja riječi *Gott* i mijenjanja mjesta u govorima u kojima se pojavljuje riječ *Gott* s „ono više biće koje štujeemo”. Autor je tih govora profesor Bur-Malottke, utjecajan intelektualac i stalni gost u radijskim emisijama u vremenu nacističke ideologije i u vremenu postnacističke i poslijeratne Njemačke. Kako je u svojim proteklm radijskim emisijama veličao pobožnost, Bur-Malottke smatra se odgovornim za religijsku preopterećenost javnog servisa. Predavanja koja je snimao ponovno se emitiraju te Bur-Malottke želi ispraviti svoje poruke i uskladiti ih sa svojim novim stavovima. Stoga moli da se riječ *Gott* u njegovim predavanjima u studiju zamijeni riječima “ono više biće koje štujeemo”. Takav zadatak prilagodbe predavanja dobiva doktor Murke, koji ubrzo uviđa kako će zadatak postati kompliciraniji nego što je očekivao. Naime, riječ *Gott* spominje se u četiri padeža njemačkog jezika te se u skladu s time i „ono više biće koje štujeemo” također treba izgovoriti u četiri različita padeža, koja se ponovno trebaju snimiti radi montiranja. Zbog toga zadatak postaje neugodan i mukotrpan ne samo za doktora Murkea nego i za Bur-Malottkea, koji također treba sudjelovati u izmjenama više nego što je namjeravao. Bur-Malottke dobiva intendantovo dopuštenje da se sav njegov prethodni materijal u trajanju od 120 sati obradi na isti način. U istom se studiju ubrzo potom treba obraditi religijski program tako što će se izrezati trenutci šutnje, a ubaciti preostali odsječci u kojima se pojavljuje riječ *Gott*. Šutnja i riječ *Gott* tako dolaze u odnos u kojem je moguće jedno zamijeniti drugim. Takva zamjena navodi na razmišljanje o uzrocima – kako je šutnja sklonište i utočište u svijetu u kojem se propituje postojanje višeg, nadnaravnog bića. Šutnja kao izostanak, nepostojanje postaje tako zamjena za Boga kao sveprisutno biće. Jedno drugo dopunjuju i zamjenjuju kada je potrebno. To je moguće iz dva razloga – ili šutnja ima mističnu moć ili Bog, odnosno doživljaj Boga, predstavlja odsutnost, barem u vremenima poslije Drugoga svjetskog rata.

⁵ Heinrich Böll, *Doktor Murkes gesammeltes Schweigen* u: Frankfurter Hefte – Zeitschrift für Kultur und Politik, v. Walter Dirks i Eugen Kogon. Frankfurt am Main. 10. Jahrgang, Heft 12, Dezember 1955.

⁶ Heinrich Böll, *Doktor Murkes gesammeltes Schweigen und andere Satiren* Verlag Kiepenheuer & Witsch Köln / Berlin, 1958.

O šutnji, odnosno prešućivanju govorilo se u njemačkim medijima vezano za tvrtku Grünenthal. Šutnja Grünenthala primjer je prešućivanja koji postaje predmet analize diskursa. Farmaceutska tvrtka Grünenthal poznata je u SR Njemačkoj po aferi sa sredstvom za smirenje Contergan. Taj je lijek masovno bio korišten za smirenje. Uzimale su ga i trudnice tijekom trudnoće kako bi smanjile osjećaj mučnine unatoč tomu što lijek nije bio direktno namijenjen njima. Korištenje tog lijeka tijekom trudnoće u velikom je broju slučajeva prouzročilo deformitete novorođenčadi. Više od milijun ljudi tijekom 1957. godine koristilo je sredstvo za spavanje s navedenom tvari. Rođeno je oko 5000 djece s teškim deformitetima ruku i nogu, kao posljedica uzimanja Contergana tijekom trudnoće. Liječnici su izvještavali o sve većem broju neželjenih pojava kod ukupne populacije: vrtoglavici, peckanju dlanova i tabana, hladnoći, unutarnjem nemiru, glavobolji. Lijek se izdavao bez recepta, a kako je rastao broj pritužbi, tako je tvrtka Grünenthal uvela obvezu izdavanja recepta za navedeni lijek. Vodstvo tvrtke smatralo je kako je uvođenje recepta dovoljno za sprječavanje zloupotrebe lijeka. Međutim, tu obvezu uvođenja recepta neke savezne zemlje nisu uvele, poput Bavarske, Donje Saske i Falačkog Porajnja. Kako bi zaštitila potrošače, farmaceutska tvrtka trebala je povući lijek iz prodaje, dok se u cijeloj državi ne uvede obvezatan recept. Taj korak nije učinjen pa je nastala i osuda javnosti i nakon toga priznavanje krivnje uz ispriku. Grünenthal je pokušavao objasniti zašto su godinama prihvaćali samo ograničenu odgovornost za štetne posljedice korištenja lijeka. Naime, lijek nije bio namijenjen isključivo trudnicama te je postavljeno upozorenje kako lijek može biti opasan za njih. Zbog postavljenog upozorenja smatralo se kako odgovornost za uporabu snose prodavači ili krajnji korisnici. Isprika za sve neželjene posljedice korištenja lijeka došla je tek nakon pedeset godina. Spiegel je u medijskim naslovima izostanak isprike okarakterizirao kao pedesetogodišnju šutnju. I sami upravitelji tvrtke taj su postupak na kraju okarakterizirali kao pedesetogodišnju šutnju i potpuno preuzeli odgovornost. Službenu ispriku uputio je dr. Harald F. Stock,⁷ predsjedavajući vodstva koncerna grupe Grünenthal, u povodu otkrivanja spomenika žrtvama Contergana. U upućenoj ispriki stoji i objašnjenje kako je tvrtka iskoristila sve dostupne načine kako bi se lijek ispitao. Tvrtka je i prije isprike plaćala odštetu oštećenima.

Javnost Bosne i Hercegovine i susjednih zemalja pratila je performans *Glasna šutnja*, kojim je Jelena Topić skrenula pozornost najprije ljudi iz najbliže okoline, a zatim i države. U vrijeme izvedbe svojega performansa, 2013. godine, Jelena Topić bila je diplomantica na

⁷ Contergan.Grunenthal.info, Grünenthal-Stiftung zur Unterstützung von Thalidomidbetroffenen, 2012
https://www.contergan.grunenthal.info/thalidomid/Home_/Wissenswertes_und_Aktuelles/Entschuldigung_/de_DE/335700232.jsp, <https://www.aerztezeitung.de/Politik/Gruenenthal-entschuldigt-sich-346957.html>.

Akademiji umjetnosti u Banjoj Luci. Tijekom performansa, koji je pripremila kao diplomski rad na Akademiji umjetnosti u Banjoj Luci, stajala je ispred robne kuće u središtu grada Prijedora i 31 dan šutjela. Nije to bila potpuna šutnja u kojoj je izostala svaka vrsta komunikacije između svijeta i umjetnice s obzirom na to da je autorica komunicirala sa svijetom putem pisanih poruka koje je mijenjala i prilagođavala reakcijama na svoj performans iz proteklog dana. Bila je to djelomična šutnja, šutnja koja je poslužila kako bi izazvala interakciju sudionika performansa – Jelene Topić kao autorice i prolaznika kao publike. Performansom je prema vlastitim tvrdnjama Jelena Topić namjeravala izazvati, a zatim i usustaviti, sagledati i razmotriti reakcije okoline na njezinu šutnju, odnosno reakciju koju će izazvati performans šutnje pojedinca u javnom prostoru. Svrha te šutnje bila je znanstveno istraživanje interpretacije reakcija na šutnju. Tijekom performansa reakcije su postale masovnije, a vijest o performansu svaki se dan širila. I mediji i prolaznici nastojali su tumačiti šutnju Jelene Topić, a za to vrijeme Jelena Topić promatrala je reakcije prolaznika. Svoja zapažanja i reakcije zapisivala je u dnevniku performansa, koji je kasnije objavljen u medijima i na portalu koji je pratio performans Glasna šutnja:

*Svuda oko mene odzvanja znatiželja. Dajem odgovor u vidu oksimorona „glasno šutim”. Šutim i osluškujem – tako vas bolje čujem. Kada progovorite u moje ime o tome tko sam i što radim, ujedno ćete progovoriti i u svoje ime, a tada će moja šutnja postati glasna.*⁸ Jelena Topić, 2013., Portal Klix.ba

Jedna od mogućih interpretacija za razloge performansa, koja nije našla svoje mjesto u medijima, vezana je za mjesto koje je Jelena Topić odabrala za svoj performans, Prijedor. Prijedor je grad u kojemu se koncentracijski logori i mjesta masovnih stradanja godinama nakon ratnih događanja devedesetih godina nisu propisno obilježila i za koji u medijima postoji narativ o šutnji o ratnim događanjima. Okupljanja, podsjećanja ili izgradnju spomenika gradske su vlasti u Prijedoru zabranjivale te su aktivisti za prava žrtava organizirali Dan bijelih traka kao događaj koji treba podsjetiti na ubijene i stradale, ali i na zločince. Je li Jelena Topić nekim slučajem odabrala Prijedor kao mjesto obilježeno šutnjom ili je mjesto odabrano slučajno kao rodni grad Jelene Topić, nije odgovoreno u objašnjenju performansa.

Šutnja u performansu može izazvati reakciju ili iskazati poruku kako bi se naglasila odsutnost. Jedan od performansa u kojem je šutnja izražena uz odsutnost jest komemoracija

⁸ <https://www.klix.ba/vijesti/bih/jelena-djevojka-koja-je-stajala-i-sutjela-objavila-svoj-dnevnik/140107013>.

žrtvama 11. rujna u Bryant parku u New Yorku 2001. godine postavljanjem 2753 prazne stolice na mjestu stradanja žrtvi 11. rujna 2001. godine. Odsutnost je jedan od načina na koji se šutnja manifestira te je u javnom prostoru jednaka šutnji u govoru. Izražena je postojanjem jednog elementa u okruženju, stolice, čije postavljanje pretpostavlja ispunjenje njihove namjene. Naime, ljudi, koji bi trebali sjediti na stolicama, stradali su tijekom terorističkog napada. Izostanak, nestanak, odnosno nedostajanje ljudi naglašeno je postojanjem odgovarajućeg okruženja. Postavljene su stolice, prazne, u broju žrtava zločina, koje svojom prisutnošću naglašavaju odsutnost onih koji bi na tim stolicama sjedili da nisu stradali tijekom terorističkog napada na Svjetski trgovački centar 2001. godine.

Šutnja u komunikaciji može prouzročiti nesporazume i nerazumijevanje između sugovornika. Javni prostor, u kojem se ozračje šutnje uspostavlja putem različitih arhitektonskih ideja, može postati mjesto kontemplacije, meditacije, molitve. Svjesno stvaranje takvog prostora govori o ljudskoj potrebi za smirenjem i tišinom. Jedan je od takvih prostora javni koncept *Prostorija tišine* (njem. *Raum der Stille*) u Berlinu. Raum der Stille prostor je unutar kompleksa Brandenburških vrata, simbola Berlina koji u nekoliko od buke zaštićenih kvadrata nudi prolaznicima mjesto u kojem će se preraditi dojmovi o kompleksnoj povijesti Berlina i povijesti čovječanstva nastaloj tijekom jedne od najtežih katastrofa i najtragičnijih apsurdna modernog ljudskog društva. Ideja o mjestu tišine usred povijesnog i turistički jednog od najposjećenijih dijelova Berlina nastala je 1988. godine u istočnom dijelu grada. Nakon što su se ujedinile Savezna Republika Njemačka i Njemačka Demokratska Republika te nakon što je Berlin postao ujedinjen grad, ideja o prostoru za kontemplaciju prerasla je u zajedničku inicijativu po uzoru na meditacijsku sobu u zgradi Ujedinjenih naroda u New Yorku, koju je generalni tajnik UN-a Dag Hammarskjöld dao sagraditi 1957. godine. Projekt *Prostorije tišine* zaživio je 1993. godine. Od tada to mjesto svakodnevno posjećuje stotinjak zainteresiranih koji tu mogu doživjeti odmak od buke gradske metropole i u tom odmaku provesti trenutke meditacije u tišini. Ovaj projekt mjesto je za opuštanje, molitvu te prisjećanje. Budući da posjetitelji dolaze iz svih krajeva svijeta, drugi je cilj pozivati na povezanost i toleranciju među ljudima, nacionalnostima i svjetonazorima. Prostorija tišine nije kulturni spomenik iako je namjenom povezana s kulturnim znamenitostima grada.

Primjeri šutnje govore kako živimo u glasnom svijetu, ali u vremenu neadekvatne komunikacije. Govori se, ali se i šuti te se šutnja, jednako kao i govor, može tumačiti kao poruka. Šutnja zavrjeđuje prikladno mjesto u proučavanju jezika kao dio komunikacije. Izradom odgovarajućeg modela za izučavanje i karakteriziranje šutnje omogućilo bi se primjereno tumačenje šutnje u različitim situacijama te olakšalo njezino razumijevanje. Šutnja

se najčešće proučava putem interdisciplinarnog pristupa. Kako je šutnja dio govora, neizostavno je za potpunije poznavanje govora proučiti i fenomen šutnje. Šutnja je jedan od načina komuniciranja te je potrebno protumačiti karakter i oblike šutnje kako bi se komunikacija bolje razumjela.

Šutnjom se mogu signalizirati odbijanje, otpor, strah, odbojnost, naklonost, sućut, poštovanje, odsutnost, praznina, povlačenje, negodovanje, zapovijed, molba, prekid komunikacije i otvaranje prostora za druge sudionike u razgovoru. Takva šutnja ne prekida komunikaciju te postavlja pred sudionike u komunikaciji izazov za tumačenje.

Osim toga što je značenjski kompleksan fenomen, šutnja je složena i po svojim pojavnim oblicima te je karakterizira polimorfnost. Polimorfnost predstavlja višeznačnost šutnje, odnosno pojavnost različitih tumačenja u odnosu na okruženje u kojemu se šutnja pojavljuje, kao i sustave znakova u kojima se može pojaviti, jezične i nejezične sustave znakova. S druge strane, svaki sustav znakova poznaje šutnju, što se tumači kao univerzalnost. Izostanak je ključni dio te univerzalnosti, a može se tumačiti kao tišina, opći izostanak znakova u bilo kojemu sustavu znakova, ali i kao šutnja o nečemu ili nekome, izbjegavanje govorenja ili spominjanja nečega određenog uz istodobno nesmetano odvijanje komunikacije.

Šutnja se u razgovoru označuje nedostatkom zvuka, njezin je jezični izraz prekid govora i potpuni izostanak korištenja znakova u jeziku. Dok je pojavljivanje šutnje u govoru obilježeno odsutnošću zvuka, u drugim semiotičkim sustavima prepoznaje se po izostanku elemenata iz tog sustava. Tako se šutnja u pisanome tekstu može vidjeti ili pročitati kao nedostatak slova ili se može doživjeti kao izostanak očekivane ilokucije u pismenoj komunikaciji.

Predmet istraživanja u ovome radu bit će šutnja u razgovoru. Takva šutnja može se manifestirati i kao nedostatak zvuka, ali i kao izbjegavanje verbaliziranja određene ilokucijske namjere. Istraživanje će u ovome radu biti ograničeno na šutnju kao nedostatak zvuka na mjestu očekivane sekvencije tijekom razgovora; izbjegavanje verbaliziranja ilokucijske namjere neće biti obuhvaćeno istraživanjem. Pritom će se proučavati govornici, govorna situacija i sastavnice razgovora. Sastavnice razgovora su: sekvencije, kao temeljne jedinice analize, zatim sekvencijski parovi, kao više jedinice analize, te sekvencijske cjeline, kao skupine sekvencijskih parova povezanih jednakim temama. Sastavnice razgovora, sekvencije, sekvencijski parovi i sekvencijske cjeline sagledat će se u njihovu odnosu prema šutnji i bit će proučavani kao elementi koji prethode šutnji i elementi koji je slijede. Proučavat će se i način analize šutnje, predložiti teorijski, kao i set metoda za proučavanje šutnje.

U prethodnim istraživanjima susreće se korištenje pojmova stanka, šutnja i tišina. Ti su pojmovi povezani s terminološkim opredjeljenjem autora i jezikom istraživanja. Pri

spominjanju pojedinačnih autora upotrijebit će se njihovi izrazi i prijevodi izraza koji se odnose na šutnju. U ovom radu za svrhu analize koristit će se pojmovi šutnja kao nadređeni pojam te pojmovi stanka, tišina i prešućivanje u svrhu razlikovanja pojedinih vrsta šutnje (usp. str. 65–67). Tako se, kada je riječ o položaju šutnje prema sekvenciji, šutnja može naći unutar sekvencije, između dvije sekvencije u sekvencijskom paru ili između dva različita sekvencijska para. Unutar sekvencije i između dvije sekvencije u sekvencijskom paru šutnja se definira kao stanka. Šutnja između dvije sekvencije jednog govornika odnosi se na prešućivanje ako se ustanovi da nedostaje jedan dio sekvencijskog para. Šutnja na granici sekvencijskih cjelina naziva se tišina.

Istraživanje je relevantno za razumijevanje vlastitog govora i utjecaja vlastitog govora na tijek konverzacije, za razumijevanje sugovornikova govora, za uspješnost vođenja konverzacije, za razumijevanje šutnje u njemačkom jeziku, za razumijevanje uporabe šutnje u komunikaciji u njemačkom jeziku, za interkulturalnu komunikaciju i razumijevanje interkulturalne komunikacije, za svjesnost o osobitostima vlastitoga jezika, stranoga jezika i za svjesnost različitoga razumijevanja naizgled istih elemenata u jeziku, za sve kojima njemački jezik nije materinski.

1.2. Etimologija riječi šutnja

Izostanak govora izražava se riječima kao što su šutnja, tišina, muk, tajac – u njemačkome jeziku to su *Schweigen*, *Stille*, *Stummschweigen*, *Stillschweigen*. Etimološka analiza u ovome radu ograničena je na izraze šutnja i tišina, kao i na izraze iz semantičkoga polja biti tiho i šutjeti. Njemačka riječ *schweigen* potječe od indoeuropskog korijena **-suih*, a *Stille* potječe od ie. korijena **stel-*. U indoeuropskim jezicima postoji sedam korijena iz semantičkoga polja biti tiho koje su analizirali Haslinger i Anreiter.⁹ Svi se navedeni izrazi prema Haslinger i Anreiteru mogu interpretirati kao izvedenice izvornoga značenja prestati, odnosno kao mlađa varijanta izvornoga značenja biti tiho.

Značenje riječi iz semantičkoga polja biti tiho mijenjalo se tijekom vremena te je jedno od prvih potvrđenih značenja za ovaj korijen otpustiti, olabaviti, lat. *dēsinere*; staroind. *āvasyati*; engl. *to loosen, release, unharness, unyoke* (usp. Haslinger, Anreiter, 1996:9). Slijedi semantički razvoj prema značenju odmoriti se (engl. *to rest*) te šutjeti (engl. *to be silent, to keep silence*), lat. *silēre*. Slično je tomu i s ostalim korijenima, uz odstupanja kao što je kod **(s)ley*,

⁹ Usp. Haslinger, M., Anreiter, P., *Etymological Approaches to the Concepts of Silence u: Semantics of Silences in Linguistics and Literature*, Winter, Heidelberg, 1996.

također otpustiti, ali i odspavati. Općenito se kod ovih glagola, prema Haslinger i Anreiteru, može ustanoviti interpretacija izvornog značenja prestati (engl. *to cease*). Iz tog razloga treba razlikovati staru semantički dubinsku strukturu prestati (*to cease*) i mlađu, povijesno potvrđenu površinsku strukturu biti tiho (*to be silent*).

S vremenom je došlo do pomicanja značenja, zbog čega danas postoji razumijevanje šutnje izvan značenjskog okvira prekinuti. U nastavku je lista etimoloških korijena iz semantičkog polja šutnja iz članka autora Haslinger i Anreitera sa semantičkim poljem biti tiho (njem. still sein), odnosno s indoeuropskim korijenima riječi iz tog semantičkog polja.

Tablica 1. Indoeuropski korijeni semantičkog polja šutjeti

* <i>melH₂</i>	prekinuti, prestati, drijemati	(njem. <i>mulschen</i>)
* <i>seH₁(l)</i>	-	razriješiti, odvezati od
* <i>(s)leu-</i>	-	odvojiti
* <i>suih-</i>	prestati, šutjeti	
* <i>tak-</i>	biti tiho	
* <i>taus-</i>	biti tiho (lat. <i>tacere</i>)	
* <i>tel-</i>	utišati (se)	

Haslinger, Anreiter, 1996:9

Etimološka značenja šutnje pokazuju ograničen i definiran okvir tumačenja šutnje. Ta se značenja odnose na prekid odnosno prestanak. Međutim, i osim toga što se s etimološke točke gledišta šutnja prvenstveno tumači kao prestanak ili prekid, sudionici u komunikaciji razumijevaju šutnju tako što nastoje protumačiti njezin uzrok odnosno definirati njezinu funkciju. Uzrok i funkcija pojave šutnje mogu odstupati od značenja prestanak/prekid komunikacije te se zbog toga tumačenje šutnje ne ograničava na prestanak ili prekid. To je razlog teškoća pri tumačenju uloga šutnje kako za govornike, tako i za analitičare razgovora.

2. PREGLED DOSADAŠNJIH ISTRAŽIVANJA ŠUTNJE

2.1. Osvrt na teorijske okvire

Šutnja se u dosadašnjim radovima proučava na temelju fizičkih karakteristika, dimenzije u kojoj se pojavljuje. Ta dimenzija može pripadati bilo kojemu znakovnom sustavu. U okvirima proučavanja govorenog i pisanog jezika i kulture pojavljuje se više skupova metoda i teorijskih okvira i disciplina čiji je fokus proučavanja šutnja u nekome od svojih pojavnih oblika. Tako se proučavaju različiti aspekti šutnje, a znakovni sustav i razine unutar toga sustava pred analizu postavljaju one zahtjeve koji odgovaraju kontekstu u kojem se pojavljuje šutnja. Analiza šutnje prilagođava se njezinim različitim pojavnim oblicima. Proučavanje šutnje jest interdisciplinarno, a uzrok je tomu spomenuta polimorfnost šutnje te mogućnost pojavljivanja u različitim sustavima znakova kao posljedica te polimorfnosti.

U analizi šutnje konverzacijska analiza razlikuje tipove šutnje u razgovoru, poziciju šutnje u razgovoru i njezinu ulogu pri ostvarivanju sekvencija (engl. turns) te se fokusira na interakcijsku šutnju. Etnografska analiza šutnje promatra šutnju među skupinom govornika te proučavanje temelji na govornicima. Kako bi etnografska analiza proučila šutnju, uspoređuju se govornici, govorne situacije i teme. Etnografska analiza šutnje opisuje situacije u kojima se pojavljuje šutnja, pri čemu u takvim situacijama šutnja strukturira govor, odnosno prema šutnji se određuju ostali kriteriji analize. Pragmalingvistička analiza šutnje istražuje verbalizaciju govornih činova, što ne uključuje uvijek izostanak govorenja i pojavu šutnje kao izostanka govora. U pragmalingvističku analizu šutnje ubraja se namjerni izostanak verbaliziranja ilokucijske namjere, što ne podrazumijeva pojavu šutnje u smislu prekida govora, odnosno ne podrazumijeva izostanak sekvencija, ali zato podrazumijeva izostanak očekivanoga govornog čina. Diskursna analiza proučava ukupnost pojave šutnje dulje razdoblje u jeziku, ali i u javnom prostoru i u više semiotičkih sustava u vezi s određenom temom ili problematikom. Analize pojedinih vrsta šutnje, u ovom slučaju diskursne šutnje, temelje se na teorijskim postavkama znanstvene discipline u okviru koje se istražuje diskursna šutnja, u ovom slučaju diskursne analize. Tako diskursna šutnja proučava tematski povezane događaje u određenom razdoblju i šutnju vezanu za takav događaj. Šutnja u diskursnoj analizi može biti jedan od predmeta istraživanja, a njezino proučavanje temelji se na kontekstu u kojemu se pojavljuje. Dijelove toga konteksta čine mediji komunikacije dostupni u javnom prostoru, kao predmeti proučavanja diskursne analize.

U nastavku će biti prikazan pregled dosadašnjih znanstvenih spoznaja o šutnji. Vodit će se računa o tome da se pojedini autori grupiraju prema korištenim skupovima metoda, prema

teorijskom temelju njihovih istraživanja te prema vrsti šutnje koju su proučavali u svojim radovima.

2.2. O konverzacijskoj analizi

Konverzacijska analiza interdisciplinarna je vrsta pristupa govornom jeziku koja se temelji na spoznajama i učenju sociologije i etnometodologije te proučava jezičnu interakciju. Polazi od pretpostavke kako je društvo uređen sustav, pa time i jezik kao njegov dio. Etnometodologija, međutim, koju je začeo Harold Garfinkel, razvila se kao disciplina koja proučava društvene fenomene, ne samo u jeziku. Etnometodologija, kao i konverzacijska analiza, u svojem predmetu ima interakciju, putem čega proučava uspostavljanje društvenog reda. Predmet proučavanja konverzacijske analize uži je od predmeta proučavanja etnometodologije. Sudionici u razgovoru isti su i u konverzacijskoj analizi i u etnometodologiji, posebno zato što su govornici kao sudionici u interakciji dio analize prema etnometodološkim parametrima poput dobi, pripadnosti zajednici i homogenosti zajednice. Društvene radnje odlikuju pravila, ograničenja, način reprodukcije i uređenost u jezičnoj uporabi. Konverzacijska analiza nastoji uspostaviti liste pravila za stvaranje i oblikovanje društvenih radnji, očekivanih u određenoj situaciji i okolini. Proučava konverzaciju, razgovor, a etnometodologija proučava interakciju koja ne mora sadržavati razgovor. Interakcija može biti mahanje, namigivanje, ulična tučnjava ili kontakt očima. Konverzacija može biti usmena ili pismena, ali je u svakom slučaju verbalna. Konverzacijska analiza proučava verbalne aspekte interakcije.

O povezanosti konverzacijske analize ne samo sa sociologijom i etnometodologijom nego i s ostalim disciplinama koje se neposredno bave jezikom u svojem pregledu konverzacijske analize piše George Psathas 1995.¹⁰ Psathas nabraja niz disciplina povezanih s konverzacijskom analizom, od psihologije, komunikacije, pragmatike, diskursne analize, sociolingvistike i kognitivne znanosti te sociologije, iz koje je proistekla konverzacijska analiza (usp. Psathas, 1995:3).

Fokus konverzacijske analize usmjeren je na društvene radnje koje su iskazane govorom. Konverzacijska analiza usmjerena je na govor (fr. *parole*), a ne na jezik (fr. *langue*), stoga je konverzacijska analiza u interpretaciji i istraživanju prije svega dijelom sociologije, a ne znanosti o jeziku. Govor je sredstvo iskazivanja društvenih radnji i kao takav dio konverzacijske analize. Konverzacijska analiza postupno je stvarala dodirne točke s temama koje proučava znanost o jeziku. Traženje uređenosti i istraživanje ustroja u objektu proučavanja

¹⁰ Psathas, G., *Conversation Analysis. The study of Talk-in-Interaction*. SAGE Publications Thousand Oaks, California, 1995.

motiv je i za analizu konverzacije i za lingvistiku, što je ujedno jedan od razloga pojavljivanja interesa lingvistike za analizu konverzacije. Analiza konverzacije nije lingvistički pristup analizi razgovora, a ipak je jedan od prvih pristupa čije je težište istraživanja usmjereno na spontane razgovore. Osim toga dodatna važnost za lingvistiku ogleda se u tome što se terminologija analize konverzacije upotrebljava i pri lingvističkim istraživanjima. Analiza konverzacije kao skup metoda i proučavanja razgovora nastala je kao rezultat empirijskih istraživanja, promatranja i opisivanja razgovora u okviru sociologije.

Pri pristupanju istraživanju nekoliko je pitanja koja se postavljaju u analizi konverzacije:

- Što su teme interakcije, što su sastavnice tema?
- Na koji se način razvijaju teme, u kakvim se formacijama odvija razgovor, kako počinje i završava tema te kako počinju pitanja i kako se reagira na njih?
- Tko su sudionici u razgovoru i postoje li mehanizmi razgovora u sprezi s položajem i statusima sudionika u njoj?

Posebno su se Garfinkel i Sacks bavili načinima započinjanja i završavanja razgovora, predstavljanja, upoznavanja, pozdravljanja, formuliranja molbe ili problema. Harold Garfinkel i Harvey Sacks¹¹ pokrenuli su prva istraživanja spontanih razgovora, na čijim temeljima i danas nastaju radovi u okviru analize konverzacije. U fokusu proučavanja bili su razgovori u javnim ustanovama, bolnicama i sudovima. Harold Garfinkel istraživao je ponašanje članova američke državne porote iz 1954. godine. Teme proučavanja bile su metode porotnika pomoću kojih su utvrđivane činjenice, opisivani razvoji događaja i izneseni dokazi te metode kojima je utvrđivana pouzdanost iskaza svjedoka, uspostavljana organizacija govornika među porotom i određivana krivnja ili nevinost optuženika. Metodama istraživanja nastojala se odrediti hijerarhija porotnika, istraživača i drugih zainteresiranih strana.

Proučavanje razgovora u analizi konverzacije započinje prikupljanjem materijala, usmenog govora odnosno razgovora dvaju i više sugovornika. Razgovori su autentični, spontani, u privatnom ili institucionalnom okruženju. Sugovornici koji sudjeluju u razgovoru daju suglasnost za istraživanje. Tonski i videozapisi razgovora upotrebljavaju se kao temelj za transkripciju, preslušavanje i uspoređivanje s transkribiranim tekstom. Zbog mogućnosti ponovnog preslušavanja snimanje razgovora od ključne je važnosti. Korisnici većih baza

¹¹ Usp. Garfinkel, H., Sacks, H., *On formal Structures of Practical Action* u: McKinney, J. C., Tiryakian, A., ur. *Theoretical Sociology* Appleton, Century-Crofts New York, 1970.

podataka tako mogu slušati razgovor, a ne samo pročitati transkript. Uspjeh i razvoj konverzijske analize povezani su s mogućnostima stvaranja velikih baza podataka, čime raste i mogućnost provjere mehanizama na većem korpusu i mogućnost stvaranja kompleksnije slike o ljudskoj interakciji.

Analiza konverzije proučava interakciju dobivenu snimanjem u unaprijed postavljenim uvjetima u kojima je već poznato o kojoj je vrsti razgovora riječ (npr. o institucionaliziranim razgovorima kao što je bilo u prvim istraživanjima vođenim na temeljima konverzijske analize ili o privatnim svakodnevnim razgovorima). Pri transkripciji materijala također se mogu unijeti informacije dobivene iz videozapisa. To su podaci o mimici, gestikulaciji, konstelaciji sugovornika i ostalim potencijalno relevantnim čimbenicima poput prostora i drugih informacija vezanih za govornike.

Transkripcija se može obavljati s pomoću kompjutorskih alata za analizu teksta. Na njemačkom govornom području dva najčešća kompjutorska programa za transkripciju teksta jesu *Exmaralda* i *Folker*. Najčešći sustav transkripcije kojim se bilježi razgovor jest *GAT 2*. *GAT* je razvila Gail Jefferson¹² sedamdesetih godina u Sjedinjenim Američkim Državama.

Transkribirani razgovor odvija se u segmentima. Svaki segment može obuhvatiti više *sekvencija* (engl. *turn*). Preuzimanje riječi, odnosno sekvencije naziva se *turn taking*. Dvije sekvencije čine *parnu sekvenciju* (engl. *adjacency pair*). Neki primjeri parnih sekvencija jesu: pitanje – odgovor, molba – prihvaćanje, molba – odbijanje, pozdrav – otpozdrav (usp. Sacks, 1974:696-735). Analiza konverzije počiva na analizi spontanoga govora.

Putem definiranja uloga govornika u konverzijskom analitičkom pristupu sustavno se promatraju jedinice istraživanja, koje uključuju sekvenciju, situaciju i okruženje. Zadatak konverzijske analize jest otkrivanje i predočavanje pravila sustava, ne pretpostavljajući unaprijed kakav je način funkcioniranja sustava. Konverzijski analitičari zanimaju se za unutarnje uređenje interakcijskog fenomena i polaze od pretpostavke kako postoji red u svim točkama razgovora. Zadatak je istraživača u takvom pristupu pronalaženje i prikazivanje tog reda koji se temelji na sustavu kategorija uspostavljenom tijekom istraživanja. Primjerice, ako se istraživanje provodi na razgovorima tijekom obroka, i vrijeme i vrsta (doručak, ručak) bit će uvršteni u sustav kategorija u istraživanju. Društvene radnje odlikuju uređenost i važnost,

¹² Jefferson, Gail: *Notes on a Possible Metric which Provides for a 'Standard Maximum' Silence of Approximately One Second in Conversation*. Tilburg: Tilburg Papers in Language and Literature, 1983.

odnosno uloga u međusobnoj sprezi, ali se pravila i strukture, koje proizvode i uspostavljaju taj red, razotkrivaju analizom (usp. Psathas, 1995:2).

Svaka interakcija odvija se u određenom kontekstu, koji se odnosi na vrijeme, mjesto i sudionike interakcije. Sudionici su ujedno interpretatori i njihovo znanje o svijetu, iskustvo i navike manifestiraju se na početku, tijekom i na kraju konverzacije. Analiza konverzacije promatra i rekonstruira interpretaciju govornika podrazumijevajući da je interakcija generirana, da se ponavlja u sličnoj situaciji.

U pozadini odvijanja društvenih radnji govornika pronalaze se mehanizmi i pravila konverzacije koji odražavaju govornikovo stečeno znanje o funkcioniranjima tih mehanizama. Već u predistraživačkoj postavci konverzijske analize postavljena je hipoteza o važnosti društvenih radnji te se na temelju toga pristupa istraživanju fenomena u okviru konverzijske analize. Društvene radnje važne su onima koji sudjeluju u njihovu stvaranju te imaju prirodnu organizaciju koja se može otkriti i analizirati pažljivim ispitivanjem (usp. Psathas, 1995:8).

Bavljenje distribucijom govora, time kako su raspoređene sekvencije i u kojem se kontekstu vodi razgovor, ali i izostavljanje značenja i funkcionalno-pragmatičkih aspekata govornih sekvencija čine temelj konverzijskog pristupa analizi govora. Za lingvistički pristup takvoj analizi upućuje se na nedostatak eksplanatornosti s obzirom na to da analiza konverzacije ne pokušava biti eksplanatorna.

2.2.1. Konverzijska analiza šutnje Jörga Bergmanna

Interakcijska šutnja, odnosno faze šutnje tijekom razgovora prema Bergmannu,¹³ prva je analiza, odnosno bavljenje šutnjom koje će biti predstavljeno u ovome poglavlju. Bergmannovo proučavanje značajka šutnje iz perspektive konverzijske analize ujedno predstavlja začetke istraživanja šutnje u njemačkom govornom području iz kuta konverzijske analize. Bergmann istražuje konverzijske aspekte interaktivne organizacije šutnje u razgovoru i tipove intervencija nakon šutnje te postavlja obrasce za tipove intervencija nakon pojave šutnje u razgovoru. Bergmannov doprinos u izučavanju jezika i govora u njemačkome govornom području ogleda se u začecu konverzijske analize u njemačkome jeziku i izučavanju tema koje u okviru znanosti o govoru nisu bile zastupljene.¹⁴ Konverzijska

¹³ Bergmann, J., *Schweigephase im Gespräch – Aspekte ihrer interaktiven Organisation* u: Soeffner, Hans Georg ur. *Beiträge zu einer empirischen Sprachsoziologie*, Gunter Narr Verlag, Tübingen, 1982.

¹⁴ Više o konverzijskoj analizi kod Bergmanna u: Bergmann, J., *Ethnomethodologische Konversationsanalyse*, u: Peter Schröder/Hugo Steger ur. *Dialogforschung. Jahrbuch 1980 des Instituts für deutsche Sprache*. Schwann, Düsseldorf, 1980., str. 9.–51; zatim Bergmann, J. *Frage und Frageparaphrase: Aspekte der redezuginternen und*

analiza, odnosno etnometodološki konverzacijsko-analitički pristup Bergmannov je teorijski okvir za proučavanje šutnje u razgovoru. Bergmann slijedom svojeg razumijevanja šutnje, koje se ogleda i u odabiru korpusa, ali i u tumačenju različitih tipova šutnje, šutnju definira kao dio u razgovoru, fazu u kojoj se jezično ne izražava nijedan sugovornik, a razgovor se doima nakratko obustavljenim (usp. Bergmann, 1982:143). Nitko od sugovornika ne artikulira nijedan vokalni jezični znak, bilo verbalni, bilo neverbalni, kao kašalj, uzdah i sl. Upravo tijekom šutnje izostaje jezično izražavanje, što nije neuobičajeno ni za jedan razgovor. Bitno je trajanje šutnje, kao i govorni izričaji nastali kao reakcija poslije određenog trajanja šutnje. Odnos šutnje i govora jest komplementaran te govor ima ključnu ulogu za interpretaciju šutnje. Ključni su izričaji koji prethode šutnji, kao i izričaji koji slijede poslije šutnje (usp. Bergmann, 1982:147). Bergmann klasificira tipove šutnje i tipove reagiranja na šutnju tijekom razgovora. Problemizira fizičku pojavnost šutnje, potpuni izostanak govora, kontekst u kojemu se odvija potpuni izostanak govora te pitanje funkcije govornih izričaja (njem. *Äußerung*, usp. Bergmann, 1982:147) u neposrednoj okolini šutnje. Tumačenje šutnje temelji na organizaciji izmjene govornika pomoću koje sudionici u interakciji uspostavljaju redoslijed vlastitih izričaja te na organizaciji izričajnih sekvencija (njem. *Organisation von Äußerungssequenzen*, usp. Bergmann, 1982:148). Organizacija izričaja znači da dva izričaja koja slijede jedan nakon drugoga nisu samo u serijskom/sukcesivnom odnosu nego i u odnosu međusobne uvjetovanosti. Izričaj prije šutnje određuje koji će govornik, uz pomoć koje aktivnosti i s kojim tipom izričaja realizirati sljedeći izričaj. Tako govornici određuju mjesto i kontekst šutnje u redoslijedu vlastitih izričaja te tako interpretiraju šutnju. Slijedeći jednake metode, analizom se može utvrditi koji se tipovi šutnje ponavljaju te na taj način odrediti kategorije tipova šutnje. U pogledu konteksta i distribucije šutnje Bergmannu su posebno važna sljedeća dva obilježja: tip izričaja koji prethodi šutnji (npr. pitanje, komentar, pozdrav) te stupanj realizacije izričaja u okolini šutnje (npr. u kojoj je fazi izričaj, na samom početku ili na kraju otvaranja teme, u

sequenziellen Organisation eines Äußerungsformats, u: Peter Winkler ur. *Methoden der Analyse von Face-to-Face-Situationen*. Metzler, Stuttgart, 1981.; Bergmann, J., *Konversationsanalyse*, u: Uwe Flick i dr. ur. *Handbuch Qualitative Sozialforschung, Psychologie* Verlags Union, München, 1991.; zatim Bergmann, J. *Konversationsanalyse*, u: Uwe Flick/Ernst v.Kardorff/Ines Steinke ur. *Qualitative Sozialforschung. Ein Handbuch*. Rowohlt, Reinbek, 2001.; te Bergmann J. *Das Konzept der Konversationsanalyse*, u: Klaus Brinker/Gerd Antos/Wolfgang Heinemann/Sven S. Sager ur. *Text- und Gesprächslinguistik: Ein internationales Handbuch zeitgenössischer Forschung*, 2. Halbband. de Gruyter, Berlin/New York, 2001.; Bergmann J. (2010) *Ethnomethodologische Konversationsanalyse*, u: Ludger Hoffmann ur. *Sprachwissenschaft. Ein Reader* (3. erweiterte Auflage). de Gruyter Berlin/New York, 2012.

početnim ili završnim izričajnim parovima (usp. Bergmann, 1982:147). Na temelju organizacije izmjene govornika (njem. *Organisation des Sprecherwechsels*, usp. Bergmann, 1982:147) te na temelju međusobne uvjetovanosti izričaja Bergmann definira sustav stanki. Sljedeći opis Bergmannova je podjela šutnje:

a) Stanka u okviru jednog govornog izričaja (njem. *redesuginterne Pause*, usp. Bergmann 1982:150) jest stanaka koja je dio jednog izričaja nastala na mjestu na kojem sugovornik ne može preuzeti riječ jer prijelaz nije omogućen (šutnja se ne nalazi na mjestu koje omogućuje prijelaz, engl. *transition-relevance-place*, odnosno nalazi se unutar jednog izričaja). Takve stanke mogu nastati tijekom jednog govornog izričaja u sintaktičkoj (rečenica) ili fonološkoj, odnosno intonacijskoj frazi (engl. *phonemic clause*). Interaktivne funkcije, koje takva stanaka može ispunjavati, jesu zadržavanje prava na govor, kao i povećanje pozornosti sugovornika. Kod stanke tijekom jednog govornog izričaja govornik prekida svoj izričaj kada to nije očekivano, kada izričaj nije dovršen te se zato očekuje najprije dovršavanje započetoga govornog izričaja. Šutnja je svjestan odabir koji može biti rezultat oklijevanja, ali i zauzimanja prostora u okviru kojega vlastiti govorni izričaj može biti strukturiran i može iskazati namjeru. Kao takva šutnja općenito omogućuje uređivanje i stvaranje samog govornog izričaja.

b) Slobodna govorna stanaka (njem. *freie Gesprächspause*, usp. Bergmann, 1982:153) jest stanaka na mjestu gdje se izričaj može smatrati završenim, ali nitko od sugovornika nije nastavio izričajni par; takve stanke prema Bergmannu indiciraju smjenu tema i česte su upravo u tom kontekstu. U tom slučaju može se dogoditi da isti govornik nastavi izričaj ili da netko od sugovornika nastavi izričajni par ili započne novi, ali i da se to dogodi istodobno, odnosno da se njihovi izričaji preklope. Šutnja koja omogućuje uključivanje govornika u razgovor čin je interakcije te je također povezana s govorenjem tako što omogućuje stvaranje govornog izričaja i tijekom komunikacije u kojemu sudjeluju oba sugovornika.

c) Znakovita šutnja (njem. *Redesugvakanz*, usp. Bergmann, 1982:154) događa se kada sljedeći sugovornik treba dati svoj doprinos, ali to ne čini, ne ostvaruje pravo na uzimanje riječi, odnosno sudionici se ne izmjenjuju u razgovoru. Ta vrsta šutnje uočava se kod parnih sekvencija (prema Bergmannu njem. *Paarsequenzen*, engl. *adjacency pairs*) koje uključuju reakciju sugovornika kao što su pozdrav – otpozdrav, pitanje – odgovor. U slučaju izostanka nekog člana parne sekvencije nastaje znakovita šutnja. U izričaju koji implicira nastavak sekvencijskoga para (npr. pitanje) jedan od recipijenata neposredno biva odabran za sekvencijsku reakciju, ali takva reakcija izostaje; pritom su organizacija izmjene govornika, kao i organizacija izmjene izričaja ključne za odabir sljedećeg govornika i način na koji treba biti formiran sljedeći izričaj. Taj, treći vid šutnje iz Bergmannove podjele, odnosno interpretacija

takve šutnje sugovornicima stvara određeni izazov u komunikaciji. Znakovita šutnja tumači se kao nesigurnost sudionika u razgovoru, zbog koje nijedan govornik ne nastavlja razgovor. Taj se tip šutnje može shvatiti i kao kombinacija prethodnih dvaju tipova te nastaje slijedom smišljanja ili uređivanja vlastitog izričaja, ali i očekivanja da sugovornik čini isto, zbog čega dolazi do zastoja u komunikaciji. Recipijent šutnje putem vlastite interpretacije te na temelju vlastite reakcije i reakcije sugovornika u komunikaciji određuje izričaj kao vrstu šutnje, definira i deklarira šutnju kao takvu, i to vlastitim izričajima nakon šutnje (usp. Bergmann, 1982:156).

Govornici ujedno sami moraju tumačiti razgovor i izričaje, kao i distribuciju izričaja i šutnje. Distribucija izričaja i distribucija šutnje te njihov suodnos izvori su interpretacije za same govornike, a zatim i za konverzacijsku analizu (usp. Bergmann, 1982:145).

Bergmann navodi sljedeći primjer kao *Redezugvakanz*, odnosno znakovitu šutnju:

Skr.: *Frau Weisse, ha'm Sie eine Rente?* (1.0)

Skr.: *Oder Sozialhilfe?*¹⁵

(Bergmann, 1982:156)

Međutim, nakon uzimanja u obzir izričaja koji je uslijedio (*Oder Sozialhilfe*), šutnja prestaje biti znakovita šutnja i postaje prekid u govornoj sekvenciji, šutnja u okviru jedne govorne sekvencije. Mijenja se njezina funkcija, a takvu je promjenu uvjetovao recipijent tako što je intervenirao s nastavkom pitanja (*Oder Sozialhilfe*). Tako se izričaj *Oder Sozialhilfe* može interpretirati i kao vrsta intervencije nakon šutnje. Iako Bergmann tu stanku određuje kao znakovitu, prema izričajima koje ovdje čitamo ta se vrsta interakcijske šutnje može odrediti i kao slobodna govorna stanka i kao znakovita šutnja.

Bergmann se također bavi intervencijama nakon šutnje u razgovoru, i to kod znakovite šutnje. Prema Bergmannu moguća su četiri tipa intervencija nakon šutnje, i to ponavljanje (njem. *Wiederholung*), samoispravljanje (njem. *Selbstkorrektur*), izričaji koji iniciraju korekturu (njem. *korrekturiniitierende Äußerungen*) i eksplicitna interpretacija značenja šutnje (njem. *explizite Interpretation*). Kod ponavljanja izričaja kojima počinje sekvencija (njem. *Wiederholung von sequenzinitierenden Äußerungen*) recipijent šutnje može pretpostaviti da je smetnja nastala u komunikacijskom kanalu, a ne u sadržaju izričaja, sugovornik nije čuo ili se smatra da je pitanje dovoljno jasno da se ne treba dodatno objašnjavati. Intervencija

¹⁵ Skr.: *Gospođa Weisse, primete li mirovinu?* – (1.0) Skr.: *Ili socijalnu pomoć?* Bergmann, 1982. (prijev. a.)

samoispravljanja, kojom govornik korigira vlastiti prethodni izričaj (njem. *selbstkorrigierende Interventionen*), nastaje jer je smetnja uzrokovana sadržajem izričaja koji se korigira. Ovdje se ubrajaju referencijalna pojašnjenja, modifikacija izgovora, reformuliranje (njem. *referenzielle Klärungen, Modifikationen der Aussprache, Reformulierung*). Interpretacija šutnje jedan je od načina korekcije, pri čemu se ta interpretacija priopćava recipijentu te se od njega traži potvrda ispravnosti interpretacije (usp. Bergmann, 1982:171).

U svojem istraživanju Bergmann se koristi autentičnim razgovorima iz psihijatrijskih ustanova. Bergmann također diskutira o tome može li šutnja uopće postati nositelj značenja ili je okolina ta koja šutnji daje značenje, uz prihvatanje distributivnih osobitosti šutnje. Upravo na mogućnost analize upućuje Bergmannova podjela šutnje koja je povezana sa stvaranjem sekvencija. Bergmannova analiza jest konverzacijska te u okviru nje Bergmann usustavljuje pojavu šutnje. U Bergmannovu je osvrtnu na šutnju konverzacijska analiza dopunjena etnometodološkim aspektima, i to u dijelu u kojemu sugovornici i situacija u kojoj se razgovor odvija postaju važan dio konverzacijsko-analitičke interpretacije.

2.2.2. Bergmannov doprinos i nedostatci u istraživanju šutnje

U Bergmannove doprinose izučavanja šutnje svrstavaju se klasifikacija tipova šutnje i tipova reagiranja na šutnju tijekom razgovora, definiranje tipa sekvencije koja prethodi šutnji te stupnja realizacije na kojemu se nalazi sekvencija u okolini šutnje, sekvencijski par i intervencije nakon šutnje.

Razlozi pojavljivanja šutnje mogu se utvrditi ako se u analizu uključi interpretacija autora, a ne samo interpretacija na temelju intervencija sugovornika. Nadalje, pri utvrđivanju stupnja realizacije sekvencije Bergmann ne nudi prikaz strukture realizacije ili prijedlog mogućih pozicija šutnje. Odvajanje pojedinačnih sekvencijskih parova i cjelina u koje se udružuju, razgraničavanje tematskih blokova te određivanje pozicije stanke unutar toga zadatak je kojem se Bergmann u svojem prikazu šutnje nije posvetio.

Razlikovanje tipova šutnje i dalje je najveći problem pri interpretaciji. U interpretaciji se moguće koristiti različitim analizama, od kojih i jezična analiza može imati svoju ulogu, što je Bergmann kao sociolog i konverzacijski analitičar komunikacije izostavio.

Na temelju distributivnih osobitosti trebaju se dodatno usustaviti pojave šutnje i odrediti im se zajedničke osobitosti i ponavljanja, čime bi se ispravio nedostatak u Bergmannovu istraživanju šutnje. Distributivne osobitosti mogu imati veze s jezičnom analizom, etnografskim obilježjima te sa psihološkom analizom. Kod Bergmanna se distributivna svojstva odnose na pravilnost u pojavljivanju šutnje u odnosu na redoslijed sekvencija, primjerice pri izmjeni

sekvencija povezanih međusobnom uvjetovanošću, kao što su veze pitanje – odgovor ili pozdrav – otpozdrav, koje također nisu dovoljno razrađene te su reducirane na nekoliko sprega, koje u Bergmannovoj analizi ne prikazuju dovoljno mogućnosti stvaranja takvih sekvencijalnih sprega tijekom razgovora.

Također se na Bergmannov model istraživanja šutnje treba nadovezati i pitanje interpretacijske relevantnosti sekvencija koje slijede nakon šutnje, kako za sudionika u konverzaciji, tako i za konverzacijsku analizu. Pitanju interpretacijske relevantnosti sekvencije koja slijedi nakon šutnje bit će posvećena pozornost u prijedlogu modela istraživanja šutnje, koji će biti predstavljen u ovome radu.

Bergmann ne nastoji interpretirati značenje šutnje, ali analizira ono što je vidljivo iz tumačenja šutnje, i to komunikacijski tijek, slijed sekvencije, distribuciju sekvencije te distribuciju šutnje u komunikacijskom tijeku, osobito u vezi s funkcijom okolnih govornih sekvencija. Bergmann se u svojem istraživanju najviše bavi proučavanjem komunikacijskog tijeka uvjetovanog fazama šutnje u razgovoru. Pritom proučavanje šutnje temelji na analizi okolnih sekvencija koje se nalaze u neposrednoj blizini faze šutnje, ali i cijelog razgovora.

Međutim, uz unaprijed određen fokus proučavanja kao što je šutnja, najprije se trebaju utvrditi mjesta na kojima se ona pojavljuje. Pri takvoj definiciji šutnja može biti ili mjesto u razgovoru u kojemu se ne govori ili ne artikulira pomoću pseudogovora, mumljanja, gestike, bilo kakvog zvuka. Za Bergmanna su trenutci šutnje svaki prekidi razgovora, odnosno trenutci u kojima se ne pojavljuje zvuk. U skladu s tom definicijom Bergmann ne tumači mjesta ispunjene šutnje, primjerice poštapalicama, odnosno mjesta verbalne vokalizacije. Ostala se ponavljanja trebaju ustanoviti uvijek u vezi s proučavanim fenomenom te se slijedom toga može izgraditi i sustav. Za Bergmanna je jedinica u sustavu doprinos govornika koji predstavlja semantičko-sintaktičku i sekvencijsku cjelinu koja ima svoju svrhu u razgovoru.

2.3. O etnografiji komunikacije

Pojam etnografija govora utemeljio je Hymes, a kasnije ga je proširio na etnografiju komunikacije kako bi naziv obuhvatio istraživanja komunikacije koja se ne odnose na govor. Hymes je uz Williama Labova i Johna J. Gumperza¹⁶ jedan od utemeljitelja sociolingvistike, a s Gumperzom je i utemeljitelj etnografije komunikacije. Hymesova nastojanja vežu se za

¹⁶ Usp. Hymes, D., *Models of the Interaction of Language and Social Life* u: Gumperz, J., *Directions in Sociolinguistics, The Ethnography of Communication*, New York etc. Holt Rinehart and Winston, 1972.; Gumperz, J., *Discourse Strategies*, Cambridge University Press, Cambridge, 1982.; Labov, W., *The Social Stratification of English in New York City*, Center of Applied Linguistics, Washington DC, 1966.

proširenje područja proučavanja lingvistike izvan okvira gramatike na komunikativno djelovanje u kontekstu (usp. Auer,¹⁷ 1999:187–197).

Predmet ovog pristupa jest istraživanje svih komunikacijskih navika jedne zajednice za čiju je realizaciju govor kao instrument udružen s drugima instrumentima (od jutarnjih rutina, doručka, raspodjele dužnosti, odlazaka na posao, radnih navika, običaja kod praznika, obiteljskih okupljanja, slobodnog vremena). Pojedinačni instrumenti u međusobnoj su harmoniji i prenose istovjetnu poruku. Istraživanja etnografije komunikacije mogu se odnositi na sve antropološki važne aspekte ljudskog življenja, situacije, običaje, obrasce i funkcije govora kao punovrijedne kategorije jezika. Svi ti aspekti mogu imati vrijednost poruke koja se definira i određuje, proučava i analizira (usp. Hymes, 1962:16). Određivanje značenja različitih aspekata komunikacije jedan je od motiva etnografije komunikacije, koja nastoji interpretirati, tumačiti i objasniti aspekte u njihovoj međusobnoj ulozi te se u tom dijelu govori o značenju. Semantička analiza, u kojoj se interpretira potencijal jezične formulacije, nužna je za interpretaciju komunikacijskih obrazaca (usp. Hymes, 1962:18).

Etnografija komunikacije promatra jezik iz antropološke perspektive. U zajednici je moguće komunicirati u skladu sa situacijama i događajima. Situacije i događaje moguće je kategorizirati i opisati odvijanje situacija te unutar njih jezične obrasce koji odražavaju kulturu zajednice. Jezični obrasci dio su šireg konteksta u kojemu se analiziraju situacije i događaji kao i sve što prati situacije, od svakodnevnog života pojedinca do života u zajednici i pratećih običaja i tradicija. U tom dijelu etnografija komunikacije bliska je konverzacijskoj analizi. Ono što je razlikuje od konverzacijske analize jesu interpretacijske težnje koje karakteriziraju etnografiju komunikacije.

Odnos jezika i kulture jedno je od središnjih pitanja etnografije komunikacije. Uzročno-posljedični odnos jezika i kulture vodilja je u etnografskim istraživanjima jezika, kao što su i univerzalnost i kulturna specifičnost u njihovu odnosu. Etnografija komunikacije nastoji utvrditi koliko je jezik uvjetovan kulturom i obratno. Jezik je jedan od instrumenata u komunikacijskim običajima zajednice i njega valja proučavati u suodnosu s drugim komunikacijskim instrumentima koji mogu biti neverbalni i nevokalni (usp. Hymes, 1962:19). Običaji i načini komuniciranja i ponašanja u zajednici rezultat su društva. Univerzalnost

¹⁷ Usp. Auer, P., *Sprachliche Interaktion. Eine Einführung anhand von 22 Klassikern*, Max Niemeyer Verlag Tübingen 1999.

određenih pojava jest neosporna, međutim kulturna specifičnost društava razotkriva se u tradicijama i ritualima i razlikuje se od društva do društva. Jedno od najvažnijih pitanja kojima je posvećena etnografija komunikacije jest univerzalnost i kulturna specifičnost te odnos jezika i kulture. Pitanje je postoji li kauzalni odnos jezika i kulture te što je u tom odnosu univerzalno, a što specifično.

Prema Saville-Troike etnografija komunikacije otkriva regularnosti u jeziku, kako se organiziraju komunikacijske jedinice i kako se usklađuju u širem smislu načina govorenja, kao i kako ti obrasci koreliraju sustavno jedni s drugima te kako dobivaju značenje iz drugih aspekata kulture¹⁸ (usp. Saville Troike, 2003:11).

Pravila društva i kulturna specifičnost ubrajaju se u područja istraživanja etnografije komunikacije. Etnografija komunikacije traži uzroke i objašnjenja te se zato razgovor stavlja u kontekst okolnosti, u vezi s razgovorom koji se analizira. Da bi se postiglo razumijevanje razgovora, potrebno je razumjeti govornike, njihov sustav vrijednosti, običaje i načine u komunikaciji. Etnografija komunikacije bavi se lingvističkim i kulturološkim aspektima konverzacije. Za etnografiju komunikacije razgovor je djelovanje određeno kulturnim kontekstom.¹⁹

Etnografija komunikacije istražuje sve mogućnosti koje su na raspolaganju i koje mogu pomoći u interpretaciji pa se primjerice proučavajući određeni fenomen ne prikazuje samo njegovo funkcioniranje u interakciji nego i sve ono što je moguće vezati uz taj fenomen, kao što su predaje, zapisi, frazeološka građa, izreke. Stvara se kategorizacija koja počiva na lingvističkim aspektima, a koja se vezuje uz fenomen proučavanja u jeziku.

Etnografija komunikacije proučava načine uspostavljanja konverzacije i odnos između govora te odnos govornika i kulture. Etnografiju komunikacije zanima što je to što govornici u konverzaciji znaju kako bi se sporazumjeli i što je to što promatrač treba znati kako bi mogao razumjeti govornike. Osim toga govornici stječu kompetencije potrebne za razumijevanje konverzacije. Važno je tko govori, kako su povezane osobe u razgovoru, postoji li dominantna osoba, kako opisati situaciju, a kako kontekst.

¹⁸ Saville Troike Saville-Troike, M., *The Ethnography of Communication: An Introduction*, Blackwell Publishing, 2003.

¹⁹ Usp. Hymes, 1962.; Hymes, Dell, *Directions in (Ethno-)Linguistic Theory* u: Romney, A.K.; D'Andrade, R.G., ur. *Transcultural Studies of Cognition*, Special Publication, American Anthropologist 66 (3), part 2. Washington D.C., 1964.; Saville-Troike, 2003. te Dieter, W. H., *Sociolingvistika* u: *Uvod u lingvistiku*, Zrinjka Glovacki-Bernardi ur. II. prošireno izdanje, Zagreb, 2007.

Kultura se istražuje posredstvom razgovora, jer se u razgovoru ta kultura očituje, kao što se očituju i kompetencije i predznanje govornika te njihova sposobnost za biranje znanja i kompetencija potrebnih u odgovarajućoj situaciji i odgovarajućem kontekstu. Govornici nesvjesno postaju mediji vlastite kulture. Kompetentan govornik stekao je znanje promatrajući druge govornike.

Etnografija komunikacije proučava zajednicu uz svjedočanstva promatrača istraživača ili svjedočanstva koja prenose stanovnici određene zajednice.

Jedinice analize etnografije komunikacije prema Hymesu jesu komunikacijska situacija, komunikacijski događaj i komunikacijski čin i one su povezane i međusobno uvjetovane. Promatrano iz antropološke prizme, proučavanja etnografije komunikacije mogu imati brojna nevakalna i neverbalna težišta koja opet imaju veze s komunikacijom u cjelini (usp. Saviile-Troike, 2003:8).

Element analize etnografije komunikacije jest kontekst. Kontekst, situacija i događaj opisuju se u vezi s tekstom, a obuhvaćaju govornike i podjele uloga. Dodirna točka analize konverzacije i etnografije komunikacije jesu govornici te se slijedom toga može govoriti o etnografskoj analizi konverzacije, ali samo u slučaju kada su ta dva pristupa analizi razgovora na neki način povezana, primjerice putem jedinica analize.

2.3.1. Etnografska analiza šutnje Astrid Stedje

Jedan od prvih radova u Njemačkoj s temom šutnje jest članak Astrid Stedje iz 1983. godine *Brechen Sie das rätselhafte Schweigen*²⁰. Stedje se u radu bavila jezičnim aspektima šutnje, kao što su metajezični izrazi o šutnji, povezujući metajezične izraze s kulturom govorne zajednice. Rad Astrid Stedje temelj je izučavanja šutnje i uvod u mnoge probleme vezane uz šutnju, kao i prikaz aspekata za dodatna istraživanja o šutnji. Osim toga što se Stedje putem analize izraza, izreka i poslovice bavi značenjem šutnje, dio njezine analize jest i društveni i situacijski kontekst govornika čiji se jezik analizira (usp. Stedje, 1983:8). Stedje govori o formi šutnje kao situacije te u skladu s etnografijom komunikacije kod šutnje, koju opisuje Stedje, nije riječ o govornom činu, odnosno sekvenciji koja se zamjenjuje šutnjom te funkcijama šutnje kao zamjenom za govorne činove. Situacijska šutnja određeni je vid kulturne specifičnosti načina komuniciranja govorne zajednice.

Za Stedje je negovorenje (njem. *Nicht-Reden*) dio ljudske komunikacije koji je uređen konvencijama. Ako se susretnu govornici koji poštuju različite konvencije, dolazi do kolizije

²⁰ Stedje, A., „*Brechen Sie dies rätselhafte Schweigen*” – über kulturbedingtes, kommunikatives und strategisches Schweigen Sprache und Pragmatik, Lunder Symposium, Almqvist & Wiksell, Stockholm, 1982.

normi (njem. *Normenkollision*) i nesporazuma pri kulturnim kontaktima (usp. Stedje, 1982:8). Konvencije govornika mogu biti različite. *The Silent Finn* Kari Sajavaara i Jaake Lehtonena upravo se bavi poslovičnom šutljivosti Finaca u odnosu na druge europske narode. Prema Stedje komunikacija se uči kao i sve drugo. Stedje smatra da negovorenje također ima značenje i funkciju koja je odraz strategije sugovornika; šutnja je prema Stedje korisna strategija.

Stedje također razmatra prikladnost pojedinih pristupa za tumačenje šutnje te razlaže fenomen šutnje na njezine pojavne oblike na jezičnim razinama u komunikacijskim situacijama. Predlaže podjele na temelju metajezičnih izraza o šutnji te za svaki tip šutnje navodi odgovarajući pristup proučavanja, odnosno odgovarajuća sredstva analize (usp. Stedje, 1983:10). Metajezične izraze o šutnji proučava jer ih smatra verbaliziranim kolektivnim znanjem o šutnji, odnosno promatranjima i savjetima leksikaliziranim tijekom vremena. Metajezične izraze za šutnju proučava u frazeološkim rječnicima, zbirkama izreka i poslovice, kao i u Grimmovu arhivu, i to u kombinaciji imenica + pridjev i glagol + prilog.

Cilj proučavanja šutnje za Stedje jest tumačenje fenomena šutnje, pronalazak odgovarajućih potkategorija šutnje i prijedlog sustava analize za svaki pojavni oblik šutnje.

Glavne vrste šutnje prema podjeli Astrid Stedje jesu:

- kulturno uvjetovana šutnja (njem. *kulturbedingtes Schweigen*) u koju se ubrajaju situacijski uvjetovana šutnja (njem. *situationsbedingtes Schweigen*) te ponašanje koje odlikuje šutnja (njem. *Schweigeverhalten*)
 - šutnja uvjetovana temom (njem. *themenbedingtes Schweigen*)
 - religiozno-ritualna šutnja (njem. *religiös-rituelles Schweigen*)
 - šutnja u narodnome vjerovanju (njem. *Schweigen im Volksglauben*)
 - interakcijska šutnja (njem. *interaktionales Schweigen*)
 - šutnja uvjetovana ulogama (njem. *rollenbedingtes Schweigen*)
 - šutnja kao sputavanje ili kao strategija (njem. *Schweigen als Hemmung und Strategie*), primjerice psihološko-psihijatrijski kriteriji
- komunikacijska šutnja (njem. *kommunikatives Schweigen*), čiji su kriteriji razina svjesnosti i intencionalnost, a u tu se skupinu ubrajaju šutnja kao element neverbalne komunikacije te šutnja kao indikator osobnosti (usp. Stedje, 1983:10-19).

Kulturno uvjetovana šutnja jest prema Stedje važna komponenta društvenog obrasca ponašanja te se proučava s aspekta kulturne antropologije i etnologije. Takva kulturno uvjetovana šutnja uključuje znanje članova svakog društva o tome gdje se i pod kojim okolnostima ne smije govoriti.

Šutnja može biti situacijski uvjetovana ako se trenutačna glavna radnja mora obavljati u šutnji, ako radnja nalaže šutnju, kao što su običaji pri tugovanju, negovorenje tijekom jela kao dio dobrih manira, šutnja Apača i tipovi šutnje kod Apača koji su povezani s nepredvidivošću, višeznačnošću i neizvjesnošću, koju spominje Basso, 1970:67-86.²¹ Šutnja može biti tematski uvjetovana, ali i etnički, pripadnošću određenim skupinama, ulogama. Stedje se ujedno bavi jezičnim sredstvima kojima se izražava tematski uvjetovana šutnja (poput izraza *die Lippen versiegeln*, *Schweigen ist auch eine Kunst*, *Schweigen wie ein Grab*, *sich eher die Zunge abbeissen*²² i sl.).

Religijski uvjetovana šutnja prema Stedje može biti liturgijska šutnja, asketska šutnja u religijama, npr. u hinduizmu ili kod redovnika trapista; mistična šutnja; magijska šutnja u narodnome vjerovanju (koja pomaže spriječiti ometanje određene radnje); interakcijska šutnja (šutnja u službi strukturiranja govora) – kod šutnje koja je neugodna postoje metajezični izrazi koji služe da se takva šutnja premosti ili koji samo upućuju na takvu šutnju – *herrschte Schweigen im Walde*,²³ vezano za tipove intervencija nakon očekivane govorne sekvencije; zatim šutnja zbog pripadanja određenoj skupini (uzrokovana asimetričnim odnosima sugovornika); s tim u vezi i šutnja žene.

Vrednovanje šutnje se prema Stedje razlikuje od kulture do kulture pa ona navodi pozitivno vrednovanje u njemačkoj i u švedskoj kulturi te također u kršćanstvu.

Komunikacijska šutnja može biti dio neverbalnog ponašanja. U slučajevima gdje neverbalno ponašanje nedostaje, nije jasno ili se shvaća kao sekundarno, šutnja je manje ili više verbalna izjava sama po sebi. Ta šutnja može imati i različite medije i različite pojavne oblike.

Prema Stedje komunikacijska namjera šutnje može biti:

- iskazivanje odnosa uloga putem šutnje (njem. *Rollenverhältniss ausdrückendes Schweigen*) koje služi za izražavanje socijalne distance, kod slušatelja
- evokativna šutnja (njem. *evokatives Schweigen*) koja potiče slušatelja na govorenje
- negativna sprega (njem. *negative Rückkopplung*) koja izražava kritiku, odbijanje, negativan stav

²¹ Basso, K., *To Give up on Words: Silence in Western Apache Culture* u: Giglioli, P. P. ur. *Southwestern Journal of Anthropology, Language and Social Context*, Harmondsworth, 1970.

²² „Zakovati; biti kao zakovan, šutnja je vještina, šutjeti kao grob; šutjeti kao zaliven; progutati jezik, maca progutala jezik.“ (prijev. a.).

²³ Nitko se ne usuđuje prozboriti, svi šute (prijev. a.).

– pozitivna sprega (njem. *positive Rückkopplung*) koja izražava simpatiju, slaganje, zajedništvo (usp. Stedje, 1983:28).

Kada govori o djelovanju šutnje, spominje kvalitetu šutnje, slično kao i Jaworski²⁴ koji tvrdi da postoji prototipna šutnja. Analiza značenja te analiza društvenog i situacijskog konteksta doprinose određivanju uloge šutnje. Šutnja se prema Stedje razlikuje u pojedinim zemljama. Društvene uloge, društveni kontekst i situacija jesu neophodni za interpretaciju šutnje, kako se pokazuje u analizi razgovora i za interpretiranje razgovora u cjelini (usp. Stedje, 1983:8).

2.3.2. Stedje, doprinos i nedostatci u istraživanju šutnje

Stedje svoj rad karakterizira kao predistraživački (Stedje, 1983:9), kao predstavljanje teorijskih postavki razrađenih kao prijedlog istraživanja te ostavljenih na daljnje razmatranje onima koji će se baviti šutnjom. Budući da nije riječ o proučavanju šutnje, nego o prijedlogu i razmatranju proučavanja šutnje, sve obrasce, podjele i kategorizacije koje predlaže Stedje potrebno je provjeriti tijekom sustavnog istraživanja pojedinačnih modela šutnje. Cilj njezina rada prikaz je metajezičnih izraza o šutnji u vezi s normama šutnje, bez namjere da se povezanost normi i metajezičnih izraza potkrijepi dokazima (Stedje, 1983:10). Nedostatak empirijskoga dijela u Stedjinome radu ujedno je mogući izazov za buduća istraživanja.

Iako Stedje definira šutnju kao dio ljudske komunikacije koji je uređen konvencijama, u radu ne možemo pronaći primjere o konvencijama koje uređuju šutnju u njemačkom govornom području.

Podjela šutnje prema vrstama uvjetovanosti također zahtijeva dodatnu razradu i istraživanje u različitim komunikacijskim situacijama koje bi pokazalo moguće preklapanje i kombiniranje različitih okolnosti koje uvjetuju šutnju u pojedinačnim jezičnim sredinama.

Stedje osim istraživanja metajezičnih izraza o šutnji istražuje društveni i situacijski kontekst govornika te se u tome ogleda jedan od njezinih najvećih doprinosa. Nastoji definirati odgovarajuće potkategorije šutnje te tipove komunikacijske namjere koji se povezuju s uzrocima nastanka šutnje tijekom razgovora. Također nastoji utvrditi i forme šutnje, kontekst, situacijsku i društvenu distribuciju.

Stedje svoje istraživanje temelji na jeziku, ali se ne ograničava na znanost o jeziku, nego sagledava cjelokupnu kulturnu uvjetovanost jezika, zbog čega izučava govorne izraze iz jezične

²⁴ Usp. str. 51.

kulture jezične zajednice. Proučava šutnju s aspekta leksikologije i frazeologije te iznosi opsežan prikaz svih riječi koje su povezane sa šutnjom.

2.3.3. Cölfen i Enninger, etnografska analiza šutnje

Promatranje šutnje uz traženje odgovora na pitanja tko, o čemu, kada, gdje, kako i pred kime šuti zadatak je etnografije komunikacije koji u svojim radovima ispunjavaju Cölfen, Enninger i Saville-Troike.

Cölfen²⁵ u svojem radu opisuje tamni sat (njem. *dunkle Stunde*), fenomen šutnje vezan za svakodnevicu stanovnika donjorajnske jezične oblasti. Šutnja je specifično vezana za određeno doba dana – večer, kada se ukućani okupljaju na terasama i šute, promatrajući kretanja i radnje na ulici. Cölfen spominje i pojam razgovor u šutnji (njem. *Schweigegespräch*), dugotrajnu šutnju koja se povremeno prekida kraćim govornim sekvencijama (usp. Cölfen, 1990). U Cölfenovoj analizi šutnja je predstavljena kao način interakcije u jezično-kulturnoj sredini i tumači se pomoću središnjih pitanja etnografije komunikacije. Ta pitanja dovode u vezu uzročno-posljedične odnose jezika i kulture, univerzalnost, odnosno kulturnu specifičnost tih odnosa. Komparativnim pristupom moguće je definirati odnos jezika i kulture te kulturnu specifičnost fenomena šutnje.

Glavno je pitanje za Cölfena univerzalnost šutnje, odnosno kulturna specifičnost koja postoji kada je riječ o jednom fenomenu koji je po obliku polimorfan, a istodobno jednak na svim jezicima svijeta. Čini se da je šutnja jedan od fenomena čija se pojavnost dovodi u izravnu vezu s govornom zajednicom i njezinim normama. Pri analizi metodama etnografije komunikacije šutnji se dodjeljuje status govora.

Sličnim pitanjima bavi se Enninger koji proučava šutnju u amiškoj zajednici (usp. Enninger 1990.²⁶ Neka od Enningerovih pitanja vezanih za pojavu šutnje u amiškoj jezičnoj zajednici odnose se na vezu govora i šutnje kod Amiša, trajanje šutnje, tabuizirane govorne činove te raspodjelu šutnje i govora na članove zajednice.

2.3.4. Doprinosi i nedostaci u etnografskom istraživanju šutnje Cölfena i Enningera

Prethodna dva autora svoje istraživanje temelje na kontekstu, situaciji i događaju. Pitanje je koliko jedan model analize takve šutnje može biti primjenjiv kada se proučavaju pojedine jezične zajednice i običaji vođenja razgovora. Najprije bi, čini se, takav fenomen

²⁵ Cölfen, H., *Formen des Schweigens am Niederrhein* u: Ulrich Schmitz: *Schweigen*, OBST, Oldenburg, 1990.

²⁶ Enninger, Werner, *Wann und wovon Amische Schweigen*, OBST, 1990.

šutnje u zajednici trebao biti uočljiv, izražen, kao u pojedinim prikazanim situacijama. Nakon uočavanja fenomena šutnje može se pristupiti istraživanju, odnosno opisivanju pravila i normi koje su vezane uz šutnju. To, međutim, nije obilježje većine jezičnih zajednica. Šutnja se treba proučavati u razgovorima i situacijama u kojima je naizgled manje izražena, ali ipak je dio razgovora i kao takva važna sastavnica komunikacije.

Nedostatak Cölfenova i Enningerova istraživanja jest što proučavaju specifičnu vrstu šutnje koja karakterizira pojedinačne zajednice i koju je moguće proučavati vezano za te zajednice. Oblik takve šutnje često ne podrazumijeva postojanje konverzacije, što je zasigurno također vrijedno istraživanja kako bi se postiglo bolje razumijevanje ljudske interakcije.

Težište je ovoga rada na funkcijama komunikacijski relevantne šutnje tijekom razgovora, što, čini se, nije istraženo u etnografsko-komunikacijski orijentiranim radovima vezanim za šutnju.

2.3.5. Prijedlog istraživanja šutnje Muriel Saville-Troike

Saville-Troike²⁷ predlaže tipologiju šutnje u okviru različitih razina i domena proučavajući je kao kulturno uvjetovanu kategoriju. Kada opisuje šutnju, Saville-Troike upotrebljava pojmove kao što su dimenzija, struktura, semantika i semiotika te usvajanje šutnje. Već pri opisu dimenzije moguće je razlikovati više tipova šutnje – šutnja kao dio razgovora i šutnja u situaciji u kojoj se ne odvija nikakav razgovor; šutnja koja strukturira komunikaciju i šutnja kao komunikacijski čin; verbalna šutnja i neverbalna šutnja (u znakovnome jeziku); šutnja koja nema propozicijsku važnost i šutnja kao komunikacijski čin koji je ovisan o susjednim vokalizacijama.

Saville-Troike šutnju dijeli i prema kodu i kanalu. Kod može biti verbalni i neverbalni, a kanal vokalni i nevokalni. Verbalna nevokalna komunikacija su pisani jezik, Morseovo pismo i znakovni jezik. Prekid komunikacije u znakovnome jeziku signalizira se primjerice zatvaranjem očiju. Saville-Troike ističe mogućnost pojave šutnje u oba koda, verbalnom i neverbalnom, te oba kanala, vokalnog i nevokalnog. Moguća je i pojava šutnje u neverbalnoj nevokalnoj komunikaciji (pokreti tijela i očiju, izrazi obraza, kao i slike i slikovno izražavanje).

Opisujući strukturu šutnje, glavni cilj Saville-Troike jest izrada taksonomije tipova šutnje primjenjivih u različitim jezicima i govornim zajednicama.

U prikazu semantike i semiotike šutnje Saville-Troike obrađuje izraze sa šutnjom i razmatra njihov odnos prema izrazima s govorom. U izrazu šutnja je zlato šutnja ima pozitivnu

²⁷ Saville-Troike, M., *The place of silence in an integrated theory of communication* u: Tannen, D., Saville-Troike, M., *Perspectives on Silence*, Ablex Publishing Corporation Norwood, New Jersey, 1985.

konotaciju s obzirom na pozitivan stav prema zlatu. Šutnja je zlato (njem. *Reden ist Silber; Schweigen ist Gold*²⁸) upućuje na veću vrijednost šutnje u odnosu na govor, kao što je veća vrijednost zlata u odnosu na srebro. Saville-Troike ističe prednost etnografskog pristupa fenomenu šutnje.

Saville-Troike predlaže širu klasifikaciju šutnje koja odgovara ukupnoj ljudskoj komunikaciji te obuhvaća različite razine ljudske komunikacije i primjenjiva je u različitim kulturama. Tako razlikuje institucionalno uvjetovanu šutnju, grupno uvjetovanu šutnju i individualno uvjetovanu šutnju. U individualno uvjetovanu šutnju ubraja se lingvistička šutnja (engl. *linguistic silence*) kao vrsta interaktivne šutnje u funkciji govornoga čina. Treba naglasiti da je riječ o šutnji u razgovoru (izostanak bilo kakve verbalizacije na nekoliko sekundi), dominantnoj šutnji kao jedinom obliku interakcije i šutnji u slikovnim medijima. Institucionalno uvjetovana šutnja može biti lokacijska, ritualna, zatim šutnja koja obilježava pripadnost određenoj skupini, hijerarhijsko-strukturalna te šutnja uvjetovana tabuom. Lokacijska šutnja vezana je uz prostore u kojima se zbog vrste obavljanja radnje zahtijeva šutnja (hramovi, biblioteke). Ritualna šutnja karakterizira religijske službe, pogrebe te druge institucionalizirane aktivnosti kao što su nastavni sat, javni nastupi te se ne odnosi na govornike koji u takvim situacijama imaju pravo i obvezu govora radi obavljanja radnji vezanih za ritual ili aktivnosti u instituciji. Šutnja koja obilježava pripadnost određenoj skupini odnosi se na redovnike koji imaju zavjet šutnje, dok se hijerarhijsko-strukturalna šutnja odnosi na članove društva s manjim ili većim utjecajem. Šutnja uvjetovana tabuom odnosi se na osobe određenog statusa ili određene odnose koji su definirani tako da isključuju pojedine teme. Šutnja uvjetovana pripadnošću skupini može biti situacijska, normativna te simbolička. Za situacijsku je šutnju govor povlastica koja se donosi grupnom odlukom i može biti delegirana na zajednice putem legislativnih tijela. Normativna šutnja povlastica je govora koja se dodjeljuje pojedincima ili skupinama i diferencira ih od drugih skupina. Simbolička šutnja odnosi se na simboličke komunikacijske radnje u šutnji. Individualno uvjetovana šutnja može biti interaktivna i neinteraktivna. Interaktivna šutnja dijeli se na sociokontekstnu, lingvističku i psihološku šutnju (stidljivost, strah, neuroze). Kod sociokontekstne šutnje razlikujemo onu koja indicira ulogu (slušatelj prema govorniku), zatim šutnju koja indicira status (superiornost), šutnju koja indicira situaciju (strukturiranje konteksta, društvena kontrola, upravljanje tenzijom), taktično-simboličku šutnju, šutnju koja odražava stav (nesudjelovanje, tuga, ljutnja,

²⁸ „Govor je srebro, šutnja je zlato.” (prijev. a.)

poštovanje, neodobravanje, izbjegavanje, indiferentnost) te naposljetku fatičku šutnju (dijeljenje emocija). Lingvistička šutnja može biti diskurzivna (molba, fantaziranje), propozicionalna (negacija, afirmacija, slaganje, odbijanje, priznanje) i didaktička („Ovo je?“). Neinteraktivna šutnja dijeli se na kontemplacijsko-meditacijsku i inaktivnu šutnju (usp. Saville-Troike, 1985:16).

Mogući su i cijeli komunikacijski događaji bez zvuka, posebno ritualni događaji kao što su vjerske službe. Struktura, značenje i funkcija šutnje (sintaksa, cijele rečenice; dimenzije šutnje) važne su kao i izučavanje strukture, značenja i funkcije zvuka.

2.3.6. Saville-Troike, doprinosi i nedostaci u istraživanju

Tipologija Saville-Troike nije provjerena u okvirima autentičnog jezika. Nejasno je i preklapaju li se određene vrste šutnje prema predloženoj tipologiji. Također je procjena namjere govornika o kojoj ovisi podjela na šutnju i stanku nejasna. Budući da šutnju definira kao kulturno uvjetovanu kategoriju, potrebno je dodatno utvrditi kulturnu uvjetovanost šutnje u onome što Saville-Troike naziva individualno uvjetovanom šutnjom. Takva šutnja može biti sociokontekstna, pa time i kulturno uvjetovana, ali i psihološka, koja nije uvijek nužno kulturno uvjetovana. Korisna u budućim istraživanjima jest jednostavna podjela šutnje prema kodu i kanalu, koja može biti primjenjiva na različite oblike šutnje i komunikacije u cjelini.

2.4. Lingvistika, pragmalingvistika i diskursna lingvistika kao teorijski okviri za istraživanje šutnje

Strukturalna lingvistika jezik vidi kao dio semiotike, zato se i šutnja, ako se analizira u okvirima jezikoslovne znanosti, promatra najprije kao znak.

U okviru lingvistike jezik se proučava analizom oblika, značenja te jezika u kontekstu. Lingvisti analiziraju ljudski jezik promatrajući povezanost i odnos elemenata jezika. Semantika proučava uspostavljanje odnosa među entitetima, svojstvima i drugim aspektima vanjskog i unutarnjeg svijeta kako bi se tumačilo značenje te riješile nejasnoće. Pragmatika se bavi utjecajem situacijskog konteksta i znanja sugovornika na stvaranje značenja. Gramatika je sustav pravila koji generira proizvodnju i uporabu sekvencija u određenom jeziku. Ta pravila odnose se na fonologiju (organizaciju fonetskih zvučnih sustava), morfologiju (tvorbu i sastav riječi) i sintaksu (sastav riječi i rečenica).

Početkom 20. stoljeća u svojoj formulaciji lingvistike Ferdinand de Saussure razlikuje pojmove jezik (fr. *langue*) i govor (fr. *parole*). Opozitni odnos među znakovima, prema kojemu znakovi postoje u odnosu jedni nasuprot drugima, pokazuje u određenoj mjeri odnos lingvistike

prema šutnji. U takvom poimanju jezika uz opozitni odnos među znakovima postoje dva suprotstavljena entiteta – izgovorenoga i neizgovorenoga. Tek se u izgovorenome određuju odnosi jednih elemenata nasuprot drugima, dok je šutnji često dodijeljena ta uloga entiteta na suprotnoj strani onoga što je izgovoreno. Pritom se značenje i komunikacijska namjera neizgovorenoga ne tumači.

Proučavanje govora (parole) domena je sociolingvistike, discipline koja obuhvaća proučavanje složenog sustava lingvističkih aspekata unutar određene govorne zajednice, i diskursne analize, koja razmatra strukturu tekstova i razgovora koji se pojavljuju u govornoj zajednici. Za istraživanja sociolingvistike i diskursne analize primjenjuju se saznanja i rezultati korpusne lingvistike, koja skuplja tekstove i proučava varijacije gramatičkih i drugih obilježja utemeljenih na takvim korpusima.

Proučavanje šutnje u okviru jezikoslovne znanosti nužno je sagledati u svjetlu ograničenja koja se pojavljuju kada se forma i funkcija struktura u okviru te znanosti povezuju s kulturnim specifičnostima te kada se pojedine strukture iz različitih razina dovode u međusobnu vezu. Hymes iznosi nekoliko osobitosti lingvistike koje tu znanost čine nepovoljnim okvirom za izučavanje jezika u cjelini. Naime, lingvistika ne promatra različite razine i strukture jezika u međusobnoj sprezi, kao ni izvanjezične strukture u sprezi s jezičnim strukturama (usp. Hymes, 1964:29 i Hymes, 1964:13). Za istraživanje šutnje, odnosno za istraživanje kompleksnosti tog fenomena moraju biti uključene i druge discipline. Metode razvijene u formalnoj lingvistici uglavnom se odnose na referencijalnu ulogu jezika te se promatraju strukture neovisno o funkcijama.

Šutnja se, uzimajući u obzir dosadašnja istraživanja, proučava na margini lingvistike, još nije potpuno legitiman predmet proučavanja te je njezin lingvistički status potrebno obrazložiti. Prema Hymesu jezični sustav čine kompleksne strukture te njegovo svodenje na jednostavne sheme ili modele stvara opasnost od zanemarivanja nekih fundamentalnih jezičnih problema. Šutnja je dio kompleksnije jezične strukture s obzirom na to da je se može pronaći između jezičnih entiteta čiji se suodnosi u okviru lingvističkih proučavanja dovode u vezu, a da se pritom ne razmatra kao entitet koji također utječe na odnose jezičnih entiteta koji odražavaju ono što je izgovoreno.

Šutnja se ipak može analizirati na više razina lingvističkog proučavanja na temelju izrečenoga, počevši od fonetsko-fonološke, morfološke i sintaktičke razine, te uz pragmalingvistički pristup, u kojemu je šutnja govorni čin kojim se izražava namjera govornika. Kada je riječ o komunikacijskoj funkciji, s pragmalingvističkog aspekta nudi se nekoliko načina

tumačenja. Kilian²⁹ navodi nekoliko mogućnosti tumačenja šutnje u njemačkom govornom području, primjerice slaganja i odbijanja kao prototipnih ilokucija. Šutnja pak ne imenuje jedan govorni čin, nego dijaloški čin tijekom razgovora te ne postoji prototipna uloga šutnje. Međutim, u ovisnosti o ulogama sugovornika i o njihovu međusobnom položaju, koji može biti ravnopravan, simetričan ili neravnopravan, asimetričan, šutnja tipično znači slaganje u slučaju simetričnih odnosa, odnosno odbijanje u slučaju asimetričnih odnosa (usp. Kilian, 2005:248).

Šutnja je izostanak govora i ako nosi značenje, to će se značenje odnositi na prethodno izrečenu sekvenciju, bilo da je to odbijanje ili slaganje.

Prema Hymesu program opće teorije koja obuhvaća lingvistiku može se označiti kao analiza kulturnog ponašanja zajednice. Uvjeti su takve integracije prepoznavanje kontinuiteta i zajedništva u kulturnom ponašanju te prepoznavanje povezanosti lingvistike i šireg područja istraživanja. Nadalje, nužno je zadržati posebnosti lingvističke analize, a istodobno spoznati da je istraživanje u području lingvistike u službi različitih funkcija i komponenti kulturnog ponašanja važan dio tog integriranog pristupa. Jedan je od preduvjeta da se zadrže posebnosti lingvističke analize (gramatičke kategorije, sintaktičke relacije, intonacijske strukture, kolokacije itd.) i da istraživanje njezina područja u službi različitih funkcija i komponenti kulturnog ponašanja bude znatan dio integriranog pristupa (usp. Hymes, 1964:22).

Jezikoslovno istraživanje šutnje temelji se na proučavanju fonoloških, morfoloških i sintaktičkih struktura i njihove korelacije sa šutnjom. U takvom sustavu istraživanja šutnja postaje dio jedne od tih struktura te se istražuje kao takva.

Pragmatika je područje lingvistike i semiotike koja proučava načine na koje kontekst doprinosi značenju, a obuhvaća teoriju govora, konverzacijsku implikaturu, razgovore u interakciji i druge pristupe jeziku i ponašanju u filozofiji, sociologiji, lingvistici i antropologiji. Za razliku od semantike koja ispituje značenje koje je konvencionalno ili na danom jeziku, pragmatika propituje kako prijenos značenja ovisi ne samo o znanju jezika i njegovih struktura (npr. znanju gramatike, leksika itd.) govornika i slušatelja nego i o kontekstu izlaganja, prethodnim znanjima i zajedničkim znanjima strana uključenih u konverzaciju. U tom kontekstu pragmatika objašnjava kako korisnici jezika mogu izbjeći dvosmislenost jer smisao sekvencije ovisi o više čimbenika. Sposobnost razumijevanja sugovornika naziva se

²⁹ Kilian, Jörg, *Die Erforschung von Streitgesprächen von Kindern und Jugendlichen*, u: *Akten des XI Internationalen Germanistenkongresses* Paris, Volume 10. Peter Lang, Berlin, 2005.

pragmatička kompetencija. Cilj teorije govornih činova, koja je dio pragmatike, jest tipologija govornih činova (usp. Schoenthal,³⁰ 1979:52).

Prema Wunderlichu³¹ u tipologiji govornih činova posebno je važno pronaći mjesto šutnje i razmotriti moguće govorne činove čija bi uloga mogla biti prenošenje šutnje. Kao dio diskursne analize razmatraju se i govorne odnosno parne sekvencije, koje spominje i donekle razrađuje Wunderlich, koji teoriju govornih činova vidi kao dio diskursne analize prema Habermasu. Rekonstrukcija situacije i procedura razumijevanja može unaprijediti njezino izučavanje (usp. Wunderlich, 1976:13).

Govorni činovi mogu se izraziti različitim sintagmama i rečenicama prirodnog jezika. S druge strane, pojmovi i rečenice su ambivalentni te mogu također pod određenim uvjetima izraziti više govornih činova. Nužno je da pragmatička analiza eksplicitno pretpostavi određene vrste konteksta ili ih implicitno definira vrstom sekvencije.

Da bi se precizno odredila sekvencija, preduvjet je precizno razumijevanje situacije, ali i običaja koje situacija nalaže, pa se dijaloške situacije mogu promatrati i putem institucionalnih i ritualnih karakteristika jezične zajednice u kojoj nastaju. Također je važna konstelacija partnera. Sve to može imati razlikovnu ulogu u određivanju sekvencije. Za svaku egzaktniju identifikaciju pojedinačnih govornih činova u dosadašnjem istraživanju nedostaju definirane kategorije.

Govorni je čin prema Wunderlichu uspješan kada je ispunjena njegova svrha. Govorne sekvencije moraju biti interpretirane u odnosu na razgovornu situaciju, u kojoj su nastale kao posebne radnje. Svrha govornih izričaja jest prije svega koordinacija drugih radnji (usp. Wunderlich,³² 1976:41).

Za izradu jezikoslovne znanosti tri su temeljna pitanja prema Wunderlichu: što je unutarnja struktura govornog čina, koje jezične forme služe realiziranju govornih činova te koji uvjeti rasporeda sekvencija vrijede kod pojedinih činova.

Teorija govornih činova izučava svojstva govornih činova i nadalje rečenice prirodnog jezika kojima se izražavaju govorni činovi. Rekonstrukcija situacije označava rekonstrukciju procedura razumijevanja onih koji su uključeni u razgovor na temelju njihove sposobnosti

³⁰ Schoenthal, G. *Sprechakttheorie und Konversationsanalyse*, u: Dittmann, Jürgen ur. *Arbeiten zur Konversationsanalyse*. Tübingen., 1979.

³¹ Wunderlich, D., *Studien zur Sprechakttheorie*, Suhrkamp, Frankfurt am Main, 1976.

³² Wunderlich, D., *Studien zur Sprechakttheorie*, Suhrkamp, Frankfurt am Main, 1976.

komunikacije. Riječ je o sugovornikovu razumijevanju interpretacije, počevši od značenja rečenice. Zadatak pragmatike govornih činova jest sustavna rekonstrukcija takvih procedura.

Pragmalingvističko istraživanje šutnje usmjereno je prema ustanovljavanju vrste govornog čina koji šutnja ispunjava. Što se postiže šutnjom te koja se namjera izražava njome, pitanja su kojima se ispituje šutnja. Klasificiranje oblika realizacije skupa s bitnim obilježjima konteksta bilo bi važno za definiranje pojmova.

Pragmalingvističko istraživanje šutnje usmjereno je prema ustanovljavanju vrste govornog čina koji šutnja ispunjava. Što se postiže šutnjom te koja se namjera izražava njome, pitanja su kojima se ispituje šutnja. Klasificiranje oblika realizacije skupa s bitnim obilježjima konteksta bilo bi važno za definiranje pojmova.

Pojam diskursne analize ne odnosi se ni na jednu posebnu metodu analize, nego opisuje objekt proučavanja, jezik iznad rečenice, koji nije odvojena, homogena vrsta podataka, nego sveobuhvatna kategorija. Diskurs, kao jezik iznad rečenice, jest jezik u bilo kojem kontekstu, uključujući i kontekst lingvističke analize u bilo kojoj formi, pa i stvarne i fiktivne razgovore, izmišljeni sadržaj ili transkript sa sastanka. Foucault upotrebljava naziv diskurs kako bi označio jezično razumijevanje stvarnosti određene kulture ili epohe (usp. Auer,³³ 1999:187-197). Takozvana diskurzivna praksa sastoji se od jezičnih i nejezičnih aspekata, odnosno verbalnih i neverbalnih mogućnosti izražavanja.

U nekim teorijama koje slijede Foucaulta aktualna uporaba jezika u konkretnoj situaciji dio je diskurzivne prakse. Također određene feminističke teorije uključuju sam rodni identitet kao diskurzivnu praksu. Razlike između muškarca i žene koje se danas doživljavaju kao stvarne mogu se stoga predstaviti kao diskurzivna konstrukcija (usp. Tannen,³⁴ 1999:7).

Analiza diskursa nastoji analizi jezika priznati širok opseg istraživanja te je interdisciplinarna. Diskursna analiza nije homogena, nego počiva na lingvistici, antropologiji, sociologiji, psihologiji, literaturi, retorici, filologiji, govornoj komunikaciji i filozofiji. Jedna je od svrha diskursne analize otvaranje područja jezičnog proučavanja kako bi se teorije, metode i tipovi jezika mogli uključiti u jezičnu analizu.

³³ Auer, P., *Sprachliche Interaktion. Eine Einführung anhand von 22 Klassikern*, Max Niemeyer Verlag Tübingen, 1999.

³⁴ Tannen, D. *Talking Voices*. Cambridge University Press, Cambridge, 1999.

2.4.1. Jezikoslovna istraživanja šutnje Raimunda Drommela

Iako se Drommel bavi tumačenjem i pozadinom šutnje, njegova je definicija ograničena na akustički učinak prouzročen šutnjom Drommelova definicija stanke počiva na akustičkim kriterijima, iako u samoj razradi stanke Drommel uključuje fonetsko-fonološke i sintaktičke kriterije (usp. Drommel, 1974:51).

Drommel se bavi problemima, metodama i rezultatima proučavanja stanki u govoru. Uspoređuje metode dosadašnjih istraživanja šutnje te definira različite kategorije stanke. S fonetsko-fonološkog aspekta Drommel u pojam stanke uključuje i desonoriziranje, obezvučivanje suglasnika na kraju sloga. Odlučuje se na višejezično istraživanje stanke u španjolskome, francuskome, njemačkome i engleskome jeziku (usp. Drommel, 1974:2).

Drommelov rad jest teorijsko-empirijsko istraživanje stanke. Teorijskim dijelom svojega istraživanja nastoji obuhvatiti sva dosadašnja istraživanja stanke, dok empirijskim dijelom uključuje pojedine aspekte stanke.

Polazišni temelj, kako za teorijski tako i za empirijski dio, takozvana su temeljna načela (njem. *Grundprinzipien*). Kao prvo temeljno načelo navodi se zajednički kod kojim raspolažu oba govornika, što je neophodni minimum za komunikaciju. Kod prema Drommelu uključuje najmanju zajedničku zalihu znakova, kao i pravila uporabe znakova koje posjeduju govornik i slušatelj. Minimalno su dva partnera potrebna u komunikaciji, ali nikada ne smiju istodobno govoriti oba, što se naziva komunikacijska discipliniranost. Produkcija teksta počiva na dihotomiji govor nasuprot šutnji. Te su dihotomije svjesni sudionici u komunikaciji (usp. Drommel, 1974:7).

Prema Drommelu preduvjet za odvijanje razgovora jest šutnja jednog od sugovornika. Stanka prema tome tumačenju podrazumijeva šutnju svakoga sugovornika. Drommel proučava stanku kao granični signal u tekstu. Tijekom komunikacije nužno je uspostavljanje granice između govora pojedinačnih sudionika u komunikaciji. Šutnja tako postaje govorno sredstvo kojim se označava prestanak govora jednog sugovornika i početak govora drugog sugovornika. Time šutnja postiže komunikacijsku svrhu. Drugo temeljno načelo definira šutnju kao dio komunikacije. Komuniciranje je primarni komunikacijski izbor. Šutnja kao neproduciranje teksta negiranje je govorenja, koje predstavlja produkciju teksta. Tako šutnja postaje dio govorne komunikacije (usp. Drommel, 1974:7). Treće temeljno načelo definira okruženje stanke. Prema tome načelu neophodno je postojanje teksta kako bi se pojavila stanca. Pritom je moguće tumačiti stanku između susjednih glasova i fonema (fonetsko-fonološki kontekst), između susjednih jezičnih znakova (sintaktički kontekst), na temelju gramatičkih odnosa te između susjednih jezičnih znakova (semantički kontekst) na značenjskoj razini. Govornici

imaju unaprijed stvoreno očekivanje za pojavu stanke u svim spomenutim razinama na temelju fonetsko-lingvističke norme. Četvrtim temeljnim načelom navodi se da su stanke vezane za kompetenciju odnosno aktualnu uporabu jezika u konkretnoj situaciji. Realizacija stanke vezuje se za uporabu, a položaj stanke za kompetenciju.

Dosadašnja istraživanja stanke prema Drommelu pokazuju da je stanka interdisciplinarni predmet proučavanja. Drommel se osvrće na fonetska, lingvistička, psiholingvistička te sociolingvistička istraživanja stanke povezujući ih s nekoliko pitanja, odnosno aspekata vezanih za stanku. Fonetski aspekt odnosi se na duljinu intervala u kojemu nema fonacije te je trajanje dovoljno dugo da ga ljudsko uho razabere kao stanku. Fonološki aspekt odnosi se na vrijednost stanke, odnosno pitanje ima li stanka u određenom jeziku fonološku vrijednost (razlikovanje značenja) ili kao alofon nefonološku vrijednost. Sintaktički aspekt podrazumijeva tekstno-sintaktičke funkcije koje posjeduju govorne stanke. Psiholingvistički aspekt odnosi se na stanke kao indikatore za kognitivne govorne aktivnosti za vrijeme postupka mentalnog kodiranja. Metodološki pristup pri interpretiranju stanke jest tumačenje njezine tekstne okoline (usp. Drommel, 1974:12).

Drommel na analitički prikaz najvažnijih radova o šutnji nadovezuje vlastitu kategorizaciju tipova stanki koji se pojavljuju tijekom razgovora. Objedinjuje dosadašnja istraživanja putem sustava obilježja, na kojemu potom gradi i vlastitu kategorizaciju stanke. Taj sustav obilježja uključuje suodnos govornika i slušatelja, fonetsko-fonološki, lingvističko-sintaktički i psiholingvistički pristup, aspekt konteksta koji služi kao fokus i koji može biti fonetsko-fonološki, sintaktički i semantički, zatim auditivnu odnosno instrumentalnu komponentu i prag opažanja stanke te potkategorije poput fizioloških, kvantitativnih, suprasegmentalnih, funkcionalnih, sintaktičko-funkcionalnih i komunikativno-intencionalnih te kriterije diferenciranja tekstnih vrsta.

Modificiran, taj sustav stanki prenesen je u sustav binarnih obilježja stanki. Drommel u konačnici razlikuje sljedeće vrste stanke:

- Intrasegmentalne stanke
- Okluzivne stanke
- Intersegmentalne stanke
- Nesintaktičke (ispunjene stanke, poštapalice)
- Sintaktičke
- Artikulacijske stanke (distinktivne i nedistinktivne)
- Stanke odugovlačenja
- Stanke razgraničenja

- Stanke povezivanja

Okluzivne stanke, odnosno intrasegmentalne stanke, nalaze se između realizacija fonema i sadržane su u plozivnim glasovima. Primjer intrasegmentalne sintaktičke i nesintaktičke stanke nalazi se na mjestu obilježenom oznakom P1:

Radio Nacional: P0 Es P1 el director del Museo Judio de Buenos Aires P2 don Salvador Kibrick P3 a quién preguntamos qual P4 es el motivo de su estancia en Madrid.

*Es ist der Direktor des Jüdischen museums in Buenos Aires Herr Salvador Kibrick, den wir fragen: Was ist das Motiv Ihres Aufenthalts in Berlin?*³⁵ (usp. Drommel, 1974:55)

Intersegmentalne stanke nalaze se izvan realizacija fonema i mogu biti sintaktičke i nesintaktičke. Kod nesintaktičkih stanki stanka slijedi nakon ispunjene stanke, a prije sintagme (stanka odugovlačenja) ili se stanka nalazi unutar jedne sintagme. Stanke odugovlačenja obilježene su oznakom P1, 2, 6, 9, 10 u sljedećem primjeru; pritom su stanke 1 i 9 stanke ometanja, dok su sve ostale intersegmentalne stanke sintaktičke stanke.

Hergueta: P0 Este quarto congreso P1 es continuacion P2 del celebrado en Caracas P3 Bogota y Lima P4 los anos anteriores P5 y P6 APICE P7 que queire decir P8 Asociacion Panamericana P9 de P10 Credito Educativo P11

*Dieser vierte Kongress ist die Fortsetzung des in den vergangenen Jahren in Caracas, Bogota und Lima abgehaltenen Kongresses. Und APICE, was Asociacion Panamericana de Credito Educativo bedeutet.*³⁶ (usp. Drommel, 1974:60)

Sintaktičke stanke ili povezuju dvije sintaktičke jedinice (njem. verbindende Pausen, povezujuće stanke) ili ih razgraničuju (njem. abgrenzende Pausen, razgraničujuće stanke). Razgraničujuće stanke traju toliko dugo da sugovornik može zaključiti da je tekst govornika završen. Povezujuće stanke mogu imati distinktivnu funkciju.

Primjeri za T-stanke (s komunikacijskom namjerom): P1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 15, 16, 17, 18; primjeri za D-stanke (bez komunikacijske namjere): P4, 5, 6, 7:

Garcia Gallo: Tenemos representantes de Argentina P1 Chile P2 Uruguay P3 Ecuador P4 Venezuela P5 Mejico P6 P7 y y algun otro pais todavia P8 estan pendientes algunas P9

³⁵ „Direktora Židovskog muzeja u Buenos Airesu, gospodina Salvadora Kibricka, pitamo: Što je motiv Vašeg boravka u Berlinu?” Drommel, 1974:55 (prijev. a.)

³⁶ „Ovaj četvrti kongres nastavak je kongresa koji je protekle godine održan u Caracaru, Bogoti i Limi. APICE, što znači Asociacion Panamericana de Credito Educativo...” Drommel, 1974:60 (prijev. a.)

(e) confirmaciones de inscripcion P10 y no menciono a los que se han interesado y se han inscrito P11 pero no he pedido asistir P12 pero que sin embargo P13 han solicitado que se les mande envíe toda la información P14 los resultados de los trabajos P15 en este sentido P16 podría decirse P17 que están interesados en el congreso P18 todos los países de habla hispana.

Wir haben Vertreter aus Argentinien, Uruguay, Ecuador, Venezuela, Mexiko, Nicaragua und aus noch einigen anderen Ländern. Wir erwarten noch einige Teilnehmer, und ich will nicht diejenigen erwähnen, die Interesse gezeigt haben, aber nicht teilnehmen können, die aber dennoch das gesamte Informationsmaterial, die Ergebnisse der Arbeiten erbeten haben. In diesem Sinne könnte man sagen, daß alle Länder des spanischen Sprachraums an dem Kongress interessiert sind.³⁷ (usp. Drommel, 1974:62)

Zu Beginn dieses Jahres 1972 hat Doktor Garcia Caravajo einige allgemeine Vorhersagen internationalen Charakters für dieses Jahr gemacht. Wir erinnern uns – er ist natürlich, als Protagonist dieses Interviews, anwesend, und wird uns korrigieren können, falls wir uns irren.³⁸ (usp. Drommel, 1974:66)

Prema Drommelovoj tvrdnji stanka P9 iz prethodnog citata distinktivna je s obzirom na to da se značenje rečenice sa stankom znatno razlikuje od značenja rečenice bez stanke. Bez stanke 9 tekst bi imao sljedeće značenje:

Er ist anwesend, natürlich als Protagonist dieses Interviews.³⁹

nasuprot:

Er ist anwesend, natürlich, als Protagonist dieses Interviews.⁴⁰

³⁷ „Imamo zastupnike iz Argentine, Urugvaja, Ekvadora, Venezuele, Meksika, Nikaragve i još nekih drugih zemalja. Očekujemo još neke sudionike, a neću spomenuti neke koji su pokazali interes, ali nisu mogli sudjelovati, ali su ipak zamolili za ukupni informativni materijal, rezultate radova. U ovom smislu moglo bi se reći da su sve zemlje španjolskoga govornog područja zainteresirane za kongres.” Drommel, 1974:62 (prijev. a.)

³⁸ Početkom ove godine, 1972., doktor Garcia Caravajo napravio je nekoliko općih predviđanja internacionalnog karaktera za ovu godinu. Prisjećamo se: on je, naravno, kao protagonist ovoga intervjua, prisutan i moći će nas ispraviti ako griješimo. (prijev. a.)

³⁹ On je prisutan, naravno, kao protagonist ovog intervjua. (prijev. a.; a ne u nekom drugom svojstvu, prim. a.)

⁴⁰ On je prisutan, naravno, kao protagonist ovog intervjua. (prijev. a.; kao protagonist nužno je da bude prisutan, prim. a.)

Drommel nadalje proučava pojam desonoriziranja i obezvučivanja glasova na kraju sloga. Osim toga ističe značenje konteksta, ali i uloge kompetentnog govornika kada je riječ o poziciji stanke u tekstu.

2.4.2. Doprinosi i nedostaci Drommelova istraživanja šutnje

Šutnju Drommel reducira na negiranje tekstne produkcije putem govora. Iako Drommel definira šutnju kao punovrijedan čin jezične komunikacije, takva uloga, negiranje tekstne produkcije, umanjuje vrijednost šutnje, ulogu komunikacijske namjere i veze između šutnje i govora, odnosno načina na koji šutnja i govor korespondiraju u komunikaciji.

Drommel se u proučavanju značenja šutnje i uloge u komunikaciji zadržava kod distinktivne i nedistinktivne uloge stanke. Iz dosadašnjih istraživanja šutnja se može definirati i na temelju više kriterija; mogu se odrediti različite vrste stanke koja ima distinktivnu ulogu. Korisno je kod Drommela proučavanje stanke u kontekstu mogućih okruženja, fonetsko-fonološkog i sintaktičkog.

2.4.3. Schwitallino tumačenje šutnje

Schwitalla⁴¹ analizira govoreni jezik (njem. *gesprochene Sprache*, prim. a.) uz pomoć pisanog jezika. Pisani jezik u Schwitallinoj analizi punovrijedan je izvor istraživanja. Pisani i govoreni jezik potječu iz istoga sustava, dio su toga sustava jezika (fr. *langue*) (Schwitalla, 206:19). Razlog za kasnije proučavanje govorenog jezika jest nedostatak tehničkih mogućnosti za proučavanje govora. S pojavom uređaja za snimanje govora tridesetih godina 20. stoljeća postalo je moguće posvetiti se govoru. To otkriće Schwitalla povezuje s pronalaskom mikroskopa. Pri razlikovanju pisanog i govorenog jezika postoji nekoliko kriterija, poput medija putem kojih se realiziraju govoreni i pisani jezik (fonijski i grafički medij); vremena realizacije (govoreni jezik realizira se prije pisanoga); vremena svladavanja (govoreni jezik nauči se prije pisanoga); kvantitete (govoreni jezik premašuje u realizaciji pisani jezik). Ipak, pisani jezik upotrebljava se kao referenca pri proučavanju govorenog jezika. U razlikovanju govorenog i pisanog jezika mogu postojati i razlike u stupnjevanju u vezi sa situacijom i konstelacijom u usmenom govoru. Što je više sugovornika koji se manje poznaju, što je situacija formalnija, usmeni govor približava se pisanom govoru, odnosno dobiva njegove karakteristike.

⁴¹Schwitalla, J., *Gesprochenes Deutsch, Eine Einführung*, Erich Schmidt Verlag, Berlin, 2006.

Što je situacija manje formalna, što je u nju uključeno više sugovornika, to je razlika između usmenog i pisanog govora veća. Prototipnost također igra ulogu. Za govoreni jezik središnje su privatne situacije, a razgovor u institucijama jest periferni. Za pisani jezik središnji su primjeri tekstovi u zakonima, formularima, i sl., a periferni u npr. obavijesti na vratima (usp. Schwitalla, 2006:22).

Nekoliko je temeljnih kriterija razlikovanja govorenog i pisanog jezika koje navodi Schwitalla. U njih se ubrajaju brzina produciranja (za minutu govorenog sadržaja potrebno je četiri minute da se taj sadržaj zabilježi, usp. Schwitalla, 2006:27); način priopćavanja informacije koji je zbog našeg načina pamćenja drugačiji te je stil u govorenom jeziku izravniji i nastoji se što prije doći do bitne poruke (usp. Schwitalla, 2006:29); prostorna i vremenska prisutnost govornika i slušatelja u usmenom govoru; varijabilnost govorenog i normiranost pisanoga jezika; prekidanje i ispravljanje u govoru, korekture koje se u govoru vidljive, a u usmenom jeziku nisu; interaktivnost nastanka sadržaja u usmenom govoru, koja je rezultat slaganja, konflikta ili ispravljanja u usmenom govoru koji je u temelju dijaloški.

Kada je riječ o stanci (njem. *Pause* prema Schwitalli), ona ima svoje mjesto u prozodiji, sekvencijskim cjelinama te sintaktičkim kategorijama. Stanka je jedna od važnih karakteristika govorenog jezika.

Govoreni jezik od pisanoga se jezika razlikuje upravo putem prozodije (usp. Schwitalla, 2006:53). Stanka uz akcent i ritam, ton, glasnoću, brzinu govora i boju glasa sačinjava prozodiju i time sudjeluje u razlikovanju govorenog od pisanoga jezika. Kako se prozodija sve više proučava u proteklom godinama, tako je i stanke kao dio prozodije postala važnom sastavnicom proučavanja govorenog jezika. Prema Schwitalli stanke se kao dio prozodije dijeli na dvije vrste – ispunjene stanke, poštapalice (njem. *gefüllte Pausen*) i tihe stanke (njem. *stille Pausen*). Schwitalla je promatrao i prosječno vrijeme u kojemu se pojavljuju stanke te zaključio da se stanke (ispunjena stanke ili tiha stanke) javljaju prosječno poslije 11–13 slogova. Takve stanke mogu označiti preuzimanje ili zadržavanje riječi. Nadalje, mogu označiti zastoje pri traženju odgovarajuće riječi, pripremu pozornosti slušatelja ili povećanje interesa za izjavu govornika. Prema Schwitalli, što je kompleksnija izjava koju želi priopćiti govornik, to stanke dulje traje (usp. Schwitalla, 2006:76). Stanke imaju u tom slučaju ulogu čuvanja obraza (usp. Schwitalla, 2006:76). Opovrgavanje, neslaganje, kritika i odbijanje jesu sekvencije kod kojih se pojavljuje potreba za čuvanjem obraza i ujedno se javljaju stanke (usp. Goffmann, 1974).⁴²

⁴² Usp. Goffmann, E., *Frame Analysis. An Essay on the Organization of Experience*, Harper & Row, New York, 1974.

Gotovo je uvijek kod isprekidanog govora riječ o očuvanju obraza (usp. Schwitalla, 2006:128).

Također je potrebno razlikovati stanke čija je uloga prekidanje sekvencijske cjeline, odnosno preuzimanje riječi, od stanke koje imaju ulogu u segmentiranju sekvencije.

Schwitalla ističe da se broj stanke povećava na kraju teme. Stanke je dio sekvencijskih cjelina, odnosno, uz dodatne kriterije, pomaže razgraničiti sekvencijske cjeline. Ostali kriteriji koji u tome imaju ulogu jesu: leksička sredstva, stanke, intonacija, sintaksa (u smislu sintaktičkih cjelina), pragmatičke i sekvencijske cjeline, ilokucija i struktura informacije.

Stanke pomažu u segmentiranju cjelina. Sekvencijske cjeline dio su strukture govora; zajedno čine blokove sekvencijskih cjelina, a blokovi sekvencijskih cjelina čine govor (njem. *Redebeitrag*). I ovdje Schwitalla razlikuje tihe i ispunjene stanke te ih svrstava u fenomene odugovlačenja (njem. *Verzögerungsphänomene*), zajedno s razvlačenjem vokala i spiranata, ponavljanjem glasova i riječi te prekidima u govoru (usp. Schwitalla, 2006:88). Schwitalla tvrdi da stanke na početku razgovora označavaju prekid, a stanke na kraju razgovora imaju ulogu u segmentiranju. Ispunjena stanke, poštapalica *äh* uvijek znači da govornik želi zadržati riječ, ali da treba vremena kako bi nastavio svoju sekvenciju; vrijeme će uglavnom trebati na prijelazu između tematskih blokova, odnosno prije početka nove teme (usp. Schwitalla, 2006:90 i 2006:117).

Schwittala tvrdi da se u svakoj sekvenciji pokazuje interpretacija prethodne sekvencije. Osim funkcije svjesnog negovorenja (njem. *Nicht-Sprechen-Wollen*) postoji i uskraćivanje (njem. *Verweigerung*). Schwittala spominje i prekid u sekvenciji (njem. *Abbruch*) (usp. Schwitalla, 2006:119).

Razlikuje i zastoj (njem. *Haltepause*), koja prekida sekvencijsku jedinicu, i stanku isteka sekvencije (njem. *Auslaufpause*), koja ujedno ima funkciju određivanja granice sekvencije. Stanke nakon završetka govornog čina može prouzročiti nesporazume u susretu s govornicima drugih kulturnih skupina koji su navikli na dulje ili kraće stanke. Stanke nakon završetka teme uobičajene su kao i druga obilježja (tiho, duboko govorenje). Kao dio sintaktičkih kategorija stanke označava prekid, koji ima više mogućnosti interpretacije. Takav prekid praćen je nepromijenjenom intonacijom i ponavljanjem, koje može sadržavati i izmjene sekvencija radi lakšeg sporazumijevanja sugovornika, korekturu i ponovni početak radi gramatičke korektnosti, ispravnog imenovanja, preciziranja, specificiranja nadređenog pojma, sadržajnog jačanja izjave slabljenja, slabljenja radi očuvanja obraza, prilagođavanja situaciji, očekivanja sugovornika, normi te parentezu (usp. Schwitalla, 2006:119).

2.4.4. Nedostaci Schwitallina tumačenja šutnje

Schwitalla u analizi govorenog jezika daje važnost stanki s obzirom na to da je ona jedan od razlikovnih kriterija govorenog i pisanog jezika. Na temelju razina prema kojima se razlikuju govoreni i pisani jezik stanke se pojavljuju u prozodiji, sekvencijskim cjelinama i sintaktičkim kategorijama te kao takve imaju ulogu u čuvanju obraza, odnosno u segmentiranju govora te razlikovanju govorenog i pisanog jezika.

Iako govori o važnosti položaja stanke u vezi sa sekvencijom te mogućnosti segmentiranja sekvencije uz pomoć stanki, nedostaje određivanje stupnja realizacije sekvencije, definiranje razgraničenja sekvencija, sekvencijskih parova i sekvencijskih cjelina, kao i tematskih blokova razgovora. Nedostaje također povezanost između stanke i situacije i govornika, kulturna uvjetovanost stanke, a time i detaljnija razrada stanke.

Schwitalla ipak ističe važnost korelacije izgovorenoga i neizgovorenoga, što šutnju svrstava u komunikacijske činove. Osim toga navodi ulogu očuvanja obraza (engl. face saving) te tako šutnji priskrbuje dodatnu važnost. Schwitallino tumačenje šutnje uključuje poštalice, koje naziva ispunjenom stankom. Takvo definiranje šutnje ne odgovara definiranju šutnje u ovom istraživanju.

2.4.5. Schmitz i istraživanja šutnje

Schmitz⁴³ zastupa tezu o jednakoj vrijednosti govora i šutnje: nema jezika i govora bez šutnje i nema šutnje bez govora (nema znaka bez šutnje, nema šutnje bez znaka). Smatra da i šutnja može biti neizravan govorni čin. Međutim, osim uloge neizravnoga govornog čina tu je i uloga kodirane šutnje pri izjavljivanju sućuti, iskazivanju radosti, tuge, uzbuđenosti te tako i uloga govornog čina. Šutnja može biti dio sintaktičke razine (*Wie geht's' – ,Danke! Und selber?;*⁴⁴ usp. Schmitz, 1990:23), ali i morfološke i fonološke. Schmitz kao izraz za izostanak govora spominje tišinu, a izraz „šutnja” upotrebljava da označi izostanak artikulacije (usp. Schmitz, 1990:6).

⁴³ Schmitz, U., *Beredtes Schweigen: Zur Sprachlichen Fülle der Leere. Über Grenzen der Sprachwissenschaft*, u: Ulrich Schmitz ur. *Schweigen*, OBST, Oldenburg, 1990.

⁴⁴ „– *Kako si? – Dobro! A ti?*”, Schmitz, 1990. (prijev. a.)

Schmitz razlikuje tri funkcije šutnje:

1. šutnja kao element kompozicije čija je svrha pomoći pri razlikovanju jedinica govora
2. šutnja kao nositelj značenja koje se interpretira prema kontekstu, prema okolnim izričajima
3. šutnja u svrhu održavanja komunikacije koja u ovisnosti o kulturi može značiti sve (semantički) ili ništa (sintaktički).

Šutnja prema Schmitzu ima sve funkcije kao i jezik, sintaktičku, semantičku i pragmatičku. Međutim, za razliku od jezika šutnja nije strukturirana, nego je prazna, amorfna. Oslobođena je uobičajenih pravila, njezina uloga ovisi o kontekstu te može imati više značenja. Schmitz metodološki temelj za svoju analizu pronalazi u fraktalnoj strukturi jezika koja čini da šutnja postane konstantan element ljudske komunikacije. Teorijsko polazište jest fraktalna geometrija: matematika kompleksne dinamike ili nelinearna geometrija s postulatom ponavljanja izračuna formule uz pomoć njezina vlastitog rezultata (njem. *Wiederholte Berechnung einer Formel mithilfe ihres eigenen Ergebnisses*, usp. Schmitz, 1990:27). Iz fraktalne strukture jezika proizlazi važnost neposredne okoline u kojoj se nalazi šutnja, što služi kao primarni izvor interpretacije (usp. Bergmann, 1982:144) tako što tvori tekstno okruženje i kontekst, koji zapravo definira šutnju. Funkcija šutnje jest strukturiranje; šutnja ima značenje i organizira društveni odnos među sugovornicima (sintaksu, semantiku i pragmatiku).

2.4.6. Schmitz i nedostaci istraživanja šutnje

Osim razrade na vrste ne postoji dodatna razrada i razmatranja ove šutnje na temelju primjera, iako bi takva analiza bila zanimljiva. Nadalje, Schmitz ne uključuje kulturnu uvjetovanost ovog pojma, što bi također bilo važno dodati istraživanju.

2.4.7. Zimmermannova analiza u okviru teorije komunikacijskog djelovanja

Prema Zimmermannu⁴⁵ šutnja na prvi pogled ima samo jednu formu, međutim kada se uzmu u obzir kontekst i tekstno okruženje te situacijska i društvena distribucija, i šutnja može imati različite forme. Zimmermann izučavanje šutnje stavlja u okvire teorije komunikacijskog djelovanja (njem. *Theorie des kommunikativen Handelns*), a tako i šutnju promatra kao čin, čin šutnje (njem. *Schweigehandlung*).

⁴⁵Zimmermann, K., *Überlegungen zu einer Theorie des Schweigens* u: Rosengren, I., ur. *Sprache und Pragmatik*, Lunder Symposium, Almqvist& Wiksell, Stockholm, 1982.

Da bi se interpretirala šutnja, Zimmermann smatra da je neophodan etnometodološki postupak analize, no tvrdi da se teorija šutnje može svrstati u okvire teorije konverzacije, i to putem promatranja sekvencija govornih činova. Zimmermann razlikuje tri tipa šutnje: kratka stanka u razgovoru na koju se razgovor neometano nastavlja, ritualna šutnja te negovorenje/nepisanje.

Zimmermann se osvrće na Verschuerena⁴⁶ i njegov rad o semantici glagola šutnje (usp. Zimmermann, 1982:39). Bavi se kolokacijama sa šutnjom kao vrstom semantičke analize šutnje. Verschueren dijeli glagole na *verba silendi* koji označavaju čin šutnje (odsutnost činova govorenja), *verba cessandi* koji označavaju šutnju osobe nakon govorenja i *verba reticendi* (govorenje o nečemu drugome ili potpuna šutnja) (usp. Verschueren, 1979:75-76). To odgovara Zimmermannovoj podjeli na šutnju, tišinu i stanku (njem. *Schweigen, Stille, Pause*). Za razlikovanje triju navedenih tipova šutnje predlaže se etnometodološki postupak, koji treba istražiti što i kako interaktanti interpretiraju i definiraju u danome tekstu. Može se odrediti namjera šutnje prema modalnim glagolima:

- htjeti šutjeti; šutnja kao svjesni odabir (njem. *Schweigen wollen*) jest odbijanje društvenog kontakta ili govorenja o nekoj temi ili odbijanje sudjelovanja u nekoj društvenoj radnji
- ne smjeti govoriti; šutnja kao uvjetovani odabir (njem. *Nicht reden dürfen*) jest cenzura, zabrana govora (zbog medicinskih razloga), komunikacije, ukidanje prava govora, zatim u slučaju situacija koje zahtijevaju šutnju, u slučaju žalosti, kod rituala i tabua o temama, objektima, osobama, stvarima, činjenicama, zbog straha od društvene sankcije ili zbog praznovjerja
- ne moći govoriti, spriječenost govorenja (njem. *Nicht reden können*) zbog psihičkih razloga ili nepoznavanja teme, nedovoljnog poznavanja jezika ili zbog toga što se ne vidi svrha u govoru jer je procijenjeno da je nemoguće postići namjeru.

Takva se proučavanja šutnje mogu staviti u okvire teorije komunikativnog djelovanja, teorije govornih činova, koja uzima u obzir sekvencije govornih činova (usp. Zimmermann, 1983:39).

Prema Zimmermannu izolirano promatrana šutnja ima jednu formu, ali višestruke funkcije i značenja. Ako formu tumačimo kao situativnu i društvenu distribuciju šutnje, može se potvrditi da će s obzirom na različite mogućnosti distribucije šutnje biti i više formi šutnje.

⁴⁶ Verschueren, J, *What people say they do with words* Norwood New Jersey, Ablex Publishing Corporation, 1979.

Različite funkcije šutnje, kao i kod svakog drugog jezičnog znaka, mogu se definirati samo na temelju konteksta. Više funkcija ili značenja šutnje pitanje su međusobnog djelovanja forme i konteksta. Šutnja nije isto što nedjelovanje; može se objasniti i tumačiti jedino u okviru teorije komunikativnog djelovanja (njem. *Theorie des kommunikativen Handelns*). Šutnja se mora odvijati u situaciji u kojoj postoji mogućnost za govorenje. Teorija komunikacije, kojom se može objasniti šutnja, mora sadržavati i sljedeće elemente:

- kulturno specifična komunikativna pravila (npr. empirijska pragmatika)
- informacije o normama (tko, kada, u kojoj situaciji može govoriti, koje se teme smiju spominjati, tko ima riječ i sl.).

Zimmermann govori o šutnji kao prekidu govora (trenutačni prekid govora, njem. *Redeunterbrechung*), zatim tišini u smislu ritualnog čuvanja tišine te šutnji kao negovorenju ili nepisanju (njem. *p nicht sagen ili p nicht zu A sagen*)⁴⁷. I Zimmermann smatra da može doći do teškoća u međusobnom sporazumijevanju pri kulturnom kontaktu te je stoga neophodno upravo proučavanje šutnje u kulturnom kontaktu.

2.4.8. Zimmermann, doprinosi i nedostaci u istraživanju šutnje

Zimmermann nastoji utvrditi semantiku glagola šutnje te podjelu prema modalnim glagolima. Analizirajući šutnju u okviru njezina konteksta, situacije i događaja, Zimmermann temelje postavlja u teoriji komunikativnog djelovanja. Značenje šutnje interpretira putem komunikacijske namjere koja se temelji na semantici modalnih glagola. U Zimmermannovoj analizi lingvistika ima važnu ulogu, a njegovo je istraživanje kombinacija empirijske pragmatike i informacija o normama. Budući da se kao jedinice analize upotrebljavaju sekvencije govornih činova, kao jedinice konverzacijske analize, prema metodama analize zastupljena je i konverzacijska analiza.

Kao prijedlog za pristup istraživanju šutnje Zimmermannov rad iznimno je važan za buduća proučavanja. Iznimka je podjela semantike šutnje prema modalnim glagolima s obzirom na to da se u okviru predloženog istraživanja ne može pronaći potvrda za odnos prema šutnji u kojoj je razlikovna namjera govornika (htjeti, ne smjeti i ne moći govoriti), koju nije moguće utvrditi bez uključivanja govornika u istraživanje, koje podrazumijeva i ankete. U klasifikaciji šutnje na temelju modalnih glagola određivanje pojedinačnih tipova moguće je jedino uz anketu onoga tko je uputio šutnju kao komunikacijsku namjeru.

⁴⁷ „Ne reći p ili ne reći p A.” (prijev. a.)

Ako je informacija o namjeri ili uvjetima pod kojima je govornik šutio već poznata, to i dalje ne mora imati nužne posljedice na tijek razgovora jer tijek razgovora ovisi o shvaćanju recipijenta i kulturnoj uvjetovanosti šutnje u razgovoru koja može povećati ili smanjiti mogućnost da recipijent razumije šutnju onako kako je to govornik namjeravao. Tijek razgovora može pružiti informacije o značenju koje je interpretirao recipijent, ali se to značenje ne mora ujedno ogledati u reakciji recipijenta. Pošiljatelj može reagirati i popraviti interpretaciju šutnje prema vlastitoj procjeni i strategiji kojom vodi razgovor.

2.4.9. Proučavanje diskursa, analiza diskursa i šutnja u analizi diskursa: Warnke, Bauer, Owsar

Osim uloge šutnje na razini sekvencije i na razini teksta moguće je također promatrati šutnju na komunikacijskoj razini, iznad teksta. Ako nakon određenog događaja izostane reakcija, takva se vrsta reakcije može smatrati šutnjom. Kakvu reakciju prouzrokuje izostanak reakcije na neki događaj, kako se interpretira izostanak reakcije, prati se putem medija javnog govora. Medij za takvu šutnju može biti jezik, javni prostor, glazbeni ili slikovni izričaj. Diskursna šutnja odnosi se na šutnju cijele zajednice u duljem razdoblju. Najčešće takva šutnja obuhvaća više dimenzija komunikacije – verbalnu, vokalnu i nevokalnu, kao i neverbalnu nevokalnu komunikaciju. Što god da je medij komunikacije, može se pojaviti šutnja i reakcija na tu šutnju nije ograničena ni na jedan komunikacijski medij. Šutnja je ovdje živi entitet, dakle aktivna je, ima jednaku ulogu kao i negovorenje, doprinosi aktivno u interakciji i ima posljedice, kao i značajke.

Javni prostor često je komunikacijski kanal u službi diskursa ili kao odraz diskursa. Ingo Warnke⁴⁸ bavi se šutnjom u javnome prostoru i objašnjava korištenje javnim prostorom u svrhu prenošenja poruke, kao i vrijednost šutnje i tišine u sustavu znakova (usp. Warnke, 2002:43).

Polisemnost šutnje upućuje na to da šutnja ne stoji nasuprot izgovorenemu, nego se, kao i kod izgovorenoga, u okviru šutnje mogu utvrditi različiti polisemni znakovi koji također imaju značenje odnosno konotativni sadržaj, s tim što je semantičnost šutnje ovisna o znakovnom okružju, kao i asocijaciji korisnika znakova koji interpretiraju šutnju.

⁴⁸ Warnke, I., *Schweigen und Stille im öffentlichen Raum* u: Pohl, I., *Semantische Aspekte öffentlicher Kommunikation*, Peter Lang Verlag, Frankfurt am Main, 2002.

Šutnja kao takva nije samostalna i nema potencijala biti samostalan jezični znak osim ako je njezina primarna interpretacija namjera negovorenja odnosno odbijanje govorenja. Kao nositelj drugih konotativnih sadržaja šutnja definira se prema znakovima koji je okružuju.

U javnom prostoru šutnja je izražena izostankom ili nedostajanjem te se tumači prema objektima koji su postojali ili koji postoje. Kao što je u jeziku odnos prema izgovorenome, tako su i u javnom prostoru potrebni pokazatelji uz pomoć kojih se izražava šutnja, koja u takvom kontekstu može iskazati poruku. Jedan od javnih prostora u kojima se iskazuje šutnja predstavlja rad francuskog umjetnika Christiana Boltanskog koji je osmislio *Missing House*, kuća koje nema, monument koji označuje izostanak prisutnosti stradalih u avionskim napadima malo prije završetka Drugog svjetskog rata. Missing house predstavlja svojevrsnu interpretaciju ratnih stradanja i prenošenje doživljaja rata čija je jedna od najrazornijih posljedica nestanak onoga što smo poznavali. Nekada je to trajni nestanak na mjestu kojeg je moguć novi nastanak. U ovom slučaju na mjestu nestanka više nikada nije bio moguć novi nastanak, što je naglašeno prisutnošću ostataka, dviju zgrada u neposrednom okruženju na kojima su ucrtana imena stanara iz zgrade koja je srušena tijekom Drugog svjetskog rata. Tijekom bombardiranja, naime, pošteđene su dvije zgrade koje su se s lijeve i desne strane naslanjale na srušenu zgradu, pa je nestanak izražen postojanjem sačuvanih zgrada, kao i imenima ucrtanim na zidove postojećih zgrada.

Kontekst šutnje obilježje je društva, a stvaranje konteksta šutnje najčešće je postupni proces. U tom smislu Warnke spominje i nestajanje simbola Njemačke Demokratske Republike nakon 1990. godine. Bauer⁴⁹ govori o šutnji u doba fašizma te uvježbavanju šutnje i prešućivanja, što je imalo nesagledive posljedice (usp. Bauer, 1990:155).

Šutnja nije individualizirana, nego je stav društva koje prešućuje događanja. Tijekom kasnijih godina, nakon Drugog svjetskog rata, prva je reakcija i način suočavanja s prošlošću bila upravo šutnja. U njemačkoj književnosti šutnja se tek u devedesetima mijenja s pisanjem o događanjima za nacionalsocijalističkog režima u Njemačkoj tijekom Drugog svjetskog rata. Pitanje šutnje usko je vezano s cjelokupnim pitanjem suočavanja s prošlošću u literaturi.

⁴⁹ Bauer, Gerhard., *Wortohnmacht und ohnmächtiges Schweigen in einem faschistisch regierten Volk*, OBST, 1990.

Nasuprot tomu se za način suočavanja s prošlošću u Bosni i Hercegovini može pročitati mišljenje da je količina dostupnih informacija neposredno nakon rata značila pretežak teret i izazov za društvo koje se nije bilo spremno suočiti s ratnim zločinima, zbog čega ni 25 godina poslije završetka rata ne dolazi do istinske katarze koja će fokus s prošlosti okrenuti na budućnost (usp. Brunnbauer i Klaus, 2018:464).⁵⁰ Usporedba s načinom suočavanja s prošlošću te ratnim zločinima i stradanjem između Njemačke i Bosne i Hercegovine pokazuje pristup prema kojem je suočavanje s ratnim događanjima u Bosni i Hercegovini obilježeno opterećujućom količinom informacija koje imaju takav učinak da se s jedne strane neprestano vraća na prošlost, ali s druge strane nema učinkovite obrade koja bi zaključila to poglavlje i orijentirala stanovništvo prema budućnosti. Informacije su za sve dostupne, no unatoč tomu svjesno se izbjegava suočavanje u kojem prisutnost informacija nije olakšica nego smetnja.

Kako su komunicirali Nijemci do 1914., u doba Njemačke Wilhelma II., prikazuje Armin Owsar,⁵¹ pritom obrađujući i šutnju koja je imala važno mjesto u to doba. Područje kojim se bavi jest okolina Hamburga, a situacije koje istražuje protežu se od službenih, kao što je radno mjesto, do manje službenih, poput kavane. Opisuje društvene prilike u doba Bismarcka te ih uspoređuje s današnjom (navodnom, prim. a.) poslovičnom šutljivošću Nijemaca pri iskazivanju vlastitih stavova o događajima ili situacijama iz područja društva, politike, ekonomije. Objašnjava današnju sklonost šutnji i suzdržanost od javnog iskazivanja mišljenja kao naviku. Takvu šutnju Owsar naziva preventivnom šutnjom. Ona se može manifestirati na dva načina – potpunim izostankom govora s jedne strane ili razgovorom o sigurnim temama, odnosno temama čije spominjanje neće ugroziti položaj sugovornika.

Analiza diskursa može biti temeljena na tekstu, nekom drugom mediju ili na kombinaciji više medija. Armin Owsar proveo je iznimnu analizu koja se može protezati i na druge pojavne forme šutnje. Njegova analiza može se upotrijebiti i kao objašnjenje za eventualnu današnju šutnju ako postoji, ali je ograničena na razdoblje u prošlosti i sigurno bi vrijedilo poznavati takva istraživanja vezana za druge situacije u njemačkom govornom području.

⁵⁰ Brunnbauer, Ulf; Buchenau, Klaus: *Geschichte Südosteuropas*, Ditzingen, 2018.

⁵¹ Owzar, A., *Reden ist Silber, Schweigen ist Gold. Konfliktmanagement im Alltag des wilhelminischen Obrigkeitsstaates*, Universitätsverlag Konstanz, Konstanz, 2006.

2.5. Jaworski – prikazi teorijskih mogućnosti istraživanja šutnje

Jaworski⁵² predstavlja brojne prikaze teorija koje se mogu baviti šutnjom (psiholingvistika, konverzacijska analiza, etnografija komunikacije), navodeći za svaki teorijski konstrukt odgovarajuće primjere u kojima se pojavljuje šutnja te pritom proučava različite pojavne oblike šutnje.

Jaworski smatra da je različitim pojavnim oblicima šutnje zajedničko pitanje njezina značenja u komunikaciji. Tvrdi da šutnja sama po sebi ni u jednom od svojih oblika nije komunikativna ili nekomunikativna; šutnja ipak, u ovisnosti o kontekstu, može biti komunikacijski relevantna ili komunikacijski nerelevantna te je upravo ta komunikacijska relevantnost zajednička značajka svim njezinim pojavnim oblicima (usp. Jaworski, 1993:95).

Jaworski proučava šutnju u jeziku, koji je prema njemu jedan od najvažnijih komunikacijskih sustava, a komunikacijski sustavi ujedno su kulturni sustavi (engl. *cultural systems*). Jaworski proučava šutnju kao pokazatelj međusobnog nerazumijevanja tijekom interakcije te navodi Deborah Tannen⁵³ i pitanje konverzacijskih stilova različitih govornika; također proučava šutnju kao nositelja značenja koja nije nastala kao posljedica međusobnog nerazumijevanja, niti je to nerazumijevanje prouzročila; takva šutnja ima značenje i poznata je u konverzacijskoj kulturi sugovornika te se zbog toga njome ne ometa sporazumijevanje. Pritom je ključno da sugovornici imaju približan konverzacijski stil, a pretpostavka tomu jednaka je konverzacijska sredina ili jednak kulturološko-jezični sustav. Jaworski analizira razgovore u privatnom okruženju u kojima je sudjelovao i u kojima su sudjelovali pripadnici različitih kulturološko-jezičnih sustava, u situacijama i sa sugovornicima u kojima je šutnja bila uzrok nerazumijevanja, za što se kao razlog navodi pripadanje različitim kulturološko-jezičnim sustavima.

Jaworski navodi da je upravo zbog mogućnosti različitih pojavnih oblika u gotovo svim lingvističkim disciplinama moguće istraživati šutnju te predstavlja mogućnosti za istraživanje u psiholingvistici, konverzacijskoj analizi te etnografiji komunikacije.

⁵² Jaworski, A., *The Power of Silence – Social and Pragmatic Perspectives*, Sage Publications, New Delhi, 1993.

⁵³ Tannen, D., *Silence: Anything But* u: Tannen, D., Saville-Troike, M., *Perspectives on Silence*, Ablex Publishing Corporation Norwood, New Jersey, 1985.

U okviru psiholingvistike Jaworski istražuje sustavnost distribucije fenomena oklijevanja, u koje psiholingvisti svrstavaju i stanke, ponavljanja, kao i fenomen pogrešnih početaka (engl. false starts), zatim mentalno procesuiranje, šutnju u vezi s izvanlingvističkim varijablama poput osobnih i socijalnih osobitosti govornika (npr. sporost govora introverta u odnosu na ekstroverte, ovisnost trajanja šutnje o osobinama govornika, kao i o osobinama slušatelja, stav slušatelja o šutnji, trajanje i distribucija šutnje u političkim govorima, konverzacijski stilovi u vezi s distribucijom i trajanjem šutnje).

Kao vrste šutnje Jaworski spominje prazninu, propust i znakovitu šutnju (engl. *gap, lapse i significant silence*), pritom se pozivajući na Levinsona,⁵⁴ Sacksa, Schegloffa i Jeffersona.⁵⁵ Napominje da se takva šutnja manifestira kao odsutnost vokalizacije, iako postoje i drugi načini na koje se može manifestirati ovisno o sustavu znakova. Praznina nastaje kada sugovornik završava svoju sekvenciju i predaje riječ drugome sugovorniku, kada signalizira primopredaju govora. Propust nastaje kada izostane signaliziranje za preuzimanje riječi, ali sugovornik završava svoj redoslijed. Znakovita šutnja označava da određeni govornik biva odabran, ali ne preuzima riječ i ne dolazi do izmjene govornika.

Istraživanje šutnje u etnografiji komunikacije prema Jaworskom dio je integrirane studije ljudskog komunikacijskog ponašanja, zbog čega šutnja ima ravnopravan položaj u odnosu na govor. Tako postoji interakcija strukturirana govorom i interakcija strukturirana šutnjom. Prototipni oblici znakovite šutnje uključuju dvije osobe; manje prototipni oblici znakovite šutnje jesu meditacija, samoća kao meditativno iskustvo putem kojeg se postiže osvješćivanje ega te uokvirivanje u eksternu šutnju, što može biti jedinstveno komunikativno iskustvo, šutnja i hodanje koji su strukturirani šutnjom, zatim šutnja u kontekstu, kao šutnja u različitim domenama i situacijama, npr. u učionici ili za obiteljskim okupljanjima. Jaworski u okviru etnografije komunikacije proučava šutnju kao sastavnicu različitih komunikacijskih situacija i kao sredstvo komunikacijskog izražavanja. Također istražuje kulturološke razlike među govornicima koje mogu dovesti do šutnje kao komunikacijskog sredstva ili nemogućnosti sporazumijevanja kada je šutnja kulturološki uvjetovana kao kod Amiša (usp. Jaworski, 1993:17).

⁵⁴Usp. Levinson, Stephen C., *Pragmatics, Cambridge Textbooks in Linguistics*, Cambridge University Press, Cambridge, 1983.

⁵⁵Usp. Sacks, H., Schegloff, A., Jefferson, J., *A simplest systematics for the organization of turn-taking for conversation*, u *Language* 50, 1974.

Jaworski posebno ističe pitanja funkcije šutnje: kako izolirati funkcije šutnje specifične za neku govornu situaciju, kako govornici i ujedno pripadnici jezične zajednice utvrđuju funkcije šutnje. Prema Jaworskom šutnja i tišina nejasne su kategorije, nisu suprotstavljene jedna drugoj te se ujedno međusobno dopunjuju.

Nakon prikaza teorijskih mogućnosti bavljenja šutnjom Jaworski svoj istraživački fokus usmjerava na autocenzuru uz studije slučaja koje se posebno odnose na upotrebu šutnje kao strategije u javnom i političkom djelovanju; istražuje šutnju i tabu, šutnju žena, potlačenih skupina, medija, ušutkivanje političke opozicije, šutnju u slikarstvu (japanska zen-umjetnost). U svojim analizama Jaworski ne obrađuje samo šutnju u razgovorima nego i odbijanje sugovornika da odgovori na postavljeno pitanje ne koristeći se pritom šutnjom kao strategijom u razgovoru, nego izbjegavanjem određene teme. Jaworski opisuje cenzuru i status quo kao svojevrsnu manifestaciju šutnje.

Tu se ubraja i fenomen *no comment* kao odricanje od verbalne sekvencije, ali ne i potpuni prekid komunikacijskog tijeka s obzirom na postojanje neverbalne nevokalne sekvencije (usp. Saville-Troike, 1985:3-18).

2.6. Metaforički koncept šutnje Jaworskog i Scollona

Jaworski smatra da se s pomoću teorije metafore Lakoffa i Johnsona⁵⁶ može teorijski objasniti što je šutnja – je li to vrsta aktivnosti ili pak prestanak aktivnosti (usp. Jaworski, 1993). Šutnja može biti duga, teška, hladna; ona se prema Jaworskom konceptualizira kao supstancija. U skladu s time šutnja ima različite oblike te nije apsolutna, može se stupnjevati i može postojati prototipna šutnja. Šutnja se teorijski može shvatiti kao prestanak komuniciranja, odnosno signal za prestanak komuniciranja. No, Jaworski dodaje, prestanak komuniciranja može se izraziti ne samo šutnjom nego i govorom, što pokazuju koncepti da je prestanak komuniciranja samo jedan od načina interpretacije šutnje. Prema tome šutnja, kao ni govor, nije jedini način prestanka komuniciranja, ali ni prestanak komuniciranja nije jedina funkcija šutnje.

Jaworski se prema metaforičkim konceptima šutnje koristi značenjem šutnje u jeziku te ga primjenjuje na pojavu šutnje u govorenju.

⁵⁶Lakoff, G., Johnson, M., *Metaphors We Live by*, University of Chicago Press, Chicago, 1980.

Scollon⁵⁷ se također bavi metaforom šutnje. Njegova je namjera pokazati da se razmatranje šutnje u konverzacijskoj interakciji temelji na metafori stroja, i to istražujući autore koji su se bavili šutnjom i izraze o šutnji kojima su se i sami koristili, kao i rezultate istraživanja šutnje tijekom razgovora.

Scollon tvrdi da komunikacijske teorije šutnju promatraju kao prekid zvuka i prekid komunikacije. Šutnja prema komunikacijskim teorijama ima negativan etnički stereotip (usp. Scollon, 1985:24). Koliko je točna tvrdnja o višeznačnosti šutnje, može se provjeriti analizom metaforičkih koncepata šutnje. Metafora prekinuti šutnju (njem. das Schweigen brechen) govori o tome da šutnja nije isto što i govor jer govor zapravo prekida šutnju, čime se šutnja i govor međusobno isključuju. Ne može se poreći da šutnja u određenim značenjima isključuje govor. I Jaworski smatra da su šutnja i govor na središnjoj, prototipnoj razini ipak u opozitnom odnosu.

Ako se slijedeći metaforički koncept prekinuti šutnju šutnjom prekida govor, a govorom šutnja, jasno je da jedno drugo isključuje i da se ne može govoriti o njihovoj jednakoj ili zajedničkoj ulozi u govoru.

Gdje prestaje šutnja, počinje govor – time se dopunjuju uloge šutnje i govora, tako šutnja prelazi u govor jer se govorom objašnjava što je šutnja bila. Iako međusobno mogu biti isključivi, njihovi su odnosi dopunjujući i međusobno uvjetovani. Kada se govori o značenju šutnje, polazi se od doživljaja i razumijevanja šutnje kod govornika.

2.7. Metaforički koncept šutnje u njemačkom jeziku

Metaforički koncepti šutnje mogu uputiti na to je li šutnja konceptualizirana prestankom. U jeziku, odnosno u jezičnim konceptima šutnje manifestira se percepcija šutnje, stav govornika prema šutnji. Upravo se zato pri definiranju šutnje u ovome radu upotrebljava metaforički koncept šutnje kao prestanka te se uz primjere nastoji provjeriti funkcija šutnje.

Percepcija šutnje ogleda se u metaforičkim konceptima vezanim uz šutnju. Šutnja i tišina (njem. Schweigen i Stille) povezane su s više različitih koncepata.

⁵⁷Scollon, R., *The Machine Stops: Silence in the Metaphor of Malfunction*, u: Tannen, D., Saville-Troike, M., *Perspectives on Silence*. Ablex Publishing Corporation Norwood, New Jersey, 1985.

Prema metaforičkim konceptima u korpusu pisanoga jezika COSMAS II šutnju i tišinu možemo prekinuti (njem. *das Schweigen brechen*), možemo probiti zid šutnje / tišine (njem. *die Mauer des Schweigens / der Stille durchbrechen*), šutnja i tišina mogu vladati (njem. *das Schweigen / die Stille herrscht*), šutnja može pritiskati poput olova (njem. *es legt sich ein bleiernes Schweigen*), tišina i šutnja mogu ponuditi zaštitu, odnosno veo (njem. *im Schweigen sein; sich in Schweigen hüllen; in der Stille sein*).

Prema čestotnosti kolokacija u korpusu pisanoga jezika COSMAS II možemo zaključiti da se koncepti šutnje često realiziraju u sljedećim kolokacijama: od šutnje se može osloboditi ili biti osuđen na nju (njem. *sich vom Schweigen befreien; zum Schweigen verurteilt werden*); u šutnju se može utonuti (njem. *ins Schweigen sinken*), a tišina može ispuniti (njem. *die Stille füllen*). Budući da šutnju konceptualiziramo kao supstanciju, možemo govoriti o hladnoj, dugoj, jezivoj, teškoj, zaglušujućoj šutnji. Vrsta reakcije na interakcijsku šutnju uvelike ovisi o tome kako govornici razumijevaju šutnju i kakvo značenje šutnja ima za njih, kako su naučili što šutnja znači, zbog čega je i koncept doveden u vezu s funkcionalnim aspektom šutnje.

U analizi pojavljivanja šutnje u kontekstu pisanoga jezika u korpusu COSMAS II za ovaj je rad istraženo oko 60.000 rezultata za *schweigen*. Ti su rezultati raspoređeni prema statističkoj relevantnosti. Kao jedna od najčešćih formi pokazuje se obaviti se velom šutnje (njem. *sich in Schweigen hüllen*), gdje je *Schweigen* supstancija, kao u primjerima koji veo šutnje karakteriziraju bespomoćnim, beznadežnim (njem. *ratloses*), ledenim (njem. *eisiges*), prkosnim (njem. *trotziges*), dubokim (njem. *tiefes*), neprobojnim, do kojeg se ne može doprijeti (njem. *undurchdringliches*), ogorčenim (njem. *verbittertes*), neugodnim (njem. *peinliches*). S druge strane šutnja se konceptualizira kao entitet, vladar, koji ima dodatne karakteristike kao ledena (njem. *eisiges*), posvećena, pokorna (njem. *andächtiges*), olovna (njem. *bleiernes*), bespomoćna (njem. *ratloses*), od straha oduzeta (njem. *beklommenes*), duboka (njem. *tiefes*), koja ulijeva strahopoštovanje (njem. *ehrfürchtiges*).

U rezultatima se mogu potvrditi i fizičke značajke šutnje, poput tona: rječita, zaglušujuća (njem. *beredtes, dröhnendes*), materijala: olovna, ledena (njem. *bleiernes, eisiges*) te dimenzije: duboka, duga šutnja (njem. *tiefes, langes Schweigen*).

Primjeri za šutnju imaju i druga specifična obilježja, kao što su milosrdna (njem. *barmherziges*), posramljena, zatečena (njem. *beschämtes, betretenes*), šokirana (njem. *fassungsloses*), uporna (njem. *hartnäckiges*), ogorčena (njem. *verbittertes*), potonula (njem. *bedrücktes*), opterećujuća (njem. *lastendes*), umrtvljujuća (njem. *lähmendes, tötendes*), prijeteca (njem. *bedrohliches*), mafijaska (njem. *mafia-artiges Schweigen*).

2.8. Goffman i i Schwitalla pojam obraza (*face*) u vezi s metaforom šutnje

Pojmom obraza Goffmann⁵⁸ objašnjava mehanizam izmjene sekvencija u razgovoru iz polazišta konverzijske analize. Upravo je tim pojmom Goffman prešao u eksplanatornu analizu i nadmašio okvire konverzijske analize. Pojam obraz, u njemačkome jeziku *Gesicht*, označava vrijednost interaktanata u konverzaciji. Tu vrijednost interaktanti nastoje sačuvati ili promijeniti upotrebljavajući činove čuvanja ili ugrožavanja obraza. Opisujući ritualne aspekte komunikacije, Goffman upotrebljava pojam obraza u smislu engleskog govorenog jezika, dok je prijevod na hrvatski izgubiti ili sačuvati obraz, ukaljati obraz. U njemačkom se upotrebljava izraz *Gesicht* te je za sačuvati ili ukaljati obraz odgovarajući prijevod na njemački jezik *Gesicht verlieren*, *Gesicht bewahren*. Također se upotrebljava izraz slika o sebi, odnosno njem. *Image*, *Selbstdarstellung* ili *Selbstbild* (v. Auer, 1999). Pojam obraza kod Goffmana se povezuje s pojmovima ritual, ritualni red i sebstvo. Obraz ima središnju ulogu u svakom društvenom odnosu, a može biti uvjetovan situativnim, društvenim i kulturalnim okolnostima.

I Schwitalla govori o povezanosti šutnje i očuvanja obraza (usp. str. 48–50). Čuvanje obraza vezuje se za kompleksnost izjave. Potreba za očuvanjem obraza pojavljuje se i pri opovrgavanju, neslaganju, kritici, odbijanju. Gotovo je uvijek kod isprekidanog govora riječ o očuvanju obraza (usp. Schwitalla, 2006:128).

3. POJAVNI OBLICI ŠUTNJE ISTRAŽIVANE U OVOM RADU

3.1. Definicija šutnje

Budući da je u ovome radu fokus na funkcijama komunikacijski relevantne šutnje u njemačkome jeziku, analiza će biti posvećena sekvencijskim parovima u kojima se pojavljuje šutnja i funkciji sekvencija nakon šutnje. Govorne situacije, govornici i teme razgovora uzet će se također u obzir. S obzirom na to da je riječ o šutnji u interakciji, za pojam interakcije upotrebljava se Wunderlichova⁵⁹ definicija interakcije prema kojoj je interakcija proces koji stalno stvaraju i interpretiraju sudionici. Svaki sudionik ima svoju društvenu poziciju. Sudionici se mogu karakterizirati na temelju unaprijed dobivenih podataka i zatim usporediti u njihovu komunikacijskom ponašanju. Komunikacija je društveno uvjetovana samo zato što su i sudionici u razgovoru društveno uvjetovane osobe (usp. Wunderlich, 1972:17).

Interakcija može biti verbalna i neverbalna. Verbalna interakcija ona je u kojoj sugovornici razgovaraju, konverzacija. Neverbalna interakcija može biti spajanje pogleda, namigivanje, gestikulacija, narudžba prstima itd. Verbalna interakcija odnosno konverzacija bit će izvor za istraživanje šutnje u ovome radu.

Kada je riječ o definiranju pojma šutnje koji je predmet istraživanja u ovome radu, uzimaju se u obzir fizička dimenzija šutnje (razdoblje izostanka govora), funkcionalna dimenzija (šutnjom se signaliziraju odbijanje, otpor, strah, odbojnost, naklonost, sućut, poštovanje, odsutnost, praznina, povlačenje, negodovanje, zapovijed, molba, prekid komunikacije i otvaranje prostora za druge sudionike u razgovoru), kao i značenjska dimenzija (učinci koje prouzročuju isti funkcionalni aspekti šutnje). U nastavku se predlaže definicija šutnje koja uzima u obzir navedene značajke šutnje (fizička, funkcionalna, značenjska dimenzija):

Šutnja je izostanak govora. Taj je izostanak posljedica svjesnog ili nesvjesnog odustajanja od sudjelovanja u razgovoru ili dijelu razgovora. Manifestira se kao nedostatak zvuka, što sugovornik registrira i sukladno reagira. Reagiranje sugovornika određuje značenje i ulogu šutnje u razgovoru. Šutnja i reagiranje na šutnju stvaraju jedinstvenu cjelinu u razgovoru. I šutnja i reagiranje na šutnju dijelovi su razgovora.

⁵⁸Goffmann, E., *Frame Analysis. An Essay on the Organization of Experience*, New York; Harper & Row, 1974.

⁵⁹Wunderlich, D., *Studien zur Sprechaktttheorie*, Suhrkamp, Frankfurt am Main, 1976.

U prethodnim istraživanjima upotrebljavaju se pojmovi stanka, šutnja i tišina ovisno o terminološkom opredjeljenju autora i jeziku istraživanja. Tako se u njemačkom govornom području u okviru konverzacijske analize te lingvističke i pragmlingvističke analize upotrebljava pojam stanka, dok se u okviru etnografske analize i analize diskursa pojavljuje pojam šutnja. Nasuprot tomu se u engleskom jeziku uglavnom upotrebljava pojam koji, ovisno o kontekstu, može biti preveden kao šutnja ili tišina (silence). Astrid Stedje (usp. str. 30–33) u svojem etnografskom pristupu tako za sve vrste šutnje u svojoj podjeli upotrebljava naziv šutnja, a navodi i onu vrstu šutnje koju Bergmann iz konverzacijsko-analitičkog kuta naziva stankom (usp. str. 22–26). Ono što je kod Bergmanna stanka, kod Jaworskog je, prema istom metodološkom pristupu, tišina (usp. str. 58-61). Proučavanje strukture šutnje u dosadašnjim istraživanjima navodi na zaključak da su pojedinačne vrste šutnje kod predstavljenih autora različite, zbog čega se i pojavljuju klasifikacije u istraživanjima, koje međutim nisu praćene odgovarajućim nazivljem. Budući da se pojedine vrste šutnje u različitim autora čak i preklapaju, dok se istodobno razlikuju nazivi kojima se koriste, ukazuje se potreba za uvođenje nazivlja koje će pratiti klasifikaciju šutnje u ovom radu. U nastavku će biti predloženo odgovarajuće nazivlje.

Predlaže se upotreba pojma šutnja kojim će se obuhvatiti sustav nazivlja u kojemu pojedinačne vrste i njihovi nazivi ovise o položaju šutnje u odnosu na sekvenciju. Tako se, kada je riječ o položaju šutnje prema sekvenciji, šutnja može naći unutar sekvencije, između dvije sekvencije u sekvencijskom paru ili između dva različita sekvencijska para.

Primjer za šutnju unutar sekvencije možemo vidjeti u sljedećem dijelu razgovora:

1	HK	(.) okay
2		(0.78)
3	HK	also
4		(1.22)
5	HK	°hh ihr habt euch
6		(0.71)
7	HK	die reaktionen (.) kas auf die (.) verhaftung bissl genauer
		unter die lupe genommen °hh und (.) ja (.) jetzt (.) sagt ihr mir
8		(0.38)
9	HK	einfach mal so (.) was ihr an den einzelnen
10		(0.6)
11	HK	szenen (.) festgestellt (hat/halt) an den einzelnen

12 (0.23)
 13 HK seiten
 14 (0.28)
 15 HK in einzelnen vorgängen °h hier festgestellt habt
 Izvor: FOLK_E_00053

Sekvencija u kojoj je sadržano pitanje traje od retka 3 do retka 15, najistaknutije u redcima 9, 11 i 15. Unutar te sekvencije pojavljuje se šutnja. Šutnja se može pojaviti između pojedinačnih članova sekvencije, unutar rečenice, kao u redcima 4, 6, 8, 10, 12 prethodnoga razgovora. Šutnja se može pojaviti i između rečeničnih cjelina, ovisnih (redak 84) i neovisnih (redak 191 i 193) rečenica, kao u sljedećem razgovoru:

83 HK das heißt (.) er fragt (.) hinterfragt die situation nicht weiter °h sondern
 er fragt etwas
 84 (0.53)
 85 HK was so bisschen am punkt vorbeigeht
 Izvor: FOLK_E_00053

190 HK ja das heißt
 191 (0.99)
 192 HK er unternimmt zwar etwas (.) aber
 193 (0.59)
 194 HK er rechtfertigt sich vor ihnen
 Izvor: FOLK_E_00053

Takva šutnja, koja se pojavljuje unutar sekvencije jednoga govornika, u ovome se radu naziva stanka. Šutnja u razmjeni sekvencija unutar sekvencijskoga para također se u ovome radu naziva stanka. U razmjeni sekvencija unutar sekvencijskih parova više sugovornika šutnja se u sljedećem razgovoru pojavljuje u retku 24, pri izmjeni dvaju dijela sekvencijskoga para, pitanja i odgovora na pitanje.

23 PB °h was magste denn für_n brot haben
 24 (0.58)
 25 AM äh ich hätte gerne ein schönes brot (.) und zwar °h ähm so dunkles

26 (0.6)

Izvor: FOLK_E_00050

Stanka u oba slučaja ne zahtijeva tumačenje sugovornika i ne dovodi do sekvencija reakcije pomoću kojih se utvrđuje značenje te šutnje. Takva stanka znači da je prvi sugovornik završio sa svojom sekvencijom i da sljedeći sugovornik može nastaviti razgovor sa svojom sekvencijom.

Ako se ne realizira neki dio sekvencijskoga para te ako zbog toga intervenira sugovornik koji je inicirao sekvencijski par, govorimo o prešućivanju. Takva šutnja zahtijeva tumačenje sugovornika i pretežito dovodi do sekvencija pomoću kojih se utvrđuje značenje šutnje. Primjere nalazimo u redcima 24 i 26. Tumačenjem šutnje, odnosno prešućivanja sugovornik mijenja tijek razgovora.

23 CY also auf der seite sieben fragt er ja erscht wer sin sie da

24 (0.21)

25 CY da isch_er ja an der (leuf)

26 (0.31)

27 CY an (.) den leuten interessiert der will wissen wer die fremden überhaupt
sin und was die von ihm wollen

28 HK (.) aha (.) also er stellt sie zur rede

29 CY genau

30 (0.26)

Izvor: FOLK_E_00053

Kada se šutnja nalazi izvan sekvencijskog para, na granici između dva sekvencijska para, govorimo o tišini. Jedan od sugovornika tada počinje novu sekvenciju, koja može ostati u okviru iste teme ili imati različitu temu. Primjer takve šutnje možemo vidjeti u retku 275.

270 AM die suppe is lecker

271 (1.53)

272 PB joa

273 (4.06)

274 PB schmeckt

275 (1.14)

276 PB gut
 277 (5.56)
 78 PB glaub meine mutter is beim sport
 Izvor: FOLK_E_00050

Kako će se rad baviti šutnjom u interakciji, odnosno funkcijama komunikacijski relevantne šutnje u interakciji, govornici i sekvencije govornika bit će u fokusu istraživanja. Za tumačenje šutnje u njemačkome jeziku bit će predložen model analize koji će se teorijski naslanjati na konverzacijsku analizu i etnografiju komunikacije.

3.2. Istraživanje šutnje u ovom radu i dosadašnja istraživanja šutnje

Istraživanje šutnje razmatra se s osvrtom na područja na kojima će se temeljiti ovaj rad. To su konverzacijska analiza, etnografija komunikacije i metafora šutnje, iz koje proistječe i pitanje obraza. Na temelju teorijskog okvira koji će biti predložen posebno su za usporedbu s prethodnim istraživanjima važni znanstveni radovi Bergmanna, Stedje, Coelfena, Tannen, kao i predistraživačke teze Jaworskoga i Scollona u vezi s metaforom šutnje. Dodatno će se usporediti rezultati istraživanja sa Schwitallinim i Drommelovim.

U navedenim područjima fokus je na sljedećim aspektima:

- tipovi intervencija u sekvencijama nakon šutnje
- razlozi pojave šutnje
- stupanj realizacije sekvencija u okolini šutnje (usp. Bergmann, 1982)
- konvencije u vezi sa šutnjom koje su primjenjive kod slučajeva negovorenja u razmatranom korpusu u njemačkom govornom području (usp. Stedje, 1983 i Coelfen, 1990)
- komunikacijska relevantnost šutnje (usp. distinktivne stanke kod Drommela, 1974)
- klasificiranje šutnje prema funkciji i vrsti sekvencije (usp. Schwitalla, 2006).

U analizu će biti uključena i interpretacija uzroka pojave šutnje na temelju intervencija sugovornika, kao i na temelju mogućih pretpostavki o razlozima takvih intervencija s osvrtom na govornike i njihovu ulogu u razgovoru te s osvrtom na temu, razgovorni događaj i situaciju. Dodatna će se razlika u odnosu na prethodna istraživanja ogledati u upotrijebljenom korpusu. Autori koji su spomenuti u dijelu o dosadašnjem istraživanju šutnje istraživali su razgovore u kojima su sudjelovali (usp. Tannen, 1985 i Jaworski, 1993) ili razgovore u institucionalnoj komunikaciji, odnosno iz psihijatrijskih ustanova, koji prikazuju komunikaciju u strogo

zadanim okvirima (usp. Bergmann, 1982). Analiza u ovome radu prvi je rad na autentičnom spontanom govoru koji je sačuvan zvučno i transkribiran za potrebe analize razgovora.

Također se u odnosu na dosadašnja istraživanja razlikuje način imenovanja i definiranja šutnje prema poziciji u sekvenciji i sekvencijskim parovima sudionika u razgovoru koji se odnosi na klasificiranje šutnje na stanku, prešućivanje i tišinu. Kod prešućivanja se u ovome radu polazi od toga da je jasno koji sugovornik treba nastaviti razgovor te su šutnja i sekvencija nakon šutnje temelj za interpretaciju kod prešućivanja. U znakovitoj šutnji (usp. str. 26) prema Bergmannu nije jasno koji sugovornik treba nastaviti razgovor te se slijedom toga ne može uvijek razlikovati slobodna govorna stanka od znakovite šutnje. Kako je kod prešućivanja jasan odnos između sekvencijskog para, u kojemu jedan član izostaje, može se sa sigurnošću utvrditi koji je sugovornik na redu za sekvenciju te je li riječ o tišini ili prešućivanju. Također, takav način razlikovanja tipova šutnje omogućuje interpretaciju temeljenu na analizama učestalosti, kao i na analizama distributivnih osobitosti pojedinih unaprijed obilježenih vrsta šutnje. Dodatne karakteristike tako obilježene šutnje bit će utvrđene nakon kvalitativne analize te će se time omogućiti interpretacija.

Sljedeća razlika u odnosu na dosadašnja istraživanja, koja se također odnosi na korpus, jest etnografska dimenzija istraživanja konverzacijskog korpusa, što podrazumijeva odabir dvaju različitih okvira u kojima se odvija komunikacija, institucionalnog i izvaninstitucionalnog. Govor će se analizirati u situacijama i kontekstima (usp. Stedje, 1982) i te će se vrste reakcije usporediti u rezultatima.

Druga se istraživanja odlikuju specifičnim fokusom na određenu vrstu šutnje, koja je definirana u danom istraživanju. Takav model istraživanja primjenjiv je na tu vrstu šutnje, ali ne i na druge. Istraživanje će biti provedeno na autentičnom razgovoru, za što sada postoji tehnička mogućnost, znatno veća nego prethodne godine. Istraživanje u ovome radu treba biti primjenjivo na istraživanje šutnje u različitim razgovorima. Ovo istraživanje klasificira korpus na jasnoj podjeli koja je primjenjiva u različitim okolnostima. Različite vrste šutnje nameće korpus, koji se ne može obraditi bez jedne ovakve podjele. Klasifikacija bi bila nemoguća bez ovih vrsta. Uz pomoć ovakve klasifikacije manje je nedoumica u vezi s pojedinim vrstama.

4. TEORIJSKA POZADINA BAVLJENJA ŠUTNJOM U OVOM RADU

Šutnja ima više pojava oblika ovisno o okolini u kojoj se pojavljuje. Već predstavljeni različiti teorijski konstrukti u okviru kojih je moguće istraživanje različite vrste šutnje pokazali su da pojedinačne vrste šutnje imaju vlastite karakteristike, koje je potrebno istražiti interdisciplinarno. Uz svaki teorijski konstrukt mijenjala se i vrsta šutnje koju je bilo moguće proučavati u okviru pojedinačnog teorijskog konstrukta.

Postoji šutnja koja se iskazuje u metaforičkim izrazima o jeziku (npr. Stedje, Jaworski) i putem koje se govori o šutnji na metarazini. Nadalje, postoji šutnja kao izraz u više znakovnih sustava putem koje se iskazuje također poruka o šutnji i koja obuhvaća više oblika znakovnog izražavanja te ukupnost komunikacije vezane za određenu poruku, temu ili ideju ili neki događaj (npr. Bauer, Warnke, Jaworski). Postoji šutnja koja se manifestira tijekom situacija u kojima nemamo mogućnost usporedbe s izgovorenim jer se situacije odvijaju u potpunoj šutnji (npr. Cölfen). Naposljetku, tu je i šutnja koja se pojavljuje tijekom razgovora, a u sprezi je s govornim sekvencijama te se tumači pomoću njih (npr. Bergmann).

Uzimajući u obzir sve navedene mogućnosti pojavljivanja šutnje, ne iznenađuje širok teorijski spektar koji pokriva istraživanje šutnje. Jasno je da ne postoji jedan teorijski okvir primjenjiv na sve prikazane vrste šutnje. Istodobno postoji potreba za razmatranjem i ustanovljavanjem teorijskog okvira koji je primjenjiv na jednaku vrstu šutnje pod usporedivim uvjetima.

Teorije, pristupi, postavke i discipline na kojima se temelji istraživanje šutnje uvjetovani su različitim pojavnim oblicima šutnje. Tako, primjerice, ulogu imaju mjesto pojave šutnje, odsutnost ili prisutnost zvuka, dominiranje šutnje u situaciji ili kontekstu. U prethodnim prikazima radova o šutnji istaknuta je povezanost vrste šutnje koja se obrađuje s teorijskim pristupom i metodama, od konverzijske analize, koja se vezuje za izučavanje šutnje tijekom razgovora s ciljem određivanja sustava pravila tijekom razgovora, do izučavanja šutnje u situacijama ili izučavanja šutnje u vezi s određenom temom.

U ovom će se radu propitati postoji li mogućnost usustavljivanja šutnje u vezi sa sekvencijom, dakle, izgovorenim, i u vezi s govornikom. Sustavnost u vezi sa sekvencijama i sekvencijskim parovima kojima pripada šutnja te u vezi s govornicima može pomoći njezinu razumijevanju. Analiza prema sekvencijama temelji se na konverzijskoj analizi, dok se analiza na temelju govornika, govornog događaja i situacije bazira na etnografiji komunikacije.

Šutnja će biti proučavana s osvrtom na navedene kriterije, a njihova se relevantnost može utvrditi ako se pokaže da su primijenjeni kriteriji omogućili sustavnu klasifikaciju. Sekvencije su temeljne za proučavanje sustavnosti vrsta šutnje. Pitanja vezana za etnografiju komunikacije su relevantna jer mogu uputiti na situacijsku i tematsku uvjetovanost pojave šutnje u istraživanoj kulturi. Situacija i kontekst dio su proučavanja razgovora u ovom radu te je i u tom smislu ova analiza etnografijsko-komunikacijska. Proučavanje šutnje u okviru konverzijske analize ima prednosti i mogućnosti iz razloga koji se odnose na opseg istraživanja konverzijske analize i vrstu jezičnih sastavnica koje proučava konverzijska analiza, od vokalnih, nevokalnih, verbalnih do neverbalnih. Šutnja kao fenomen ima legitimnost kada je riječ o položaju u međusobnoj sprezi sastavnica razgovora. Kada se razmatra mogućnost jezične interpretacije u kombinaciji s konverzijskom analizom, može se provesti analiza koja će biti povezana s pitanjima konverzijske analize i ujedno razmatrati jezične osobitosti okolnih govornih činova. Takva se analiza provodi u svrhu proučavanja distributivnih osobitosti u odnosu na vrste i značenje riječi, distribuciju riječi, intonaciju, vrstu rečenice i slično. Šutnja se u okviru etnografije komunikacije može proučavati iz kuta kulturne uvjetovanosti tog fenomena te primjene šutnje u okviru situacija koje su uobičajene u nekoj zajednici. Pritom se treba promatrati i oblik takve šutnje jer je ovdje riječ o situacijama kojima dominira šutnja, a interakcija nije praćena riječima. To nije šutnja koja se pojavljuje u sprezi sa sekvencijama, nego šutnja koja prožima cijelu situaciju, šutnja u kojoj se situacija odvija, dok sekvencije koje se pojavljuju na neki način strukturiraju šutnju. Etnografija komunikacije podrazumijeva kulturnu uvjetovanost te šutnju proučava kao unaprijed određenu poruku o kojoj postoji suglasnost u nekoj jezičnoj zajednici te prema tome pruža mogućnost interpretacije u skladu i sprezi s ostalim elementima govorne situacije koji je prate. Ako je riječ o kulturno uvjetovanoj šutnji, šutnja ima namjenu i značenje koje vrijedi interpretirati kako bi se omogućilo razumijevanje kulturnih i jezičnih običaja određene zajednice. Ako postoji kulturna uvjetovanost šutnje, može se pretpostaviti da se u toj kulturnoj zajednici šutnja upotrebljav s određenom namjerom.

Pretpostavka je da se u jeziku manifestira način na koji govornici konceptualiziraju ove riječi i značenje koje stoji iza njih. Viđenje šutnje ogleda se u metaforičkim konceptima vezanim za šutnju. Je li šutnja zastoj ili prekid komunikacije, kao što kaže metafora, ili je šutnja netko tko vlada, pa prema tome ima i komunikacijsku poruku jer komunicira nadmoć. Komunikacijska relevantnost šutnje utemeljena je na metafori, a u jezičnim izrazima o šutnji može se provjeriti kakva je njezina komunikacijska relevantnost. Na temelju primjera prikazat će se predložena klasifikacija šutnje.

5. HIPOTEZE I CILJEVI

Šutnja koja nastaje između dviju sekvencija jednoga govornika, koju sugovornik doživljava kao prešućivanje, rezultira reakcijama koje se ogledaju u sekvencijama koje slijede nakon nje. Te reakcije mogu biti različite, od ignoriranja šutnje do pokušaja zataškavanja šutnje te pokušaja tumačenja šutnje, koji mogu biti direktni i indirektni. Takva vrsta šutnje komuni-

kacijski je relevantna jer u sekvencijama nakon nje slijede reakcije u kojima se ogleda utjecaj šutnje na nastavak interakcije. Šutnja u komunikaciji stoji između dvije sekvencije jednog ili dva govornika, ali se pri tumačenju razgovora pokazuje da je zapravo ona dio sekvencijskoga para koji čini sa sljedećom sekvencijom. Ako promotrimo sekvencijski par, možemo ustanoviti da se postojeći dio pojavljuje, a jedan dio nedostaje i također utvrditi postojanje šutnje. Šutnja je komunikacijski relevantna jer je utjecala na sekvencijski par, odnosno njegov je dio koji nije verbaliziran. Kao takva šutnja ima funkciju govornog čina.

Komunikacijski relevantna jest i ona šutnja koja stoji između granice sekvencijskih parova, kada jedan od sugovornika treba nastaviti razgovor, a koja se u ovom radu naziva tišina. Tišina, kao i prešućivanje, uključuje tumačenje sugovornika kako bi na odgovarajući način jedan od sugovornika nastavio razgovor. Tumačenje šutnje tako uključuje odabir sljedećeg sugovornika, kao i odabir teme. Iako takva šutnja ne zamjenjuje sekvenciju, nastavak razgovora ovisi o sekvenciji koja će uslijediti. Sekvencija koja slijedi nakon šutnje pokazuje koji će govornik nastaviti razgovor i hoće li se ostati u okviru iste teme. Ako se razgovor ne nastavi, sugovornici ne ispunjavaju ulogu koju imaju u određenom događaju. Za razgovor, prije nego što mu nastupi formalni kraj, takva šutnja može biti ugrožavajuća.

U vezi s komunikacijskom relevantnošću šutnje formulira se prva hipoteza:

H1: Pretpostavka je da postoji komunikacijski relevantna vrsta šutnje koja može imati funkciju govornog čina.

Vrsta šutnje koja se pojavljuje unutar sekvencija, za koju je predložen naziv stanka, odraz je nečijeg stila ili stila govorne zajednice, ali kako ne utječe na pojavu verbaliziranih dijelova sekvencijskog para, nije komunikacijski relevantna. Takva šutnja ne zamjenjuje dio sekvencijskoga para i ne utječe na pojavu sekvencija kojima se tumači šutnja. U vezi s tim formulira se druga hipoteza.

H2: Postoji i vrsta šutnje koja je komunikacijski nerelevantna i bez funkcije govornog čina.

Pretpostavka je da konverzacijska analiza nudi sredstva pomoću kojih se mogu istražiti prethodne teze, ali i da etnografija komunikacije i konceptualna metafora mogu biti upotrijebljene u provjeri hipoteza. Konverzacijska analiza proučava distribuciju sekvencija, a etnografija komunikacije naglašava važnost identiteta sugovornika za distribuciju sekvencija, njihova odnosa te konverzacijskoga događaja i situacije u kojoj su se sugovornici našli. Konceptualna metafora može dovesti u odnos vrstu šutnje s njezinim tumačenjem, koje se temelji na postojećim metaforičkim konceptima o šutnji u njemačkome jeziku. U vezi s tim formulira se treća hipoteza.

H3: Pretpostavka je da je razlikovanje ovih vrsta šutnje moguće na temelju definiranja funkcije šutnje, istražene uz pomoć konverzacijske analize, etnografije komunikacije i konceptualne metafore.

Ugrožavanje obraza jedan je od temeljnih utjecaja koji šutnja ima na komunikaciju. Indirektnost u komunikaciji sugovorniku daje zadatak dodatnog uključenja. Taj se zadatak sam po sebi ne podrazumijeva, ali ako sugovornik nastoji reagirati na šutnju, može se pretpostaviti da je aktivnost sugovornika usmjerena održavanju komunikacije koja za sve sugovornike treba biti u funkciji očuvanja obraza. U vezi s tim formulira se četvrta hipoteza.

H4: Kada se govori o funkciji šutnje, pretpostavlja se da je funkcija povezana s metaforičkim konceptima šutnje tako što i funkcija pojave šutnje u govoru i značenje šutnje u jeziku iskazano metaforičkim konceptom upućuju na interpretaciju ugrožavanja obraza, uz preduvjet da su komunikacijski relevantni i imaju funkciju govornog čina.

Cilj je istraživanjem verbalne interakcije odnosno konverzacije ustanoviti tročlani terminološki sustav: stanka, prešućivanje i tišina i provjeriti ga na korpusu koji se prvi put u istraživanju šutnje sastoji od primjera autentičnog spontanog govora te analizira na temelju vlastite metode. Time će se omogućiti okvir za buduća istraživanja šutnje i bolje razumijevanje šutnje u njemačkom za materinske govornike kao i za govornike njemačkog kao stranog jezika.

6. KORPUS ISTRAŽIVANJA – MATERIJAL I ISPITANICI

6.1. Opće značajke istraživačkog korpusa

Za korpus istraživanja upotrijebljen je skup razgovora na njemačkome jeziku, koji je preuzet s projekta Istraživačkog i nastavnog korpusa njemačkog jezika (FOLK) Instituta za njemački jezik u Mannheimu. U nastavku su informacije o korpusu razgovora projekta FOLK, a zatim i o načinu odabira tekstova za potrebe analize šutnje u njemačkome jeziku u ovome radu.

Projekt Istraživački i nastavni korpus razgovornoga njemačkog (njem. *Das Forschungs- und Lehrkorpus Gesprochenes Deutsch – FOLK*) započet je 2008. godine na Institutu za pragmatiku Instituta za njemački jezik u Mannheimu. FOLK je namijenjen istraživačima i nastavnom osoblju u području istraživanja razgovora, korpusne lingvistike i srodnih pristupa, kojima je na raspolaganje stavljen korpus sa širokim opsegom interakcijskih tipova i razgovornim situacijama iz institucionalnog okvira, okvira svakodnevnih razgovora, ali i eksperimentalnih razgovornih situacija.

Pri stvaranju i nadogradnji korpusa FOLK upotrijebljeni su razgovori snimljeni tonskim i videozapisom u različitim privatnim, institucionalnim i javnim okruženjima. Dodatni stratifikacijski parametri koji se korisnicima korpusa daju na raspolaganje jesu regionalno podrijetlo, dob ili obrazovna pozadina govornika. Snimci razgovora transkribiraju se prema konvencijama za GAT minimalne transkripte s programom transkripcije FOLKER i pritom se upisuju u redove od maksimalno pet sekundi sa snimcima. Korpus također sadržava različite mogućnosti pretraživanja na temelju obilježavanja korpusa te time omogućuje detaljnu selekciju korpusa na temelju kriterija koji su relevantni za analizu. Osim toga korpus sadržava informacije o fizičkom okruženju i razmještanju sugovornika, maptask karte te liste riječi i lema poredanih alfabetski i po frekvenciji. FOLK sadržava podatke samog projekta, kao i podatke eksternih kooperacijskih partnera koji su sudjelovali u snimanju i transkribiranju pojedinačnih razgovora.

Verzija FOLK-a koja je objavljena u banci podataka za Razgovorni njemački (DGD) trenutačno obuhvaća 219 razgovornih događaja s 582 dokumentirana govornika, snimaka u ukupnom trajanju od 169 sati i 12 minuta te transkripata u obujmu od 1 609 220 riječi. Razgovorni događaji snimani su između 2005. i 2015. godine i obuhvaćaju 219 govornih događaja iz svakodnevne komunikacije, institucionalne komunikacije, eksperimentalnih

situacija, odnosno komunikacijskih igara, intervjua i medijske, odnosno javne komunikacije te jezično-biografskih intervjua. Dob ispitanika jest od dvije godine do 86 godina.

U korpusu FOLK putem opcije pretrage po strukturi (njem. *Struktursensitive Recherche*) korpus DGD omogućuje pretraživanje uzimajući u obzir transkripte i metapodatke o transkriptima. Tijekom unošenja podataka u korpus projekt DGD obuhvatio je i metapodatke te omogućio korisnicima pretraživanje na temelju sljedećih opisnica: broj pod kojim je zaveden razgovor, ostale oznake (također se odnose na broj pod kojim je zaveden razgovor), mjesto snimanja razgovora (savezna pokrajina i regija), datum snimka i trajanje razgovora, ime govornika, pseudonim, spol i datum rođenja govornika (godina rođenja), obrazovanje i zanimanje, mjesto i regija boravka govornika, zatim vrsta razgovora (razgovor u obitelji, na putovanju, kod frizera) i broj govornika koji sudjeluju u razgovornom događaju, sadržaj (teme) razgovora, uloga govornika (odnosno odnos govornika u razgovoru) i jezik (osim njemačkoga jezika zabilježeni su i engleski i turski). Projekt DGD omogućuje pretraživanje, odabir i sastavljanje vlastitog virtualnog korpusa na temelju odabranih kriterija.

6.2. Odabrani razgovori

Prvi analizirani razgovor jest svakodnevni privatni razgovor uz obrok. Razgovorna situacija jest svakodnevni privatni razgovor u kući. Razgovor je u korpusu obilježen kao FOLK_E_00027.

U trenutku vođenja razgovora ispitanici su odrasli. Godišta sugovornika su 1986. i 1987. Jedan sugovornik ženskog je, a drugi sugovornik muškog spola. Teme su razgovora studiranje, odjeća, planiranje vikenda. Sugovornici studiraju. Razgovor traje 00:33:32 minute. Godina nastanka razgovora jest 2009. U prvom je razgovoru među 1299 redaka pronađeno:

- 111 primjera za šutnju u jednoj sekvenciji jednog govornika
- 410 primjera za šutnju između dvije sekvencije jednog govornika
- 724 primjera za šutnju između dvije sekvencije dvaju govornika

Ukupno je pronađeno 1245 primjera za analizu u prvom razgovoru.

Šutnja u jednoj sekvenciji jednog govornika u istraživanju se tumači kao stanka. Šutnja između dvije sekvencije jednog govornika može biti protumačena kao prešućivanje ili tišina ovisno o položaju u sekvencijskoj cjelini. Šutnja između dvije sekvencije dvaju govornika tumači se kao stanka.

Drugi analizirani razgovor jest svakodnevni privatni razgovor na putovanju. Razgovor je u korpusu obilježen kao FOLK_E_00050. U njemu sudjeluju četiri sugovornice ženskog spola, godišta 1985., 1986., 1986. i 1988. Teme su hostel u kojemu se prenoćile, putovanje,

studij, društvena zbivanja. Razgovor traje 00:09:54 i 00:19:51. Godina nastanka razgovora jest 2009.

U drugom je razgovoru među 898 redaka pronađeno:

- 47 primjera u jednoj sekvenciji jednog govornika
- 67 primjera između dvije sekvencije jednog govornika
- 340 primjera između dvije sekvencije dvaju govornika. Ukupno je pronađeno

454 primjera za analizu u drugom razgovoru.

Treći analizirani razgovor jest ispit. Razgovorna situacija jest institucionalna. Razgovor je obilježen kao FOLK_E_00120. U razgovoru sudjeluju tri osobe, jedna studentica i dva profesora.

U trećem je razgovoru među 1102 retka pronađeno:

- 86 primjera u jednoj sekvenciji jednog govornika
- 57 primjera između dvije sekvencije jednog govornika
- 137 primjera između dvije sekvencije dvaju govornika.

Ukupno je pronađeno 280 primjera za analizu u trećem razgovoru.

U četvrtom je razgovoru situacija institucionalna. Riječ je o nastavnom satu u ekonomskoj gimnaziji. Razgovor je obilježen kao FOLK_E_00053. U razgovoru sudjeluje 14 osoba. Osobe su muškog i ženskog spola. Godišta osoba su 1993. i jedna osoba godišta 1982. Tema razgovora jest Kafkin *Proces*. Razgovor traje 00:42:26, a datira iz 2011. godine.

U četvrtom je razgovoru među 1405 redaka pronađeno:

- 267 primjera u jednoj sekvenciji jednog govornika
- 190 primjera između dvije sekvencije dvaju govornika
- 159 primjera između dvije sekvencije dvaju govornika. Ukupno je pronađeno

616 primjera za analizu u četvrtom razgovoru. Obradeno je 2595 primjera šutnje u sva četiri razgovora.

7. MODEL ISTRAŽIVANJA ŠUTNJE U RAZGOVORU

7.1. Pitanja i elementi analize

Model istraživanja šutnje u razgovoru u ovom radu temelji se na pitanjima koja se postavljaju za šutnju, a to su: tko, pred kime, kada, o čemu, gdje i koliko dugo šuti, koja se situacija, kontekst i govornici vezuju za šutnju te koji su elementi što prethode šutnji i slijede nakon nje. Model počiva na definiranju jedne vrste šutnje koja će se proučavati i treba biti primjenjiv na istu vrstu šutnje i u različitim istraživanjima.

Da bi postojala šutnja tijekom razgovora, pretpostavlja se postojanje razgovora kao verbalne i vokalne razmjene informacija dviju ili više osoba. Razgovor vezuju sugovornici, situacija u kojoj se sugovornici nalaze i teme u okviru kojih se vodi razgovor. Šutnja se može pojaviti unutar sekvencija, izvan sekvencija, odnosno unutar sekvencijskih parova te izvan sekvencijskih parova i sekvencijskih cjelina, na smjeni tema. Budući da je takva šutnja dio ljudske interakcije, može se definirati i kao interaktivna šutnja. Model koji će se razraditi treba biti primjenjiv na interaktivnu šutnju.

Pitanje funkcije i komunikacijske relevantnosti središnje je pitanje u istraživanju pojave šutnje u interakciji u ovome radu. Komunikacijska relevantnost znači da je bilo koji element u razgovoru, a u ovom slučaju šutnja, utjecao na tijek razgovora, što će se provjeravati na distribuciji sekvencija. Funkcija šutnje provjeravat će se na temelju značenja sekvencija u okolini šutnje, pri čemu će se ispitati eventualne interpretacije šutnje koje nisu vezane za prestanak komunikacije te će se tako ispitati mogućnost postojanja primjera razgovora u njemačkome jeziku na temelju kojih se može potvrditi da šutnja nije samo prestanak komunikacije nego da ima i druga značenja.

Ako jedna sekvencija pokazuje da je dio sekvencijskog para, a umjesto dijela sekvencijskog para stoji šutnja, šutnja će se tumačiti kao nedostajući dio sekvencijskog para i preuzeti ulogu sekvencije koja nije verbalizirana. Smatra se da sekvencija inicijacije vezuje za sebe sekvenciju reakcije te zajedno čine sekvencijski par. Ako se može utvrditi da postoji sekvencija reakcije, a na mjestu sekvencije inicijacije jest šutnja, tada šutnja dobiva ulogu sekvencije inicijacije u sekvencijskom paru. Na temelju značenja sekvencije reakcije utvrđuje se što je bila sekvencija inicijacije. Primjerice, ako u jednom dijelu imamo šutnju i odgovor, možemo poći od toga da je šutnja imala ulogu sekvencije inicijacije ako na neposrednom mjestu ne možemo utvrditi da je izgovorena sekvencija inicijacije. Ako je šutnja dio sekvencijskog para, njezina je komunikacijska relevantnost u tome što je izazvala sekvenciju reakcije.

Ako postoji sustavnost u pojavi šutnje u vezi s govornicima, odnosno u vezi s pitanjima tko, pred kime, kada, o čemu, gdje i koliko dugo šuti, to upućuje na dodatnu važnost etnografije komunikacije. U vezi s navedenim pitanjima osvrnut će se na moguće uzroke pojave šutnje jer se razlike u karakteristikama sugovornika i vrsti teme, kao i situacije i govornog događaja mogu upotrijebiti u svrhu tumačenja uzroka šutnje.

Tko je pitanje koje upućuje na središnju ulogu koju govornik ima u ovome istraživanju šutnje. S tim u vezi govornik se definira kao pripadnik govorne zajednice koji je nositelj svojih privatnih i društvenih uloga, ujedno predstavlja određenu skupinu govornika prema svojim karakteristikama i u razgovoru iskazuje svoje vrijednosti te jezičnu i društvenu pripadnost.

Situacije koje određuju ponašanje govornika dijele se na privatne i neprivatne, društvene, institucionalne situacije. Za situaciju važne su uloge govornika koji definiraju tu situaciju i načini kojima putem jezika govornici izvršavaju svoje uloge.

Tema o kojoj se govori određuje ponašanje govornika. Razgovaraju li govornici u formalnom okruženju u okviru neformalnih tema, govore li u neformalnom okruženju o neformalnim temama ili je tema propisana mjestom, situacijom i govornicima?

Mjesto razgovora, od institucionalnog do izvaninstitucionalnog, može također odrediti temu. Svi ti nabrojeni elementi vežu se u istraživanju uz etnografiju komunikacije kao teorijski konstrukt koji u svojoj postavci govori o kriterijima poput navedenih. Kada je riječ o trajanju šutnje i uloga koju ono ima, vrijeme može biti analizirano između etnografije komunikacije i konverzijske analize.

Nadalje, pozornost je usmjerena i na to kakvu ulogu ima obraz u šutnji. U institucionaliziranim razgovorima neispunjavanje očekivanja govornika znači moguće ugrožavanje obraza sugovornika te će se zato, osim izvaninstitucionalnih, ispitati institucionalizirani razgovori (usp. Bergmann, 1982 i istraživanja na autentičnim razgovorima govornih situacija iz psihijatrijskih ustanova zbog obilovanja specifičnim vrstama šutnje, odnosno znakovitom šutnjom te različitim tipovima intervencija). Ako se može utvrditi da je obraz važan u interpretiranju šutnje, to nam može reći nešto o značenju šutnje.

7.2. Elementi analize i obilježavanje materijala

U pripremi za analizu transkript razgovora dijeli se na najmanje jedinice trajanja razgovora, retke. Podjela na retke temelji se na sekvencijama pojedinačnih govornika te stankama u sekvencijskim parovima. Ako sekvencijski par sadržava šutnju, onda je šutnja

ujedno jedinica koja dijeli sekvenciju u dva retka ili više njih. Sekvencija je uvijek vezana za pojedinačnog govornika. Redak je dakle jedinica manja od sekvencije s obzirom na to da se dva retka ili više redaka mogu grupirati u jednu sekvenciju, međutim jedan redak također može sadržavati i cijelu sekvenciju. Najprije se pojedinačni redci obilježavaju podacima o vrsti govorne situacije, specifičnoj govornoj situaciji te podacima o temi retka, a potom se unose podatci o sekvencijama, sekvencijskim parovima i sekvencijskim cjelinama.

Sekvencije su najmanje razgovorne jedinice jednog govornika koje se obilježavaju opisom njihove funkcije i značenja, a grupiraju se u sekvencijske parove. Sekvencijski parovi veće su razgovorne jedinice koje se mogu sastojati od jedne do više sekvencija jednog ili više govornika. Najčešće u sekvencijskim parovima sudjeluju dva govornika, i to jednim činom otvaranja sekvencije (inicijacijska sekvencija) i jednim činom reagiranja na inicijacijsku sekvenciju (sekvencija reakcije) te dodatno činom reakcije na reakciju (sekvencija reakcije na reakciju). Sekvencijski parovi spajaju se u više razgovorne jedinice povezane tematski, sekvencijske cjeline. Preduvjet za grupiranje sljedova sekvencija u sekvencijske cjeline jest zajednička tema sekvencijskih parova. Sekvencijske cjeline niz je sekvencijskih parova povezanih predmetom razgovora i temom. Dijelovi su sekvencijske cjeline početak, sredina i kraj.

Za potrebe etnografske analize sekvencijskih parova unose se informacije o govornicima – o dobi, spolu te o vrsti situacije u kojoj se govornici nalaze, kao i o govornom događaju u kojemu sudjeluju.

Pojedinačne se informacije unose u opis razgovora. Dio su svakog opisa i temeljne informacije o šutnji, ali i o onim dijelovima u razgovoru koji nisu obilježeni verbalnim ili neverbalnim radnjama.

Svaki istraživani aspekt ima za cilj ispitati sustavnost šutnje i njezinu komunikacijsku relevantnost. Pojedinačni aspekti mogu također biti dovedeni u međusobni odnos pa se tako mogu istražiti pojave šutnje u određenoj temi u vezi s govornicima te u odnosu na početak sekvencijskog para ili sekvencijske cjeline. Istraživanje i analiza zasad će se ograničiti samo na one aspekte koji su važni za komunikacijsku relevantnost i određivanje funkcije šutnje.

Obilježavanje prema sekvencijskim parovima i istraživanje prema sekvencijskim parovima stavlja u odnos pojedine vrste šutnje i dijelove sekvencijskog para.

Dovođenje u odnos pojedinih vrsta šutnje s dijelom sekvencijskog para može dati informaciju o strukturi sekvencijskog para, pojavljuju li se u istom dijelu sekvencijskog para sustavno određene vrste šutnje, ponavljaju li se pojedini dijelovi sekvencijskog para s različitim

sekvencijama (održava li isti govornik komunikaciju uz različite sekvencije, a pritom ostaje u istim dijelovima sekvencijskog para) te kakva je dinamika izmjene dijelova sekvencijskog para uz sudjelovanje obaju govornika. Nazivi pojedinačnih sekvencija određeni su na temelju njihove funkcije i značenja.

Tako je u sljedećem dijelu transkripta red 11. označen na sljedeći način: riječ je o vrsti sekvencije „pitanje”, koje je dio sekvencijskog para kao početak odnosno sekvencija inicijacije; u sekvencijskoj cjelini ta sekvencija također predstavlja početak sekvencijske cjeline; tema reda 11. jest hrana/piće; vrsta razgovorne situacije jest izvaninstitucionalna situacija; razgovorna situacija jest svakodnevni razgovor / razgovor za stolom.

Privatni razgovor na putovanju

PB	1	allerdings (.) braucht die (.) suppe noch_n minütchen
	2	(0.87)
AM	3	noch_n minütchen
PB	4	(.) na ja vielleicht auch zwei oder drei
	5	(0.57)
AM	6	[noch ein minü]tchen
PB	7	[(net so laut)]
	8	(0.21)
PB	9	noch minütsche
AM	10	(.) schön
PB	11	willst du noch_n stück bro[t oder so was dazu haben]
AM	12	[ja würd ich noch dazu essen] ach du hast es da aufgewärmt
	13	(0.36)
AM	14	ich dachte du würdest es in die mikrowelle [stellen]

Izvor: FOLK_E_00050

Osim opisa razgovora i kvalitativne analize razgovora unošenje podataka u Excel omogućuje upravljanje podacima te olakšava unos podataka na svim razinama analize, uključujući govornike, sekvencije, teme te indeksiranje podataka, koji će se moći obrađivati statistički i na temelju njihove učestalosti. Prednost takvog načina unosa podataka jest mogućnost kvalitativne i kvantitativne analize na istraživanom korpusu. Na temelju analize u Excelu moguće je odrediti broj pojave šutnje. Osim obilježavanja u Excelu sekvencijama, sekvencijskim cjelinama i temama moguće je dobiti i pregled broja pojava različitih vrsta šutnje

prema ovome radu – prešućivanja, stanke i tišine. Uz obilježavanje vrste sekvencije dobiva se pregled o vrsti primjera šutnje. Ustanovljeni su sljedeći primjeri, s tim što će se u radu upotrijebiti samo predstavnici takvih primjera. Referiranje na učestalost takvih primjera može se rabiti u svrhu kvantitativne analize s obzirom na to da Excel nudi takve mogućnosti.

Primjeri koji su potvrđeni u korpusu su šutnja u sekvenciji jednog sugovornika koja se obilježava kao stanka, šutnja između dviju sekvencija jednog sugovornika koja se tumači kao prešućivanje te šutnja između dviju sekvencija dvaju sugovornika koja se tumači kao tišina.

Šutnja u sekvenciji jednog sugovornika – stanka potvrđena je u istraživanome korpusu kao:

- stanka u vlastitoj sekvenciji u jednoj rečenici ili između dvaju dijelova rečenice
- stanka u vlastitoj sekvenciji između dvaju dijelova rečenice sa signalom slušanja
- stanka u vlastitoj sekvenciji unutar rečenice s poštapalicom
- stanka u vlastitoj sekvenciji unutar rečenice i gramatički ispravak
- stanka u vlastitoj sekvenciji i ispravak
- stanka u vlastitoj korekciji i ponavljanje, tumačenje šutnje
- stanka u vlastitoj sekvenciji između dvaju dijelova rečenice, dopunjeno pitanje

sugeriranjem odgovora / preformuliranjem u da/ne pitanje

- stanka u vlastitoj sekvenciji unutar rečenice, razgraničenje pa stanka
- stanka u vlastitoj sekvenciji i poticaj na verbaliziranje.

Šutnja između dviju sekvencija jednog govornika – prešućivanje potvrđena je u istraživanome korpusu kao:

- prešućivanje nakon tvrdnje kao molba za preciziranje, dodatne informacije za jedan od dijelova prethodne sekvencije, ponavljanje radi nejasnog izgovora, jasnije formuliranje tvrdnje, dopunjavanje, obrazloženje ili korigiranje tvrdnje

- prešućivanje signala slušanja tijekom pripovijedanja
- prešućivanje nakon pitanja kao molba za promjenu w-pitanja u da/ne pitanje, za preformuliranje w-pitanja

- prešućivanje reakcije na pitanje, eksplicitna interpretacija šutnje, neverbalni odgovor, prešućivanje reakcije na pitanje u kasnijoj fazi sekvencijske cjeline

- prešućivanje negiranja/neslaganja.

Šutnja između dvaju sekvencija dvaju govornika potvrđena je u istraživanome korpusu kao:

- stanka u sekvencijskom paru pitanje – odgovor
- stanka u sekvencijskom paru tvrdnja – reakcija na tvrdnju
- stanka u sekvencijskom paru prije početka obroka kojim se želi dobar tek
- stanka u sekvencijskom paru pitanje – reakcija na pitanje u kasnijoj fazi sekvencijske cjeline.

8. ANALIZA RAZGOVORA

8.1. Razgovor za obrokom

8.1.1. Tijek razgovora

Transkribirani razgovor sastoji se od 1299 redaka. Razgovorna situacija jest privatna, izvaninstitucionalna. Razgovor se vodi u kući, odnosno u kuhinji koja pripada jednome od sugovornika i sastoji se od razgovornih događaja koji prate pripremu obroka, objedovanje i završetak obroka. Razgovorni događaj pripreme obroka traje od retka 1 do retka 251, a završava sekvencijskim parom u kojemu sugovornici jedan drugome žele dobar tek. Od retka 254 do retka 1234 jest govorni događaj za vrijeme kojeg traje obrok. Obrok završava od retka 1234 do kraja razgovora, odnosno do retka 1299.

Razgovorni događaj pripreme obroka prate teme o hrani. Sekvencije koje pripadaju tome dijelu razgovora govore o tome koju će hranu sugovornici jesti za obrok (juha, kruh), higijenskim uvjetima držanja hrane, sadržaju hladnjaka te koktelima koji će piti nakon obroka, dakle o željama vezanim uz hranu.

Razgovorni događaj objedovanja prate teme o hrani, majci sugovornika, putovanju, studiju, tipičnom izgledu nastavnika, izlasku, zdravlju, modi. Sekvencije toga dijela razgovora uključuju sljedeće teme: razgovor o kruhu i pravljenju domaćeg kruha, o tome je li juha topla, zatim o situaciji iz prethodnog dana koja se dogodila dvama sugovornicima u razgovoru, a koja je također vezana uz hranu, o popratnim sadržajima uz obrok (donošenje juhe, kruha na stol, ulijevanje juhe u tanjur, dodaci uz obrok, poput sira ili paprike, higijenski uvjeti hrane), o navikama u pripravljanju i održavanju hrane majke sugovornika, sadržaju juhe, o tome zna li majka sugovornika da ima posjet u kući i gdje se majka nalazi, zatim o indijsko- pakistanskom restoranu koji su posjetili toga dana i u prethodnom razdoblju, o tome kakva je juha, gdje se zaista nalazi sugovornikova majka, o prehrambenim navikama sugovornice u razgovoru koja ne voli paprike, zatim o putovanju u Tajland zajedničke prijateljice i njezinu nesretnom slučaju loma noge, zatim o situaciji sa studija sugovornice u razgovoru i o uvjetima i ispitima, odnosno seminarskim radovima koje treba napisati (ta tema preklapa se s ubačenim temama o higijenskim uvjetima držanja hrane i prehrambenim namirnicama koje objeduju), studiju filozofije te zajedničkim poznanicima i njihovim studijskim smjerovima (Thomas, Leo, Lena), o tipičnom izgledu nastavnika, koktelu koji će sugovornici praviti i o tome kako će provesti vrijeme poslije obroka, o planiranom izlasku sljedećih dana, trenutačnom apetitu

sugovornice, ostalim planovima nakon obroka, zdravlju leđa te cipelama s potpeticama koje mogu pokvariti pravilno držanje leđa, zatim o cipelama sugovornice AM te razumijevanju u modu sugovornika PB, o različitim vrstama cipela i potpetica.

Završetak obroka prate teme o hrani te planiranju sljedećih radnji. Razgovor se sastoji od sekvencija koje se odnose na radnje u vezi s hranjenjem, kruh s namazom, navike doručkovanja, zajednički doručak te prijedlog za daljnje aktivnosti.

8.1.2. Sugovornici

Sugovornici su označeni kraticama AM i PB. Oboje su studenti. AM je osoba ženskog spola, PB je osoba muškog spola. Oboje su slične dobi, u ranim dvadesetim godinama. To su temeljne informacije o sugovornicima koje počinjavaju na informacijama iz korpusa.

Iz razgovora se može ustanoviti da AM studira germanistiku (informacija u retku 391). Sugovornik PB jest na studijskom smjeru koji se ne može svrstati u društvene. Oboje su u odnosu koji se može označiti kao blizak (provode dosta vremena jedno s drugim, objeđuju zajedno, povjeravaju se jedno drugome, planiraju zajedničke aktivnosti). Njihov je odnos ravnopravan, odnosno nema dominacije jednog sugovornika nad drugim sugovornikom temeljene na ulogama ili pripadnosti institucionalnim okvirima.

8.1.3. Šutnja u sekvenciji jednog sugovornika

Primjer 1.1., FOLK_E_00027

189 A M [du könntest den supp]entopf mal rüberbringen un dann könntest du des
jetzt hier (.) auf die (.) teller

190 (0.69)

191 PB verteil[en]

192 AM [i]n die teller füllen

Sugovornici su AM i PB.

Razgovorni događaj jest priprema obroka.

Sekvencije i faza u sekvencijskoj cjelini: Nakon što PB govori da je juha gotova, AM predlaže da se lonac s juhom donese na stol i da se juha nalije u tanjure. Razgovor je na početku; sekvencijska cjelina jest na završetku. U dijelu sekvencije s prijedlogom, u retku 190, govornica AM nakratko šuti i završava svoju sekvenciju u retku 192.

Šutnja u retku 190 definira se kao stanka u vlastitoj sekvenciji u jednoj rečenici ili između dvaju dijelova rečenice. Sugovornik tijekom te stanke nadopunjuje sugovornicu i također završava njezinu sekvenciju u retku 191. Oba sugovornika, AM i PB, istodobno završavaju sekvenciju koju je započela AM.

Primjer 1.2., FOLK_E_00027

391	AM	°h muss jetzt (.) mit dir über (.) universitäre probleme reden
392	PB	was denn
393		(0.42)
394	am	zwar
395		(1.96)
396	AM	°hh (.) ist
397		(1.6)
398	AM	in der germanistik
399		(2.59)
400	AM	°hh (.) die frau neumann °hh pensioniert worden
401		(0.22)
402	AM	un die frau neumann
403		(0.27)
404	AM	°h war dafür zuständig (.) scheine anzuerkennen °hh von studeja studierenden die ja (.) nach stadt_b gewechselt haben
405	PB	ja
406		(1.0)
407	AM	un des war diejenige die zu mir gesagt hat
408		(0.75)
409	AM	äh sie müssen noch_n (.) proseminar
410		(0.37)
411	AM	ähm (.) nachholen in linguistik °h ich erkenn ihnen des nich an aus stadt_a
412	PB	(.) ja
413	AM	°hh (.) und jetzt is ne andere frau
414		(1.65)
415	AM	da

Sugovornici su AM i PB. Razgovorni događaj jest obrok.

Sekvencije i faza u sekvencijskoj cjelini: Nakon kratkog razgovora o hrani sugovornica AM uz uvod (redak 391) iznenada mijenja temu razgovora, započinjući razgovor o pisanju seminarskoga rada na studiju germanistike koji pohađa. Sugovornica AM počinje govoriti o temi koja se čini prilično kompleksnom. O toj kompleksnosti AM se očituje i tijekom govorenja tvrdeći kako je situacija na studiju toliko komplicirana da je sugovornik PB ne može shvatiti jer ne pohađa takvu vrstu studija. Razgovor je u kasnijoj fazi. Završava jedna sekvencijska cjelina i počinje druga.

Šutnja iz sekvencija 397, 399, 401 i 403 pojavljuje se između nezavisnosloženih rečenica, a šutnja iz sekvencija 408 unutar zavisnosložene objektne rečenice. Tu šutnju prati i signal slušanja. Ta se šutnja definira kao stanka u vlastitoj sekvenciji između dvaju dijelova rečenice. Kompleksnost teme, o kojoj govori sugovornica AM, utječe na povećanje koncentracije i razmišljanje o izrečenome, pa sugovornica nakratko šuti kako bi razmislila i bolje se izrazila. U ovom slučaju sugovornik PB se uključuje sa signalima slušanja u redcima 405 i 412.

Primjer 1.3., FOLK_E_00027

216 AM das is ja süß

217 (2.67)

218 AM [aber ich brauch noch ne gabel f]ür den
schafskäse

Sugovornici su AM i PB.

Razgovorni događaj jest priprema obroka.

Sekvencije i faza u sekvencijskoj cjelini: Sugovornica zahvaljuje. Razgovor prelazi iz početne faze u kasniju, a sekvencijska je cjelina na kraju.

Šutnja u retku 217 definira se kao stanka u vlastitoj sekvenciji, s preciziranjem. U tome nastavku sekvencije, nakon šutnje u retku 122, sugovornica zahvaljuje i u sekvenciji iskazuje novu želju.

8.1.4. Šutnja između dviju sekvencija jednog govornika

Primjer 1.4., FOLK_E_00027

- 18 AM [ja würd ich noch dazu essen] ach du hast es
da aufgewärmt
19 (0.36)
20 AM ich dachte du würdest es in die mikrowelle
[stellen]

Sugovornici su AM i PB.

Razgovorni događaj jest priprema obroka.

Sekvencije i faza u sekvencijskoj cjelini: Sugovornica AM pita kako je sugovornik PB podgrijao kruh. Pojavljuju se dvije odvojene sekvencije istoga govornika u redcima 18 i 20. Šutnja u retku 10 definira se kao prešućivanje molbe/pitanja za obrazloženje s obzirom na to da je nakon prešućivanja uslijedilo obrazloženje. Nakon što završi sekvenciju, sugovornik ne reagira te prvi sugovornik, koji je izrekao prvi sekvenciju, dopunjuje svoju sekvenciju.

Primjer 1.5., FOLK_E_00027

- 284 AM du weißt doch dass ich kein paprika mag
285 (0.37)
286 AM also keine warmen zumindest

Sugovornici su AM i PB. Razgovorni događaj jest obrok.

Sekvencije i faza u sekvencijskoj cjelini: U dijelu razgovora tijekom kojeg oboje sugovornika objeđuju, AM nudi papriku iz svojega jela sugovorniku AM. Sugovornik prihvaća. AM obrazlaže svoj potez tvrdeći da ne voli paprike. Razgovor je u kasnijoj fazi. Sekvencijska cjelina jest na kraju.

Šutnja u retku 285 definira se kao prešućivanje molbe/pitanja za preciziranje s obzirom na to da je nakon prešućivanja uslijedilo preciziranje. Sugovornici se poznaju i poznate su im prehrambene navike onoga drugoga, što sugerira AM u retku 284. Preciziranje koje AM navodi u retku 286 moglo je uslijediti zato što se AM ograničava kako bi dala potpunu sliku ili potvrdila potpunu sliku svojih prehrambenih navika, a koja je poznata i sugovorniku PB. Tvrdnja u sekvenciji 284 nije potpuno točna, pa je u sekvenciji 286 sugovornica AM precizira kako bi

odgovarala zajedničkom znanju sugovornika. Prešućivanje u retku 285, u odnosu na sekvenciju koja je uslijedila u retku 286, može se tumačiti kao potreba za preciziranjem ili kao proturječje zbog čega se i ispravlja sekvencija u retku 286. Na temelju sekvencije koja je uslijedila, a u kojoj je sadržano preciziranje, prešućivanje stoji na mjestu molbe za preciziranje / pitanja / tvrdnje suprotnoga (koja nije iskazana).

Primjer 1.6., FOLK_E_00027

732 AM [ja °h] vom workload wär_s ungefähr_n
ganzes semester und dann hab ich noch_n praxissemester gemacht
733 (0.42)
734 AM des war ja des an der [schule]

Sugovornici su AM i PB. Razgovorni događaj jest obrok.

Sekvencije i faza u sekvencijskoj cjelini: U dijelu razgovora u kojem objeđuju, tijekom dijela o uvjetima studiranja i situaciji koju AM ima na fakultetu, AM spominje koje je module polagala i što je to značilo za upravljanje vremenom. Razgovor je na sredini, a sekvencijska cjelina na kraju.

Šutnja u retku 733 definira se kao prešućivanje u kojem je sadržana molba za dodatne informacije za jedan od dijelova prethodne sekvencije. Nakon što je u sekvenciji izrečena tvrdnja i nije bilo reakcije, uslijedila je sekvencija u kojoj su dodatne informacije za jedan od dijelova prethodne sekvencije. U sekvenciji u retku 734 sugovornica AM dodatno objašnjava dio iz prethodne sekvencije. Prešućivanje iz retka 733 može se tumačiti kao potreba za dodatnim objašnjenjem elementa iz prethodne sekvencije.

Primjer 1.7., FOLK_E_00027

374 AM mal wieder (.) +++ immer
375 (0.3)
376 AM immer wieder
377 (0.75)
378 PB immer wieder h°

Sugovornici su AM i PB. Razgovorni događaj jest obrok.

Sekvencije i faza u sekvencijskoj cjelini: Tema razgovora jest zdravstveni problem sugovornice AM. AM se žali na bolove u trbuhu. Sugovornik PB pita je li joj još loše. AM

odgovara. Razgovor je u kasnijoj fazi. Sugovornici su tek počeli razgovarati o zdravlju te je sekvencijska cjelina na početku.

Šutnja u retku 375 definira se kao prešućivanje molbe za ponavljanje radi nejasnog govora. Reakcija, nakon što je nakon sekvencije u kojoj se nalazila tvrdnja uslijedila šutnja, bilo je ponavljanje radi mogućeg nerazumljivog izgovora. Dio razgovora u transkriptu, u retku 374, jest nerazumljiv.

Primjer 1.8., FOLK_E_00027

635 AM hm_hm

636 (2.19)

637 AM richtig

Sugovornici su AM i PB. Razgovorni događaj jest obrok.

Sekvencije i faza u sekvencijskoj cjelini: Tijekom obroka sugovornica AM govori o svojoj kompliciranoj situaciji na fakultetu. PB sugerira kako se AM treba bolje raspitati o mogućim posljedicama situacije u kojoj se nalazi, na što AM potvrdno uzvraća u retku 635 i retku 637. Razgovor je na sredini. Sekvencijska cjelina jest na kraju.

Šutnja u retku 636 tumači se kao prešućivanje koje sadržava molbu za jasnije formuliranje tvrdnje. Sugovornica AM ponavlja isti sadržaj drugim riječima kako bi se sugovorniku jasnije sugeriralo slaganje i kako bi se signal slušanja protumačio kao slaganje, a ne samo kao signal slušanja.

Primjer 1.9., FOLK_E_00027

860 AM [warum d]enn

861 (1.74)

862 AM [weil se so]lieb is oder was

Sugovornici su AM i PB. Razgovorni događaj jest obrok.

Sekvencije i faza u sekvencijskoj cjelini: Tema su poznanici sa studija i njihova odabir zanimanja. PB primjećuje da je zajednička prijateljica tipična predstavica svoje struke, a AM želi razjasniti takav stav sugovornika. Razgovor je na sredini, a sekvencijska cjelina u kasnijoj fazi.

Šutnja u retku 861 tumači se kao prešućivanje molbe za promjenu w-pitanja u da/ne pitanje. W-pitanje slijedilo je prije šutnje u retku 861. Nakon šutnje u retku 861 uslijedilo je

preformulirano pitanje. Sugovorniku PB daje se mogućnost odgovaranja s da ili ne, odnosno smišlja se za njega odgovor, moguće u svrhu očuvanja obraza sugovornika.

Primjer 1.10., FOLK_E_00027

- 854 AM was meinst du des jetzt meinst de jetzt (.)
meinst des jetzt ernst
855 (0.58)
856 AM [warum is die] denn wie die typische
lehrerin
857 PB [hm_hm]

Sugovornici su AM i PB. Razgovorni događaj jest obrok.

Sekvencije i faza u sekvencijskoj cjelini: Sugovornici razgovaraju o studentskim temama. PB govori kako je za njega zajednička poznanica tipična nastavnica, zbog čega AM postavlja niz pitanja koje preformulira iz w-pitanja u da/ne pitanje, pa zatim opet u w-pitanje. Razgovor i sekvencija su u kasnijoj fazi.

Šutnja u retku 855 definira se kao prešućivanje u kojem je sadržana molba za preformuliranje pitanja u w-pitanje. Uz izmjenu oblika pitanja pokušava se olakšati sugovorniku davanje odgovora, odnosno pokušava se postaviti pitanje na način na koji će sugovornik dati odgovor jer je odgovor na prethodno pitanje izostao.

Primjer 1.11., FOLK_E_00027

- 963 AM ja wir gehen doch nicht nur mit_m oliver
feiern
964 (0.55)
965 AM [ko]kommt der julius mit

Sugovornici su AM i PB. Razgovorni događaj jest obrok.

Sekvencije i faza u sekvencijskoj cjelini: Tijekom obroka sugovornici razgovaraju o planovima za izlazak i poznanicima koji će im se pridružiti. Ispostavlja se da mnogi poznanici koji su planirali pridružiti im se neće ići s njima, pa AM pita hoće li im se samo Oliver priključiti, a zatim dodaje svojem pitanju da/ne pitanje, odnosno proširuje svoje pitanje za dodatno da/ne pitanje. Razgovor je na sredini. Sekvencijska cjelina jest na kraju.

Šutnja u retku 964 tumači se kao prešućivanje reakcije na pitanje.

Obrazloženje: Na pitanje u obliku izjavne rečenice AM ne dobiva odgovor, slijedi šutnja u retku 964 te se ponovno formulira pitanje, nakon čega slijedi odgovor. Prešućivanje je ovdje signal sugovornici za postavljanje novog pitanja.

Primjer 1.12., FOLK_E_00027

69 PB tiefe teller

70 (0.91)

71 PB magst du sonst noch irgendwas dazu haben

Sugovornici su AM i PB.

Razgovorni događaj jest priprema obroka.

Sekvencije i faza u sekvencijskoj cjelini: Nakon pitanja sugovornik PB postavlja još jedno pitanje kojim sugerira da je završio pripremu obroka („magst du sonst noch irgendwas dazu haben), ali da sugovornica može reći ako ima još nekih želja. Razgovor je u početnoj fazi, a sekvencijska cjelina na početku.

Šutnja u retku 70 tumači se kao neverbalni odgovor. Nakon postavljenog pitanja uslijedila je sekvencija sa šutnjom. Sugovornik ne postavlja dodatna pitanja, pa se može pretpostaviti da je taj sekvencijski par završen. Sekvencijska cjelina nastavlja se sa početkom sljedećeg sekvencijskog para pitanje – odgovor koji se odnosi na drugu temu. Prema tome može se zaključiti da je prethodno pitanje riješeno. Moguće je da je ovdje riječ o neverbalnom odgovoru ili šutnji kao potvrdi.

Primjer 1.13., FOLK_E_00027

1284 AM [°h] abber du kannst mir übrigens morgen ähm n

frühstück machen ich erwarte so was °h weil die lena und die anderen die gehen nämlich morgen frühstücken

1285 (0.79)

1286 AM und weil ich ja nich mitgehen kann

1287 (0.91)

1288 AM ((schmatzt)) weil ich bei dir bin erwart ich natürlich
n_ausgleich

Sugovornici su AM i PB.

Razgovorni događaj jest završetak obroka.

Sekvencije i faza u sekvencijskoj cjelini: U ovom dijelu razgovora obrok je završen. Sugovornici planiraju dan nakon obroka. AM predlaže zajednički doručak sljedećeg dana obrazlažući svoj prijedlog. Razgovor i sekvencijska cjelina su na kraju.

Šutnja u redcima 1285 i 1287 tumači se kao prešućivanje molbe za obrazlaganje. Sekvencija je dopunjena obrazlaganjem u obliku zavisne rečenice s veznikom weil. Sugovornica sekvencijom s obrazlaganjem reagira na šutnju u retku 1287, kao da je sugovornik pitao za razloge davanja prijedloga i kao da je dobila sugestiju da obrazloži svoj prijedlog.

Primjer 1.14., FOLK_E_00027

1150 AM was sind denn pumps

1151 (0.42)

1152 PB °h (.) doch deine grünen (.) schuhe

1153 (0.88)

1154 PB die grünen hön hohen

Sugovornici su AM i PB. Razgovorni događaj jest obrok.

Sekvencije i faza u sekvencijskoj cjelini: Sugovornici AM i PB razgovaraju o cipelama koje AM posjeduje. PB komentira da AM ne izgleda dobro u tim cipelama, a AM se osvrće na modni ukus koji PB ima i njegovo poznavanje mode. AM postavlja pitanje o vrsti cipela koju spominje, a PB objašnjava o kojoj je vrsti riječ. Tijekom objašnjavanja ponavljaju se sekvencije/ odgovori na pitanje uz dopunjavanje. Razgovor i sekvencijska cjelina su na kraju.

Šutnja u retku 1153 tumači se kao prešućivanje koje sugovornik razumije kao sekvenciju u kojoj je sadržano dodatno pitanje. Sekvencijski par pitanje – reakcija na pitanje počinje u retku 1150. Reakcija na pitanje predstavlja sekvenciju na kraju sekvencijske cjeline. Ta sekvencijska cjelina može završiti sekvencijom sugovornika u kojoj sugovornik izražava razumijevanje odgovora. Budući da se to nije dogodilo, nego je uslijedila šutnja, sugovornik je dopunio svoju reakciju na pitanje. Moguće je i postojanje visokog stupnja zajedničkog znanja tako da sugovornik PB zna da AM ima više pari zelenih cipela, pa je potrebno precizirati kojih cipela, što je uslijedilo nakon šutnje u retku 1153.

Primjer 1.15., FOLK_E_00027

- 42 PB ein[n stück] stücksche
43 AM [is doch fleisch oder]
44 (0.55)
45 PB n blätterteigstücksche
46 (1.05)
47 PB ein plunderstückch[e]

Sugovornici su AM i PB.

Razgovorni događaj jest priprema obroka.

Sekvencije i faza u sekvencijskoj cjelini: Sugovornici razgovaraju o hrani. AM razgleda sadržaj hladnjaka i raspituje se za nešto što je vidjela, a nije sigurna što je, dok PB objašnjava. Razgovor je na početku, a sekvencijska cjelina na sredini.

Šutnja u redcima 44 i 46 definira se kao molba za preciziranje u slučaju da je kod 47 riječ o preciznijem odgovoru. Ako se radi o nabranjanju, onda je u pitanju stanka. Sugovornik ovdje nabraja, pa se taj primjer može svrstati kao stanka u vlastitoj sekvenciji. U odgovoru na pitanje ponavlja dodatnu informaciju, kao da razumije šutnju iz retka 46 kao potrebu za dodatnim preciziranjem.

Primjer 1.16., FOLK_E_00027 Sugovornici su AM i PB.

332 AM [°h die gisela hat dann] gesagt die wär gehumpelt und des s hätt sie durchgestanden aber ich versteh nich (.) wie des (.) gehen soll weil °h da musst du dir doch immer total die (.) schmerztabletten reinhauen dass du des dann überstehst °h wenn des ganze bein schon blau is

- 333 (1.23)
334 AM also des
335 (0.85)
336 AM ((schmatzt)) fand ich schon sehr seltsam ((lacht))

Razgovorni događaj jest obrok. Sekvencije i faza u sekvencijskoj cjelini: Sugovornici AM i PB razgovaraju o zajedničkoj poznanici. AM pripovijeda slijed događanja u kojemu poznanica, koja je doživjela nezgodu na putovanju u Tajlandu i slomila nogu, nije odlučila potražiti liječničku pomoć. Izražava sumnjičavost u ispravnost te odluke opisujući da je ta odluka morala biti praćena nizom negativnih posljedica.

Šutnja u retku 333 tumači se kao prešućivanje, nakon kojeg je slijedilo reagiranje na vlastitu tvrdnju. Prešućivanje je za sugovornika sadržavalo informaciju o izostanku reakcije te je sugovornica AM sama dala komentar. Nakon što je prepričala slučaj, AM sama daje reakciju na prethodno rečeno. Nakon toga uslijedio je i njezin smijeh. AM svojom interpretacijom događaja potiče sugovornika da također izrazi mišljenje.

Primjer 1.17., FOLK_E_00027

1216 AM wie darf ich das verstehen

1217 (0.55)

1218 AM du meinst ich bin des

1219 (0.31)

1220 AM gefangene

Sugovornici su AM i PB. Razgovorni događaj jest obrok.

Sekvencije i faza u sekvencijskoj cjelini: PB postavlja pitanje u retku 69, na koje izostaje odgovor. U tom slučaju ne dolazi do reakcije sugovornika. Razgovor je na kraju. Sekvencijska cjelina jest na kraju.

Šutnja u retku 1217 tumači se kao prešućivanje molbe za formuliranje odgovora, eksplicitna interpretacija šutnje. U posljednjem dijelu razgovora u kojemu je glavni dio obroka već završen sugovornici hrane jedno drugoga i u sekvencijama opisuju radnju. U retku 1216 postavlja se pitanje, nakon čega slijedi šutnja u retku 1217, zatim preformuliranje u pitanje na koje se može odgovoriti s da/ne. Također se i ovdje pitanje oblikuje tako da se poveća vjerojatnost dobivanja odgovora.

8.1.5. Šutnja između dvaju sekvencijskih parova

Primjer 1.18., FOLK_E_00027

38 AM die tüte deine mutter verwendet die tüten ja
auch (.) ungefähr hundertmal odder

39 (0.84)

40 AM und was is da in dem eisdung drinn

Sugovornici su AM i PB. Razgovorni događaj jest priprema obroka.

Sekvencije i faza u sekvencijskoj cjelini: Sugovornici razgovaraju o hrani. AM tematizira higijenske uvjete držanja hrane, odnosno kruha. Ugledavši kruh u jednoj vrećici, AM sugerira da je kruh u vrećicu ostavila majka sugovornika te da je vrećica stara. Razgovor je na početku. Sekvencijska cjelina jest na početku.

Šutnja u retku 39 definira se kao prešućivanje koje sadržava nepristanak na temu. Isti sugovornik otvara novu temu (promjena teme nakon nereagiranja na tvrdnju). Na prešućivanje sugovornik PB nije reagirao svim dosad opisanim načinima, nego je prekinut ne samo sekvencijski par nego i sekvencijska cjelina i tema. Razlog tomu jest vjerojatno shvaćanje da je pitanje prilično ugrožavajuće za onoga tko ga je postavio, pa tako i tišina, s obzirom na to da se šutnja nalazi na granici između dvije sekvencije, koja je uslijedila u retku 39.

8.1.6. Šutnja između dviju sekvencija dvaju govornika

Primjer 1.19., FOLK_E_00027

- 76 AM °hh es gibt den schafskäse wieder
77 (0.24)
78 PB ja
79 AM (.) juhu (.) hast du_s gewusst
80 (0.24)
81 PB nee_e mh
82 (0.28)
83 PB doch wenn ich drüber nachdenk ja

Sugovornici su AM i PB.

Razgovorni događaj jest priprema obroka.

Sekvencije i faza u sekvencijskoj cjelini: Sugovornici razgovaraju o obroku. Govornica AM postavlja pitanje o sadržaju koji je ugledala u hladnjaku, na koje je moguće odgovoriti s da ili ne te sugovornik tako i odgovara. Razgovor je na početku. Sekvencijska cjelina jest na početku.

Šutnja u retku 77 definira se kao stanika. Sekvencijski par pitanje – reakcija na pitanje pojavljuje se u redcima 79 i 81. Pojava stanke između dviju sekvencija sekvencijskog para tumači se kao prostor za uključenje sugovornika u razgovor.

Primjer 1.20., FOLK_E_00027

371 AM mir is_n bisschen schlecht
372 (1.51)
373 PB immer noch oder wieder oder was
374 AM mal wieder (.) +++ immer
375 (0.3)
376 AM immer wieder
377 (0.75)
378 PB immer wieder h°
379 (4.27)
380 PB hm hm hm
381 (3.75)

Sugovornici su AM i PB. Razgovorni događaj jest obrok.

Sekvencije i faza u sekvencijskoj cjelini: Sugovornici su već započeli obrok i razgovaraju o tome kako se fizički osjećaju. Sugovornica AM u retku 371 govori da se osjeća loše. Sugovornik PB pita je za detalje. Razgovor je na sredini. Sekvencijska cjelina jest na početku.

Šutnja u retku 372 tumači se kao stanka. Između tvrdnje AM i odgovora na tvrdnju u kojemu se formulira pitanje prolazi 1,51 sekunda, u retku 372. U redcima 371 i 373 nalazi se sekvencijski par tvrdnja – reakcija na tvrdnju. Sve su sekvencije u tom sekvencijskom paru ostvarene.

Primjer 1.21, FOLK_E_00027

251 PB lass es dir schmecken
252 AM °h ja (.) danke
253 (0.57)
254 AM du dir auch
255 (5.7)

Sugovornici su AM i PB. Razgovorni događaj jest obrok.

Sekvencije i faza u sekvencijskoj cjelini: Sugovornici su na početku obroka. Jedan drugome žele dobar tek. Razgovor je na početku. Sekvencijska cjelina jest na početku.

Šutnja u retku 253 definira se kao stanka između sekvencija. U redcima 251, 252 i 254 nalaze se sekvencije u kojima sugovornici žele jedan drugome dobar tek. Sve su sekvencije ostvarene. U tijeku realizacije nastaje stanka.

Primjer 1.22., FOLK_E_00027

- 23 PB °h was magste denn für_n brot haben
24 (0.58)
25 AM äh ich hätte gerne ein schönes brot (.) und zwar °h ähm so dunkles
26 (0.6)
27 PB da [is noch genau eine scheibe für dich da]
28 AM [°h ja abber des liegt des liegt aber in des liegt ab]er in so ner (.) ähm
tüte drin des mag ich nich so gerne haben

Sugovornici su AM i PB.

Razgovorni događaj jest priprema obroka.

Sekvencije i faza u sekvencijskoj cjelini: Sugovornici razgovaraju o obroku. Razgovor je na početku. Sekvencijska cjelina jest na kraju.

Šutnja u retku 24 i u retku 26 tumači se kao stanka. U redcima 23, 25, 27 sekvencijski je par reakcija na pitanje – reakcija na reakciju. Sve su sekvencije realizirane. U tijeku realizacije nastaje stanka.

Primjer 1.23., FOLK_E_00027

- 132 PB wie du vielleicht gemerkt hast is des selbstgebackenes brot
133 AM nja ich hab_s noch nich gemerkt ich hab_s noch nich gegessen abber ich
°h hab mir_s gedacht weil (.) des letzte selbstgebackene sah auch so aus
134 (0.4)
135 PB sieht immer so au[s und es schmeckt +++ ++]

Sugovornici su AM i PB.

Razgovorni događaj jest priprema obroka.

Sekvencije i faza u sekvencijskoj cjelini: Razgovor je na početku. Sugovornici govore o hrani koju pripremaju. PB govori o kruhu i AM također komentira. Šutnja u retku 134 tumači se kao stanka. Nakon reakcije na tvrdnju AM dolazi do reakcije na reakciju, i to nakon šutnje od 0,4 sekunde u retku 134. Sve su sekvencije realizirane. U tijeku realizacije nastaje stanka.

Primjer 1.24., FOLK_E_00027

50 AM [ich dachte (des) wär] fleisch
51 PB °hh was (.) süßes selbstgebacke[nes]
52 AM [wirk]lich
53 PB ja_a
54 (0.34)
55 AM ja okay
56 (1.83)
57 PB werd_s jetzt ma wegschmeißen

Sugovornici su AM i PB. Razgovorni događaj jest priprema obroka. Sekvencije i faza u sekvencijskoj cjelini: Sugovornici razgovaraju o hrani u hladnjaku koju moraju baciti. Razgovor je na početku, sekvencijska cjelina na kraju. Šutnja u retku 56 tumači se kao stanka. Sekvencijski par reakcija na tvrdnju – reakcija na reakciju nalazi se u redcima 53 i 55. Stanka između dviju sekvencijskih cjelina uobičajena je i kod završetka jedne sekvencijske cjeline i početka druge, s promjenom teme ili bez promjene teme. U ovom je primjeru završena sekvencijska cjelina u 55. retku. Sekvencijsku cjelinu završila je AM, a sljedeću temu i sekvencijsku cjelinu otvara PB, u retku 57.

Primjer 1.25., FOLK_E_00027

1158 PB und (.) j[a]
1159 AM [d]ie braun
1160 PB und deine braunen genau
1161 (1.15)
1162 AM stöckelschuhe
1163 (0.33)
1164 PB j[a]
1165 AM [des s]ind stöckelschuhe ((lacht)) °hh pumps °hhh
1166 PB ja ((lacht))

Sugovornici su AM i PB. Razgovorni događaj jest obrok.

Sekvencije i faza u sekvencijskoj cjelini: Tema razgovora jest odjeća. Sugovornici AM i PB razgovaraju o cipelama koje posjeduje AM. Razgovor je na kraju. Sekvencijska cjelina jest na kraju.

Šutnja u redcima 1161 i 1163 definira se kao stanka. Sugovornik koristi trajanje šutnje kako bi dopunio sekvenciju drugog sugovornika, nakon čega je uslijedila šutnja u retku 1161. Takvo dopunjavanje moguće je zbog visokog stupnja zajedničkog znanja sugovornika.

Primjer 1.26., FOLK_E_00027

270	AM	die suppe is lecker
271		(1.53)
272	PB	joa
273		(4.06)
274	PB	schmeckt
275		(1.14)
276	PB	gut
277		(5.56)
278	PB	glaub meine mutter is beim sport

Sugovornici su AM i PB. Razgovorni događaj jest obrok.

Sekvencije i faza u sekvencijskoj cjelini: Sugovornici razgovaraju o obroku i majci sugovornika PB. Razgovor je na početku. Tema razgovora jest hrana i okus hrane. U ovom dijelu razgovora jedna sekvencijska cjelina završava, a počinje druga od retka 278.

Šutnja u retku 277 tumači se kao tišina nakon završene sekvencijske cjeline. Isti sugovornik otvara novu temu nakon što je prethodni sekvencijski par završen. Nova tema započeta je nakon što je prethodna iscrpljena, tako da ne dolazi do promjene radi ugrožavanja obraza zbog prethodne sekvencije. Može se reći da je šutnja sama po sebi ugrožavajuća te da sugovornici pribjegavaju razgovoru tijekom obroka. Šutnja se ovdje nalazi na granici između dva sekvencijska para.

8.2. Razgovor na putovanju

8.2.1. Tijek razgovora

Transkribirani razgovor sastoji se od 898 redaka. Razgovorna situacija jest izvaninstitucionalna. Razgovor se vodi u kafiću i sastoji se od razgovornih događaja koji prate pijeње kave i plaćanje pića. Razgovorni događaj pijeња traje od retka 1 do retka 898, a prekinut je dva puta razgovornim događajem koji se odnosi na naplatu pića i koji se događa u redcima 613 – 623 i u redcima 763 – 767.

Razgovorni događaj pijeња traje u prvom dijelu od retka 1 do retka 668 i prate ga teme o društvenim pojavama. Sekvencije koje su dio toga dijela razgovora jesu studentski popust, bečka kavana, društvena struktura u gradu, slučaj pretučene djevojke, vlastito iskustvo u gradu, umor govornice, pića koja piju, nepoznati predmet, čarape za trombozu, pića, drugi ljudi, nepoznati predmet, planovi za kupnju, točno vrijeme, planovi za kupnju, dogovor za ostatak novca, putna karta, studentski popust, plaćanje, skupljanje novca.

Razgovorni događaj plaćanja traje od retka 669 do retka 679 i prati ga tema o načinu plaćanja. Sastoji se od jedne sekvencije koja se odnosi na plaćanje s popustom.

Nastavak razgovornog događaja pijeња traje od retka 680 do retka 762 i prate ga teme o ljudima i novcu. Sekvencije koje su dio tog razgovora jesu komentiranje razgovora s konobaricom, izmjena valute, komentiranje menadžera kafića i konobarice, komentiranje drugih ljudi.

Razgovorni događaj plaćanja traje od retka 763 do retka 767. Sastoji se od jedne sekvencije koja se odnosi na plaćanje.

Nastavak razgovornog događaja pijeња traje od retka 768 do retka 898. Prate ga teme o novcu i planovima za ostatak dana. Sastoji se od sekvencija o podjeli novca i planovima za ostatak puta.

8.2.2. Sugovornici

Sugovornice su označeni kraticama SK, AM, LS, LP, XW, XB. Studentice su. Sugovornice su na putu i poznaju se. S obzirom na sličnu dob i odnos u kojem se nalaze, ravnopravne su, odnosno nema dominacije jednog govornika nad drugim sugovornikom temeljene na ulogama ili pripadnosti institucionalnim okvirima.

8.2.3. Šutnja u sekvenciji jednog govornika

Primjer 2.1., FOLK_E_00050

- 121 LP [aber ich] muss [auch sagen die also es gibt] (.) ganz arg
122 LS [hm_hm]
123 AM [ich hab morgen frei (den) morgen]
124 (0.27)
125 LP also schlechte leu (.) also schlechte leute hört sich blöd an aber
126 (0.48)
127 LP so ähm
128 (0.68)
129 LP voll viel arbeiter bei uns in
130 (0.29)
131 LP stadt_u zumindest und dann so kinder die oder jugendliche die die ganze
zeit (.) auf der straße rumsitzen [uns] (.) ja also so wie man_s im fernsehen sieh[t diese
asso]s °h und es is echt schlimm [(also)]
132 AM [echt]
133 LS [hm_hm]
134 AM [aber nich bei] dir in der straße
135 LP überall

Sugovornici su LP, LS, AM.

Razgovorni događaj jest razgovor na kavi.

Sekvencije i faza u sekvencijskoj cjelini: Razgovor o strukturi ljudi u gradu.

LP se nadovezuje na započetu temu i govori o ljudima koji žive u spomenutom gradu. U retku 121 započinje riječ na -arg, koju mijenja sa schlechte u retku 125, komentirajući odabir te riječi.

Šutnja u retku 124 tumači se kao stanka u vlastitoj sekvenciji u rečenici. U retku 127 LP upotrebljava poštapalicu, a u retku 129 nastavlja karakterizirati osobe o kojima govori. Nakon poštapalice u retku 128 pojavljuje se šutnja, i to nakon odugovlačenja, a prije priložne oznake za mjesto. I sama sugovornica LP u retku 125 komentira da riječi koje je upotrijebila – loši ljudi – nisu primjerene. Šutnju je sugovornica upotrijebila kako bi mogla razmisliti i nastaviti sekvenciju s boljim odabirom riječi.

Primjer 2.2., _E_00050

233 LP also so mehr oder weniger es ist sch[on ne stadt]

234 AM [ja aber er es gibt aber auch] andere [dörfer halt]

235 LP [aber ich muss sa]gen (.) die leute sin halt nich also sie sin vielleicht einfacher aber die sin nich diesen

(0.37)

237 LP s[o so] assi wie soll ich [sage]n

238 LS [hm]

Sugovornici su AM, LP i LS.

Razgovorni događaj jest razgovor uz kavu.

Sekvencije i faza u sekvencijskoj cjelini: Sugovornice sjede i razgovaraju uz kavu. Tema razgovora jest socijalna struktura u gradu. Razgovoru se priključuje LP i dijeli svoje iskustvo i viđenje situacije u manjem gradu, odnosno selu u kojemu je rođena. Opisuje ljude u tom selu i njihove osobine. U retku 233 karakterizira manje mjesto svojeg podrijetla i nastavlja opisivati karakter ljudi iz tog mjesta, u retku 235. Također u retku 237 ističe da nije sigurna u odabir prave riječi.

Šutnja u retku 236 definira se kao stanka u vlastitoj sekvenciji u rečenici. Stanka je bila potrebna kako bi se sugovornica mogla koncentrirati i kako bi odabrala pravu riječ kojom će opisati ljude iz tog grada.

Primjer 2.3., FOLK_E_00050

272 LS [oder e]ben die andere kehrseite dass sie sich halt alles gefallen lassen (.) und ich mich dann äh (.) wirklich frage

273 AM [((schmatzt)) ja]

274 (0.21)

275 LS wie dumm die eigentlich [is dass] die sich da wirklich au fast so

276 AM [((Lachansatz))]

277 (0.68)

278

LS körperlich angreifen lässt von ihrem freund also da hab ich einmal gesehen °h wie

279 (0.27)

280 LS so zwei
 281 (0.43)
 282 LS die waren halt (.) anscheinend zusammen
 283 (0.28)
 284
 LS und wie er mit ihr umgegangen is und ich hab wirklich irgendwann gedacht ich
 geh gleich dazwischen wenn der so weitermacht
 285 (0.85)
 286 LS und (.) es ist ja seine freundin die sucht sich des ja au[s]
 287 AM [m] _ja
 288 LS (.) also
 289 (0.78)
 290 LS frag ich mich da[nn auch woz]

Sugovornici su LS i AM.

Razgovorni događaj jest razgovor uz kavu.

Sekvencije i faza u sekvencijskoj cjelini: Sugovornice sjede i razgovaraju uz kavu. Tema razgovora jest struktura ljudi u gradu. Nakon što je spominjući menzu u određenom gradu koji nije imenovan u korpusu, zapodjenula razgovor o tom gradu i tamošnjim ljudima, LS govori o djevojkama u spomenutom mjestu.

Šutnja u redcima 274 i 283 definira se kao stanka u vlastitoj sekvenciji u rečenici između dvaju dijelova rečenice. Sugovornica koristi stanku za razmišljanje i odabir riječi.

8.2.4. Šutnja između dviju sekvencija jednog govornika

Primjer 2.4., FOLK_E_00050

450 LS ich freu mich so darüber
 451 (0.36)
 452 LS das wird meiner mutter gefallen

Sugovornici: LS

Razgovorni događaj jest razgovor uz kavu.

Sekvencije i faza u sekvencijskoj cjelini: Sugovornice sjede uz kavu i razgovaraju. LS počinje sekvenciju na temelju neverbalne radnje kojom se upućuje na predmet. Iz razgovora se

može ustanoviti da je LS pogledala određeni predmet, a zatim prokomentirala u retku 450 da se raduje nečemu u vezi s tim predmetom. Taj dio razgovora nije tematski povezan s prethodnim sekvencijama te se zato i pretpostavlja da je sekvenciji u retku 450 prethodila neverbalna radnja. LS govori da se tomu raduje, a nakon šutnje i da će se to svidjeti njezinoj mami. Razgovor je na kraju, a sekvencijska cjelina na početku.

Šutnja u retku 45 tumači se kao prešućivanje molbe za dopunjavanje. Moguće je da je u retku 451 također nastala neverbalna sekvencija u kojoj je sugovornica dala znak slaganja, ali i da je zbog izostanka reakcije na sekvenciju u retku 450 uslijedila sekvencija u retku 452. Ta se sekvencija može također protumačiti kao dio sekvencijskog para pitanje – odgovor.

Primjer 2.5., FOLK_E_00050

712	LS	[ah]a das is also der manager
713		(4.34)
714	LS	netter manager
715		(1.31)
716	LS	((lacht))

Sugovornici: LS

Razgovorni događaj jest razgovor uz kavu.

Sekvencije i faza u sekvencijskoj cjelini: Sugovornice sjede uz kavu i razgovaraju. Tijekom sekvencije u kojoj se spominje plaćanje LS komentira izgled menadžera kafića, u retku 712. Nakon što shvati da je određena osoba menadžer, nakon šutnje u retku 713, LS dodatno komentira. Razgovor je na kraju faza. Sekvencijska cjelina jest na početku.

Šutnja u retku 715 definira se kao prešućivanje molbe za obrazloženje. Moguće da je kod šutnje koja je nastupila sugovornica LS ostavila prostor za komentare ostalih sugovornica, ali kako se to nije dogodilo, predloženu temu sekvencije nastavila je sama. Takva šutnja može se razumjeti kao stanka između dvije sekvencije sekvencijskog para (tvrdnja – reakcija na tvrdnju), s tim što je i jedan i drugi dio sekvencijskoga para izgovorila jedna osoba. Nakon izgovorenog komentara uslijedila je također šutnja, zatim smijeh, kao reakcija na reakciju. Moguće je također da je šutnja u redcima 713 i 715 shvaćena kao prešućivanje te su sekvencije u redcima 714 i 716 dio sekvencijskog para pitanje – odgovor i tvrdnja – smijeh.

Primjer 2.6., FOLK_E_00050

80 AM [vor allem der bahnhof ey]
81 (0.27)
82 AM der bahnhof is echt schlimm

Sugovornici: AM

Razgovorni događaj jest razgovor uz kavu.

Sekvencije i faza u sekvencijskoj cjelini: Sugovornice sjede uz kavu i razgovaraju. Sugovornica AM u retku 80 tvrdi da je kolodvor spomenutog mjesta loš, nakon čega, u retku 81, slijedi šutnja. Tvrdnju ponavlja u retku 82 i proširuje dodatnim informacijama. Razgovor i sekvencijska cjelina su na kraju.

Šutnja u retku 81 tumači se kao prešućivanje molbe za ponavljanje radi mogućeg nerazumljivog govora. Budući da tvrdnja u retku 80 nije potpuno dovršena ili se može razumjeti kao nedovršena, sugovornica AM dopunjuje svoju tvrdnju, odnosno dovršava je. U prethodnim sekvencijama može se zaključiti da je već u retku 80 sugovornica AM namjeravala okarakterizirati kolodvor. Moguće da je šutnja u 81. retku nastala kao rezultat razmišljanja, ali i kao mogućnost uključenja sugovornika s dodatnim pitanjima pa se može shvatiti kao dio sekvencijskoga para pitanje – odgovor.

Primjer 2.7., FOLK_E_00050

723 (4.32)
724 AM ((schmatzt)) aber wenigstens kriegen wir dreißig prozent (.) discount (.)
des iscnich schlecht
725 (0.97)
726 AM also des heißt die wollen studenten hier haben

Sugovornici su LP i AM.

Razgovorni događaj jest razgovor uz kavu.

Sekvencije i faza u sekvencijskoj cjelini: Sugovornice sjede uz kavu i razgovaraju. Tijekom sekvencije u kojoj se spominje plaćanje LP u retku 721 spominje da je konobarica koja im je naplatila pića neljubazna. AM potvrđuje, ali se nakon šutnje u retku 722 korigira i govori svoje mišljenje. Razgovor i sekvencijska cjelina su na kraju.

Šutnja u redcima 723 i 725 tumači se kao prešućivanje molbe za korigiranu tvrdnju i obrazloženje. Moguće je da je ovdje šutnja nastala kao rezultat razmišljanja o situaciji te da je

zapravo riječ o stanki unutar vlastite sekvencije. Međutim, u retku 725 nastaje šutnja koja se može protumačiti kao prešućivanje dijela sekvencijskoga para pitanje – tvrdnja, koja je izrečena u retku 726.

Primjer 2.8., FOLK_E_00050

291 LP [bei uns in stadt] _u gibt_s au ähm voll viele junge frauen also sprich
sechzehn

siebzehn [also eigen]tlich noch mädchen

292 LS [hm_hm]

293 AM ((Lachansatz))

294 (0.25)

295 LP die schon kinder haben

296 (0.23)

297 LP und die sind richtig asso

298 (0.33)

299 LP und ich war mal

300 SK ((lacht))

301 LP in in der a in der straßenbahn und da war so_n kleines mädchen die war
so drei und die mutter war vielleicht achtzehn oder so

Sugovornici su LP, LS, AM i SK. Razgovorni događaj jest razgovor uz kavu.

Sekvencije i faza u sekvencijskoj cjelini: Sugovornice sjede uz kavu i razgovaraju. Sugovornica LS opisuje stanje u mjestu iz kojeg dolazi. Govori općenito o mladim djevojkama i jednoj djevojci iz tramvaja.

Šutnja u 296. i 298. retku tumači se kao prešućivanje signala slušanja. Sugovornica pripovijeda i pravi stanke u kojima se ne pojavljuje signal slušanja. Završava jednu sekvencijsku cjelinu u retku 298 i počinje sljedeću sekvencijsku cjelinu praveći stanke koje nisu praćene signalom slušanja.

Primjer 2.9., FOLK_E_00050

11 AM kriegen wir rabatt

12 (0.76)

13 AM ((schmatzt)) mit dem studentenausweis oder mit dem
in[ternation]

Sugovornica je AM.

Razgovorni događaj jest razgovor uz kavu.

Sekvencije i faza u sekvencijskoj cjelini: Sugovornice sjede uz kavu i razgovaraju. U prvom dijelu razgovora, u razgovornom događaju pijenja, tijekom sekvencije, u kojoj se spominje studentski popust s međunarodnom studentskom iskaznicom, sugovornica AM u retku 11 postavlja pitanje o tome hoće li dobiti popust. Nakon postavljenog pitanja u retku 12 slijedi prešućivanje, na koje sugovornica reagira u retku 13 tako što razrađuje pitanje. Razgovor i sekvencijska cjelina su na početku.

Šutnja u retku 12 tumači se kao prešućivanje molbe za preciziranje ili pitanje. Preciziranje se pojavljuje kao još jedan način reagiranja na izostanak reakcije kod tvrdnje. Može se reći da je šutnja u retku 12 dopunjeno pitanje s proširenjem, odnosno s preciziranjem pitanja i davanjem opcije, s obzirom na to da nakon postavljenog prvog dijela pitanja nije uslijedila reakcija. U oba slučaja riječ je o da/ne pitanju. Šutnja u retku 12 tumači se kao dio sekvencijskoga para pitanje – odgovor.

Primjer 2.10., FOLK_E_00050

84	AM	und wenn man
85		(0.67)
86	AM	wo wir letztens
87		(0.2)
88	AM	war ich (.) sind wir mal
89		(0.25)
90	AM	n_n_n nach stadt_x gefahren und nach
91		(0.45)
92	AM	ähm (.) wie heißt des denn da alles
93		(0.42)
94	AM	diese ganzen käffer wenn des weitergeht
95		(0.44)
96	AM	Ähm
97		(0.28)
98	AM	((schnalzt))
99		(0.71)
100	AM	oah

- 101 (0.51)
 102 AM fällt mir jetzt grad nix ein

Sugovornica je AM.

Razgovorni događaj jest razgovor uz kavu.

Sekvencije i faza u sekvencijskoj cjelini: Sugovornice sjede uz kavu i razgovaraju.

Tijekom sekvencije u kojoj se spominje mjesto X AM se pokušava sjetiti naziva mjesta. Šutnja u redcima 85, 87, 89, 91, 93, 95, 97, 99 i 101 tumači se kao šutnja za koju sugovornica navodi eksplicitno tumačenje. Šutnja je uslijedila kao rezultat razmišljanja o nazivu mjesta.

Primjer 2.11., FOLK_E_00050

- 207 LP ja als er da war und hatte gemeint ja der is an zwei drei größeren gruppen
 von ähso halbstarken (.) jugendlichen vorbeigerannt
 208 (0.26)
 209 LP gelaufen ähm (.) ja (.) gejoggt
 210 (0.51)
 211 LP und er hat sich auch gedacht ja wenn die lust hätten dann
 212 (0.72)
 213 LP also auch so schlimm weißt du mit diesen (.) baggy hosen [und dann
 diese] halt
 dieser [assi style halt ja]
 214 LS [hm]
 215 LS [diese hip hopper]
 216 AM [echt schlimm]

Sugovornice su LP, LS i AM.

Razgovorni događaj jest razgovor uz kavu.

Sekvencije i faza u sekvencijskoj cjelini: Sugovornice sjede uz kavu i razgovaraju. U dijelu razgovora u kojemu govore o osobnom iskustvu jednog poznanika u gradu u kojemu komentiraju situaciju življenja, također tijekom razgovornog događaja pijenja, LP također odabire riječi, pa u retku 207 izabire glagol vorbeigerannt, u retku 209 dodaje gelaufen i zatim gejoggt. Razgovor i sekvencija su na kraju.

Šutnja u redcima 208 i 212 tumači se kao stanka u vlastitoj sekvenciji tijekom pripovijedanja. Kada se pri pripovijedanju događaju razdoblja šutnje, moguće je da se

sugovornik uključi signalima koji iskazuju zainteresiranost. Nekada ti signali izostaju, pa se u razgovoru pojavljuje šutnja. Jedna od sekvencija koja je uslijedila tijekom pripovijedanja jest preformulirana tvrdnja. Moguće je da je šutnja u retku 208 bila potrebna kako bi sugovornica LP odabrala pravu riječ.

Primjer 2.12., FOLK_E_00050

231 LP aber ich muss sagen ich komm ja auch aus nem
dorf

232 (0.2)

233 LP also so mehr oder weniger es ist sch[on ne stadt]

Sugovornici: LP

Razgovorni događaj jest razgovor uz kavu.

Sekvencije i faza u sekvencijskoj cjelini: Sugovornice sjede uz kavu i razgovaraju. LP započinje sekvenciju o rodnom mjestu. Spominje da dolazi iz sela, ali se poslije šutnje u retku 232 korigira i govori da je riječ o gradu. Razgovor i sekvencijska cjelina su na kraju.

Šutnja u retku 232 tumači se kao prešućivanje molbe za preciziranje. Nakon razdoblja šutnje tijekom pripovijedanja nalazi se izmjena. Šutnja je moguće uslijedila radi razmišljanja o pravom definiranju mjesta.

Primjer 2.13., FOLK_E_00050

32 LS des is wie so_n wiener

33 (0.38)

34 AM [ja hab ich auch gedacht des erinnert] mich v[oll an] des cafe sacher
[hier]

35 LP [hm]

36 LS [cafe]

37 LP [cafe]

38 LP [ja]

39 LS [j]a

40 (0.66)

41 LS wo ma so den ganzen tag verbringen ka[nn]

42 AM [j]a °h im [caf]e sacher

Sugovornice su AM, LP i LS.

Razgovorni događaj jest razgovor uz kavu.

Sekvencije i faza u sekvencijskoj cjelini: Sugovornice sjede uz kavu i razgovaraju. Sugovornica LS u retku 32 tvrdi da je mjesto u kojem sjede poput bečke kavane. Sugovornica AM se slaže i govori da je podsjeća na bečku kavanu. U reakciji na tu tvrdnju LS potvrđuje i proširuje svoju potvrdu dodatnim informacijama koje su joj poznate i kojima potkrepljuje svoju tvrdnju. Stanka se pojavljuje i u kasnijim dijelovima sekvencijske cjeline, kod reakcije na tvrdnju.

Šutnja u retku 40 definira se kao prešućivanje molbe za dopunu tvrdnje. Tvrdnja može biti rezultat potrebe za dodatnim objašnjenjem.

Primjer 2.14., FOLK_E_00050

134	AM	[aber nich bei] dir in der straße
135	LP	überall
136		(0.74)
137	LP	wirklich [also bei mir geht_s ja]
138	SK	[bei dir kommt_s mir voll fried]lich [vor]
139	LP	[al]so [bei mir (in meinem neuen gebiet) is] ja noch okay aber gleich dahinter da
		geht_s [richtig lo]s
140	AM	[ja bei dir is es doch]
141	LS	[hm_hm]
142	AM	schlimm
143		(0.31)

Sugovornici su AM, LP i AK.

Razgovorni događaj jest razgovor uz kavu.

Sekvencije i faza u sekvencijskoj cjelini: Sugovornice sjede uz kavu i razgovaraju. Sugovornica LP tvrdi da je mjesto u kojem stanuje loše. Sugovornica AM postavlja pitanje je li tako i kod nje u ulici, a LP u retku 135 reagira na to potvrdno i poslije šutnje u retku 136 dopunjuje dodatnim informacijama. Moguće je da je u retku 136 uslijedila neverbalna reakcija, zbog koje u retku 137 sugovornica LP dodatno uvjerava u istinitost svoje tvrdnje iz retka 135. Sekvencijska cjelina jest na kraju.

Šutnja u retku 136 tumači se kao prešućivanje negiranja/neslaganja, nakon čega slijedi proširivanje i uvjeravanje koje se nadovezuje na reakciju na tvrdnju. U redcima 134 i 135 nalazi se sekvencijski par tvrdnja – reakcija na tvrdnju, nakon čega izostaje reakcija na reakciju u obliku novog sekvencijskog para koji započinje pitanjem. Sekvencijska cjelina nastavlja se reakcijom na reakciju koju je izrekla ista sugovornica koja je izrekla i reakciju na tvrdnju u retku 137. Pretpostavlja se, dakle, da je redak 136 dio sekvencijskoga para pitanje – odgovor.

Primjer 2.15., FOLK_E_00050

166	LS	[(hm_hm)]
167		(0.53)
168	AM	ja
169		(0.57)
170	AM	klar
171		(1.77)

Sugovornici su LS i AM.

Razgovorni događaj jest razgovor uz kavu.

Sekvencije i faza u sekvencijskoj cjelini: Sugovornice sjede uz kavu i razgovaraju. Spominje se struktura stanovništva u mjestu X, AM se u retku 168 slaže s tvrdnjom LS i potvrđuje dva puta drugim riječima.

Šutnja u retku 169 tumači se kao prešućivanje traženja dodatne reakcije. Moguće je da je šutnja u redcima 167 i 169 uslijedila radi razmišljanja pa je dio vlastite sekvencije, ali i da je riječ o nedostajućem dijelu sekvencijskog para pitanje – odgovor.

Primjer 2.16., FOLK_E_00050

581	AM	sechzig kronen
582		(0.53)
583	AM	dreißig prozent sind vierzig kronen
584		(2.64)
585	AM	Toll
586		(1.46)
587	AM	bleiben noch
588		(2.16)
589	LP	(gibt viel zu erzählen hat uns nicht gesehen)

Sugovornici su AM i LP.

Razgovorni događaj: Sugovornice plaćaju kavu.

Sekvencije i faza u sekvencijskoj cjelini: LS postavlja pitanje koliko stoji ono što su naručile s popustom. AM odgovara u retku 581, nakon šutnje u retku 582 ponovno obrazlaže svoj odgovor i zatim daje komentar na odgovor. Razgovor i sekvencijska cjelina u kasnijoj su fazi.

Šutnja u redcima 582, 584, 586, 588 tumači se kao neverbalni odgovor / izostanak odgovora. Sve izgovorene sekvencije pripadaju jednome govorniku, iako su i drugi govornici imali, zahvaljujući šutnji, dovoljno vremena da realiziraju svoje sekvencije. Budući da se to nije dogodilo, sve sekvencije realizirala je ista govornica.

Primjer 2.17, FOLK_E_00050

- 631 SK laura willst du mein kaffee für mich mich mitbez (.) für mich
mitbezahlen und ich geb dir den rest
- 632 (1.62)
- 633 LS wegen den dreißig
- 634 (0.46)
- 635 LS ja klar (.) kann ich machen
- 636 (1.07)
- 637 SK je nachdem wie viel_s kostet [geb ich] dir en[tweder zw]an[zig
ode]r
- 638 LS [hm_hm]
- 639 LS [klar]
- 640 LS [machen wir_s so]

Sugovornici su SK i LS.

Razgovorni događaj: Sugovornice plaćaju.

Sekvencije i faza u sekvencijskoj cjelini: LS postavlja pitanje koliko stoji ono što su naručile. Zatim SK pita može li LS platiti i njezin račun, a ona će joj kasnije vratiti novac. Umjesto odgovora LS nakon stanke postavlja još jedno pitanje u retku 633, na koji nije uslijedio odgovor sugovornice. Umjesto sugovornice LS odgovara u retku 635. Sekvencijska cjelina jest na početku.

Šutnja u retku 634 tumači se kao neverbalni odgovor / izostanak odgovora. Moguće je da je uslijedio neverbalni odgovor.

Primjer 2.18., FOLK_E_00050

- 553 LS was kostet des denn jetzt überhaupt
554 (5.79)
555 LS sechzig kronen
556 (5.23)
557 LS aber da steht jetzt gar nichts mehr von studentenrabatt
ge[ll]
558 AM [s]tand aber v (.) vorhin an der tür ganz groß
559 (1.12)

Sugovornice su LS i AM.

Razgovorni događaj jest razgovor uz kavu.

Sekvencije i faza u sekvencijskoj cjelini: Sugovornice sjede uz kavu i razgovaraju. AM započinje novu sekvenciju s temom kupnje za putovanje koje ih očekuje. AM postavlja pitanje i naglašava pitanje s oder, a zatim nastavlja oder s rečenicom, poslije stanke, kao da sugovornice nisu razumjele o čemu je riječ u tom oder. Odgovor izostaje.

Šutnja u retku 554 tumači se kao prešućivanje, izostanak reakcije ili čekanje da sugovornica sama odgovori na pitanje. Pitanje, reakcija na pitanje, prešućivanje, odgovor i novo pitanje dijelovi su ove sekvencijske cjeline u kojoj sve sekvencije izgovara isti sugovornik. U prvom dijelu razgovora, u razgovornom događaju pijenja, tijekom sekvencije u kojoj se spominje plaćanje, LS postavlja pitanje koliko stoji ono što su naručile. Nakon šutnje u retku 554 LS sama odgovara na pitanje i nakon ponovne šutnje postavlja novo pitanje te započinje novu sekvenciju. Sve sekvencije koje pripadaju sekvencijskim parovima pitanje – odgovor izgovara ista sugovornica.

Primjer 2.19., FOLK_E_00050

- 462 AM wir müssen noch was (.) kaufen für die de he
heimfahrt ne abendessen oder
463 (1.48)
464 AM oder braucht ihr da nix

Sugovornica je AM.

Razgovorni događaj jest razgovor uz kavu.

Sekvencije i faza u sekvencijskoj cjelini: Sugovornice sjede uz kavu i razgovaraju. Sugovornica postavlja pitanje o tome hoće li dobiti popust. Nakon postavljenog pitanja slijedi odgovor sugovornice AM, u retku 18. Nakon odgovora u retku 19 slijedi šutnja, nakon koje se ponovno odgovara uz preciziranje. Razgovor je u kasnijoj fazi, sekvencijska cjelina na početku. Šutnja u retku 463 tumači se kao prešućivanje, izostanak reakcije ili čekanje da sugovornica sama odgovori na pitanje.

Obrazloženje: Reakcija na pitanje, prešućivanje i proširenje sekvencije su u ovom primjeru koje izgovara jedan sugovornik. Nakon šutnje u retku 463, nakon vremena u kojemu su se sugovornice mogle uključiti, preformulirano je pitanje kako bi se sugovornice potaknule na odgovor. Šutnja koja je nastala daje mogućnost sugovornicima da se uključe, a novo pitanje u retku 464 potiče sugovornike dodatno na uključivanje u razgovor.

Primjer 2.20., FOLK_E_00050

18 AM ja jetzt (.) wir zahlen dann einfach euers mit dann
kriegen wir

19 (3.13)

20 AM dann bekommt ihr auch dreißig prozent rabatt

Sugovornica je AM.

Razgovorni događaj: Sugovornice plaćaju.

Sekvencije i faza u sekvencijskoj cjelini: Sugovornica postavlja pitanje o tome vrijedi li njihova studentska iskaznica i u mjestu u kojemu su se zatekli. Na postavljeno pitanje odgovara sugovornica AM u retku 26. Nakon odgovora slijedi šutnja te zatim sekvencija u retku 28, u kojoj se ponovno odgovara uz mijenjanje osobe kojoj se obraća.

Šutnja u retku 19 tumači se kao prešućivanje, izostanak reakcije ili čekanje da sugovornica sama odgovori na pitanje.

8.2.5. Šutnja između dvaju sekvencijskih parova

Primjer 2.21., FOLK_E_00050

221 AM schlimm

222 (0.59)

223 AM hätt des eigentlich auch nie (.) nie ge (.) geglaubt früher aber mein (.)

ähm

- 224 (0.51)
- 225 AM früherer freund der jeremias hat auch in so nem koff kaff gewohn[t stadt]
_ab ja °h und da
- 226 LS [(hm_hm)]
- 227 (0.25)
- 228 AM da denkt ma dann auch immer da sind echt die größten asozialen und b
das sieht ma dann bei solchen volksfesten also des is ech[t schlimm]
- 229 LP [hm] _hm ja[ja]
- 230 AM [was da] rumläuft

Sugovornici su AM, LS i LP.

Razgovorni događaj jest razgovor uz kavu.

Sekvencije i faza u sekvencijskoj cjelini: Sugovornice sjede uz kavu i razgovaraju. Sugovornica AM u retku 221 završava prethodnu sekvenciju koja se odnosi na strukturu mjesta X i počinje novu sekvencijsku cjelinu u retku 223 u kojoj pripovijeda osobno iskustvo vezano za stanovanje u sredini sličnoj kao mjesto X. Razgovor je u kasnijoj fazi. Sekvencijska cjelina jest na kraju.

Šutnja u retku 222 nalazi se na granici između dviju sekvencija i tumači se kao tišina. Isti sugovornik započinje novu temu. Šutnja se nalazi na granici između dviju sekvencija, moguće kao prostor u kojemu još neki sugovornici mogu navesti svoje iskustvo. Nakon što se to ne događa, odnosno nakon što nijedan od sugovornika ne reagira, prelazi se na sljedeću sekvencijsku cjelinu. Sekvencijski par započinje isti sugovornik koji je i završio posljednji sekvencijski par iz prethodne sekvencije.

8.2.6. Šutnja između dviju sekvencija dvaju govornika

Primjer 2.22., FOLK_E_00050

- 217 LS [äh]m
- 218 (0.34)
- 219 LP is echt schlimm
- 220 (0.78)
- 221 AM schlimm

Sugovornici su LS, LP i AM.

Razgovorni događaj jest razgovor uz kavu.

Sekvencije i faza u sekvencijskoj cjelini: Sugovornice sjede uz kavu i razgovaraju. Sugovornica AM završava prethodnu sekvenciju koja se odnosi na opću strukturu i počinje novu u kojoj pripovijeda osobno iskustvo. Razgovor je na početku. Sekvencijska cjelina jest na kraju.

Šutnja u retku 220 tumači se kao stanka u razmjeni sekvencija u sekvencijskom paru. Stanke se pojavljuju kao mogućnost uključenja drugih sugovornika u razgovor. Primjer sekvencijskih parova jest par tvrdnja – uzastopne reakcije na tvrdnju.

Primjer 2.23., FOLK_E_00050

24 SK [mein]t ihr nich dass unser ausweis hier gilt

25 (1.16)

26 AM da stand (.) der internationale an aber du kannst_s ja an
versuchen

Sugovornici su SK i AM.

Razgovorni događaj jest razgovor uz kavu.

Sekvencije i faza u sekvencijskoj cjelini: Sugovornice sjede uz kavu i razgovaraju. Sugovornica AM postavlja pitanje o tome hoće li dobiti popust. Razgovor je na početku, sekvencijska cjelina počinje pitanjem. Odgovor koji je uslijedio događa se nakon šutnje u retku 25.

Šutnja u retku 25 tumači se kao stanka u razmjeni sekvencijskog para pitanje – reakcija na pitanje.

Primjer 2.24., FOLK_E_00050

47 AM wo

48 (0.63)

49 LS [in der mensa] ((lacht))

Sugovornici su AM i LS.

Razgovorni događaj jest razgovor uz kavu.

Sekvencije i faza u sekvencijskoj cjelini: Sugovornice sjede uz kavu i razgovaraju. Sugovornica AM uspoređuje mjesto u kojemu se nalaze s kavanom Sacher, a sugovornica LS s

menzom. Sugovornica AM postavlja pitanje, moguće zato što nije dobro čula komentar LS, a sugovornica LS, nakon kraće šutnje u retku 48, odgovara u retku 49. Sekvencijski par reakcija na tvrdnju – reakcija na reakciju dolazi iz kasnije faze sekvencijske cjeline.

Šutnja u retku 48 tumači se kao stanka u sekvencijskom paru reakcija na tvrdnju – reakcija na reakciju.

Primjer 2.25., FOLK_E_00050

20	AM	dann bekommt ihr auch dreißig prozent rabatt
21		(0.61)
22	LS	dreißig
23	AM	also nur wenn ihr lieb seid (.) sonst (.) würd ich [((lacht))]

Sugovornici su AM i LS.

Razgovorni događaj jest razgovor uz kavu.

Sekvencije i faza u sekvencijskoj cjelini: Sugovornice sjede uz kavu i razgovaraju. Sugovornica AM u retku 20 govori da će za plaćeni račun moći dobiti popust. Nakon toga, u retku 21, slijedi šutnja i reakcija na tvrdnju u retku 22, koju je iznijela sugovornica LS, dolazi u ranijoj fazi sekvencijske cjeline.

Šutnja u retku 21 tumači se kao vrijeme između razmjene sekvencija u sekvencijskom paru tvrdnja – reakcija na tvrdnju.

Primjer 2.26., FOLK_E_00050

187	AM	wo_s günstig is un dann (.) halt
188		(1.17)
189	LP	dieses mädchen wurde ja da auch geschlagen
190		(0.78)
191	AM	welches
192		(0.57)
193	LP	auf dem fest[_b] letztes jahr
194	AM	[hm_hm]

Sugovornice su AM i LP.

Razgovorni događaj jest razgovor uz kavu.

Sekvencije i faza u sekvencijskoj cjelini: Sugovornice sjede uz kavu i razgovaraju. Sugovornica LP započinje sekvencijsku cjelinu u kojoj govori o pretučenoj djevojci. Kao reakcija na njezino pripovijedanje, nakon šutnje u retku 190, pojavljuje se i pitanje sugovornice AM. Nakon pitanja slijedi reakcija na reakciju, a između se također pojavljuje šutnja. Sekvencijska cjelina jest na kraju.

Ta se šutnja u retku 192 tumači kao stanka u sekvencijskom paru reakcija na pitanje – reakcija na reakciju.

Primjer 2.27., FOLK_E_00050

28	AM	könnt ihr auch versuchen
29		(9.5)
30	LS	nice nice

Sugovornici su LP i AM. Razgovorni događaj jest razgovor uz kavu.

Sekvencije i faza u sekvencijskoj cjelini: Sugovornice sjede uz kavu i razgovaraju. Sugovornica AM postavlja pitanje o tome hoće li dobiti popust. Sugovornica LP pita može li dobiti popust i s njemačkom studentskom iskaznicom, na što sugovornica AM odgovara tvrdnjom da je moguće dobiti popust. Slijedi šutnja u retku 29. Nakon toga sekvencijska cjelina završava. Šutnja u retku 29 tumači se kao stanka u razmjeni sekvencijskog para u kasnijoj fazi sekvencijske cjeline. Sekvencijski par jest tvrdnja – reakcija. Ta stanka traje devet sekundi. Iako se čini da je sekvencijska cjelina gotova, u sljedećem retku uključuje se sugovornica LS reakcijom na odgovor.

8.3. Ispitni razgovor

8.3.1. Tijek razgovora

Transkribirani razgovor sastoji se od 1102 retka. Razgovorna situacija jest institucionalna. Razgovor se vodi u ispitnoj prostoriji na sveučilištu i sastoji se od razgovornih događaja koji prate ispit.

Razgovorni događaj uvod u ispit traje od retka 1 do retka 69. Sekvencije tog dijela razgovora uključuju sljedeće teme: papir s tezama, zdravlje i duševno stanje ispitanice, ispiti koje je polagala ispitanica i želja za dobar uspjeh.

U retku 70 počinje razgovorni događaj početak ispita, a završava u retku 81. Sekvencije tog dijela razgovora uključuju teme ispita i uputu za redoslijed.

Razgovorni događaj prvo ispitno pitanje – frazeologizmi počinje u retku 82, a završava u retku 551. Sekvencije su tog dijela razgovora: frazeologizmi u njemačkom kao stranom jeziku, kriteriji razlikovanja frazeologizama od drugih slobodnih veza riječi, primjeri sintaktičkih i morfoloških anomalija, granični primjeri, diskusije u literaturi, glagolske dopune, *primjer schnell wie der Blitz*, *primjer alles kalter Kaffee*, jezična usporedba, semantičko-logički modeli frazeologizama i leksička realizacija te historijska struktura frazeologizama.

Razgovorni događaj drugo ispitno pitanje počinje u retku 552, a završava u retku 889. Sastoji se od sljedećih sekvencija: odvojivi glagoli, klasificiranje odvojivih glagola, složeni glagoli, koji se fenomeni ubrajaju u čestične glagole, dupli čestični glagoli, kompleksni predikat, dvodijelni glagoli (prema Weinreichu), markirana struktura, prednost čestičnih glagola te korist odvojive strukture.

U retku 890 počinje razgovorni događaj treće ispitno pitanje, koji završava u retku 1091. Sekvencije su: kontroverze pri učenju jezika, hipoteza identiteta, kognitivno objašnjenje, hipoteza međujezičnosti (engl. *interlanguage hypothesis*) te didaktika višejezičnosti.

U retku 1092 počinje govorni događaj završetak ispita i završava u retku 1102.

Sekvencije: objašnjenje tijeka događanja u razgovoru.

8.3.2. Govornici

Sugovornici su označeni kraticama AP (Peukert), JG i SA. To su osnovne informacije o sugovornicima koje počivaju na informacijama iz korpusa.

Situacija je institucionalna. Govornici JG i SA su ispitivači. Na temelju njihove uloge u razgovoru imaju autoritet. Prema tome sugovornici nisu ravnopravni te postoji odnos dominacije u odnosu na sugovornicu AP.

8.3.3. Šutnja u sekvenciji jednog govornika

Primjer 3.1., FOLK_E_00120

- 948 JG °h warum is das so nach dieser hypothese
949 (1.01)
950 AP ähm
951 (1.03)
952 AP weil (.) ähm
953 (2.5)
954 AP dulay und burt äh (.) in ihren morpheme studies
955 (0.33)
956 AP erwerbssequenzen he[rausgef]unden haben
957 JG [hm_hm]
958 (0.66)
959 AP die ähm
960 (0.66)
961 AP für d (.) jeden lerner (.) irgendwie gleich war[en] (.) °h und nichts (.) für
sie (.) nichts damit zu tun hatten welche muttersprache der [lerner ha]tte
962 JG [hm_hm]

Sugovornici su AP i JG.

Razgovorni događaj jest treće ispitno pitanje.

Sekvencije i faza u sekvencijskoj cjelini: Govori se o hipotezi identiteta. Ispitivač JG postavlja pitanje o učenju jezika. Odgovarajući na to pitanje, sugovornica spominje temu identiteta u kojoj se radi o tome da se učenje drugog jezika povezuje sa strukturom drugog jezika. Sugovornik, ispitivač JP postavlja pitanje o uzrocima prema toj hipotezi, a u odgovoru na to pitanje sugovornica pravi stanke.

Šutnja se pojavljuje unutar rečenice koja ima ovisnu strukturu, između pojedinih rečeničnih dijelova: u retku 954 te u retku 956. Definira se kao stanka u vlastitoj sekvenciji u rečenici. Moguće je da se šutnja pojavljuje zbog traženja prave riječi. Osim toga sugovornica šuti između dvaju dijelova rečenice, ispred atributne zavisnosložene rečenice. Ta je šutnja praćena signalom slušanja.

Primjer 3.2., FOLK_E_00120

- 14 JG [also] wir äh sie sollten_s nich äh
15 (0.33)
16 JG abl[esen oder]

Sugovornici: JG

Razgovorni događaj jest uvod u ispit.

Sekvencije i faza u sekvencijskoj cjelini: Govori se o papiru s hipotezama. JG objašnjava pravila i tijek ispita. U odgovoru na pitanje koje postavlja AP, smije li se koristiti papirom s tezama, JG u retku 14 objašnjava da se ne bi trebalo čitati.

Stanka u retku 15 definira se kao stanika u vlastitoj sekvenciji u rečenici. Moguće je da JG traži pravu riječ, ali i da je riječ o stilu govorenja pri kojemu govornik šuti u svojem govoru.

Primjer 3.3., FOLK_E_00120

- 223 AP das is (.)[ähm] dann nich [direkt] n phraseologismus (.) sondern eher °h
das was bei (.) bei burger in die klasse der
224 JG [°h]
225 JG [((hustet))]
226 (0.31)
227 AP ((schnalzt)) ähm
228 (0.73)
229 AP strukturellen phraseolo[gismen fa]llen würde

Sugovornici su AP i JG.

Razgovorni događaj prvo je ispitno pitanje.

Sekvencije i faza u sekvencijskoj cjelini: Tematiziraju se diskusije u literaturi o razlikovanju frazeologizama. Sugovornica AP odgovara na pitanje o tome što se ne ubraja u frazeologizme prema Palmu.

Sugovornica kratko šuti u retku 228. unutar jednog rečeničnog člana, objektne dopune s prijedlogom, i to ispred genitivne dopune unutar te fraze. Ta šutnja definira se kao stanika u vlastitoj sekvenciji unutar rečenice prije poštalice. Sugovornica šuti zbog traženja pravih riječi, odnosno svrstavanja pojma u odgovarajuću kategoriju.

Primjer 3.4., FOLK_E_00120

393 JG °h h° äh (.) überlegt wie is das denn ähm °h (.) mit der (.) ähm °h mit dem sprachvergleich im bereich der phraseologie ich frag sie mal als erstes ich äh °h hab häufig ähm

394 (0.49)

395 JG äh in verschiedenen

396 (0.24)

397 JG auf verschiedenen konferenzen äh gibt es m viele beiträge und ich hab auch schon magisterarbeiten gelesen °h wo ähm phraseologismen im vergleich weniger n grammatisches oder n linguistisches (.) ähm thema war sondern eher ein °h fr phraseokulturelles od[er äh] _äh landeskundlicher ein landeskundlicher vergleichan[hand von] phraseologismenvergleichen angestellt wurde was halten

sie denn davon

398 AP [hm_hm]

Sugovornici su AP i JG.

Razgovorni događaj prvo je ispitno pitanje.

Sekvencije i faza u sekvencijskoj cjelini: Sugovornik JG postavlja pitanje, dok u formuliranju pitanja šuti, nakon što je napravio gramatičku pogrešku. Djelomično je preformulirana vlastita tvrdnja, odnosno ponovljen je jedan dio sekvencije s izmjenom gramatičkog prijedloga.

Šutnja na početku sekvencije, u retku 394 definira se kao stanka u vlastitoj sekvenciji unutar rečenice i gramatički ispravak. Moguće je da je šutnja bila potrebna kako bi sugovornik pronašao prikladniji i gramatički ispravan izraz.

Primjer 3.5., FOLK_E_00120

688 AP so hab [des] dadurch

689 JG [hm_hm]

690 (0.62)

691 AP so hab ich mir das [erklärt] dass eben dann trotzdem in den grammatiken steht

Sugovornici su AP i JG.

Razgovorni događaj drugo je ispitno pitanje.

Sekvencije i faza u sekvencijskoj cjelini: AP odgovara na pitanje te svoj odgovor komentira od retka 688. Početak komentara sugovornica AP korigira u retku 691.

Šutnja u retku 690 tumači se kao stanka u vlastitoj sekvenciji i ispravak. Moguće je da je šutnja uslijedila zbog traženja prikladnog izraza.

Primjer 3.6., FOLK_E_00120

783 AP ähm (.) außerdem ähm ((schmatzt)) äh muss ich mich kurz konzentriern
°h ähm

784 (1.23)

785 AP außerdem

786 (1.24)

787 AP isses ei äh is es is es ei is es die markierte struktur im deutschen (.) die
satzklammer

788 (0.92)

789 AP das betonen beide und [äh]

Sugovornica je AP.

Razgovorni događaj drugo je ispitno pitanje.

Sekvencije i faza u sekvencijskoj cjelini: Tema je markiranost. Sugovornica AP odgovara na pitanje što znači kada je nešto markirano.

Šutnja u retku 784 tumači se kao stanka u vlastitoj sekvenciji, ponavljanje i tumačenje. Sugovornica u retku 783 objašnjava svoju šutnju koja je uslijedila u retku 784. U objašnjenju u retku 783 sugovornica navodi da se mora koncentrirati.

Primjer 3.7., FOLK_E_00120

1 AP ähm (.) ich wollt fragen

2 (0.36)

3 AP hab ich das recht auch mein thesenpapier zu nutzen

4 (0.35)

5 AP o[der]

Sugovornica je AP.

Razgovorni događaj jest uvod u ispit.

Sekvencije i faza u sekvencijskoj cjelini: JG objašnjava pravila i tijek ispita.

Sugovornica AP pita smije li se koristiti papirom s tezama.

Šutnja unutar rečenice među rečeničnim članovima, između glavne i zavisnosložene objektne rečenice, u redcima 2 i 4 tumači se kao stanka u vlastitoj sekvenciji između dvaju dijelova rečenice. Sugovornica je dopunila rečenicu s oder, koji se može susresti u takvom položaju u jeziku kao dio rečenice.

Primjer 3.8., FOLK_E_00120

169 JG wie fe wie wie wie (.) generell kann man das sagen dass alle
phraseologismen die man so generell (.) hm auch als solche beschreiben möchte so (.)
fest sind

170 (0.56)

171 JG oder gibt_s da auch paar °hh ränder an denen das nicht mehr g[anz so
stimmt]

Sugovornik je JG.

Razgovorni događaj prvo je ispitno pitanje.

Sekvencije i faza u sekvencijskoj cjelini: Govori se o rubnim primjerima. Prethodno je sugovornica govorila o kriterijima definiranja frazeologizama.

Šutnja u retku 170, između suprotnih nezavisnosloženih rečenica tumači se kao stanka u vlastitoj sekvenciji između dvaju dijelova rečenice – dopunjavanje pitanja sugeriranjem odgovora / preformuliranjem u da/ne pitanje. U tom dijelu moguće je da je i korigiran izraz s dopunom, uz pomoć kojeg sugovornik nudi pomoć za odgovaranje.

8.3.4. Šutnja između dviju sekvencija jednog govornika

Primjer 3.9., FOLK_E_00120

121 AP außerdem (.) äh sin sie strukturell fest

122 (0.48)

123 AP also ähm (.) sie sind nich f syntagmatisch nich frei kombinie[rbar] ähm
(.) ähm paradigmatisch nich frei (.) substituierbar

Sugovornica je AP.

Razgovorni događaj prvo je ispitno pitanje.

Sekvencije i faza u sekvencijskoj cjelini: Sugovornica govori o kriterijima definiranja frazeologizama. JG postavlja pitanje kriterija pomoću kojih se frazeologizmi razlikuju od ostalih čvrstih skupina riječi. AP tumači kriterije i u dijelu odgovora tvrdi da su frazeologizmi strukturno čvrsti. Izraz „strukturno čvrsti” upotrebljava u retku 121 i kasnije ponovno obrazlaže u retku 122 govoreći što je pod time mislila.

Šutnja u retku 122 tumači se kao prešućivanje molbe za obrazloženje. Moguće je da je šutnja shvaćena kao poticaj da sugovornica nastavi obrazlagati svoj odgovor.

Primjer 3.10., FOLK_E_00120

567 AP okay (.) ähm ich fang mal mit der ersten frage an was alles dazu gerechnet wird ähm(.) das sind (.) verben

568 (0.65)

569 AP komplexe (.) verben (.) morphologisch und syntaktisch komplex weil sie morphologisch syntaktisch trennbar sind °h ähm (.) von ihrem erstteil (.) und äh dieser erstteil äh

570 (1.11)

571 AP sorgt für seman semantische und syntaktische veränderung (.) an dem verb

572 (0.69)

Sugovornica je AP.

Razgovorni događaj drugo je ispitno pitanje.

Sekvencije i faza u sekvencijskoj cjelini: Sugovornik postavlja pitanje o odvojivim glagolima precizirajući ga na predikat i njegovu ulogu. Sugovornica u retku 567 govori da je riječ o glagolima.

Šutnje u retku 568 tumači se kao molba za preciziranje. Moguće je da se preciziranje događa zbog nesigurnosti kandidatkinje o tome je li na pitanje odgovoreno kako treba te se nastavlja odgovor kao da je prethodno poslano potpitanje.

Primjer 3.11., FOLK_E_00120

643 AP die basis ist meist äh n einfaches verb (.) ähm äh

644 (0.37)

645 AP selten komplex

646 (0.88)

- 647 AP [ähm] (.) passiert aber auch
 648 JG [hm_hm]
 649 (0.24)
 650 AP [wie bei] der doppeltppräfigierung °h

Sugovornici su AP i JG.

Razgovorni događaj drugo je ispitno pitanje.

Sekvencije i faza u sekvencijskoj cjelini: Tema su fenomeni koji se ubrajaju u čestice. AP u retku 643 obrazlaže što je baza i navodi da je to najčešće jednostavni glagol, rijetko složeni. Djelomično korigira svoju tvrdnju u retku 647, odnosno ponavlja je koristeći se drugim riječima, a zatim navodi primjer.

Šutnja u retku 646 tumači se kao prešućivanje molbe za korigiranje. Šutnja je vjerojatno shvaćena kao poticaj da se odgovaranje nastavi.

Primjer 3.12., FOLK_E_00120

- 589 AP is ein äh (.) ein homonymes wort
 590 (0.72)
 591 AP ähm also was (.) was auch als homonymes wort existiert ähm
 (.) und
 592 (0.98)
 593 AP ja
 594 (0.29)

Sugovornica je AP.

Razgovorni događaj drugo je ispitno pitanje.

Sekvencije i faza u sekvencijskoj cjelini: Sugovornik postavlja pitanje o odvojivim glagolima precizirajući ga na predikat i njegovu ulogu. U retku 591 sugovornica daje dodatno objašnjenje za izraz homonimna riječ.

Šutnja u 590. retku tumači se kao prešućivanje molbe za dodatne informacije za jedan od dijelova prethodne sekvencije. Moguće je da se šutnja shvaća kao poticaj za davanje dodatnih informacija.

Primjer 3.13., FOLK_E_00120

665 AP ähm ((schmatzt)) doppel (.) partikel (.) verben

666 (1.33)

667 AP ähm

668 (1.12)

669 AP meinen sie jetzt die (doppelförmigen) verben die diese die gleich si nee
die meinen sie nich

Sugovornici su AP i JG.

Razgovorni događaj drugo je ispitno pitanje, u sekvenciji koja tematizira dvostruke čestice. Sekvencije i faza u sekvencijskoj cjelini: Govornica AP dobiva pitanje, na što ponavlja dio pitanja u retku 665, a zatim se koristi poštapalicom u retku 667. Nakon šutnje u retku 668 postavlja pitanje kako bi razjasnila sugovornikovo pitanje.

Šutnja u retku 666 tumači se kao prešućivanje u kojem je sadržana molba za dobivanje više informacija. Šutnja je prethodila sekvenciji u kojoj sugovornica nastoji dobiti više informacija od sugovornika. U sljedećem primjeru pojavljuje se pitanje, nakon tvrdnje i šutnje. Moguće je da je šutnja uslijedila zbog čekanja reakcije ili razmišljanja.

Primjer 3.14., FOLK_E_00120

86 AP (.) ähm (.) und (.) äh (.) frau (.) wie frau (.) jesensek (.) betont °hh

Ähm

87 (0.37)

88 AP sind sie äh (.) teil der (.) konzeptionalisierung der welt

89 (0.39)

90 AP [also] durch dieses metaphorische bild durch das sie gebildet
werden (.) fo

Sugovornici su AP i JG.

Razgovorni događaj prvo je ispitno pitanje.

Sekvencije i faza u sekvencijskoj cjelini: Tema su frazeologizmi i njihova važnost za njemački kao strani jezik. Od retka 86 do retka 88 sugovornica AP govori o frazeologizmima kao načinu konceptualiziranja svijeta.

Šutnja u retku 89 tumači se kao prešućivanje molbe za preciziranje tvrdnje davanjem dodatnih informacija kao pitanje, odnosno kao reakcija na prethodnu tvrdnju.

Primjer 3.15., FOLK_E_00120

148 AP [s sekunde] sekunde sekunde (.) ein adverbialer genitiv

149 (0.79)

150 AP ähm (.) um des kaisers bart streiten (.) ähm ist der attributive genitiv der vorangestellt wird °hh (.) ähm mode sein da fehlt zum beispiel der artikel (.) der no[rmalerweise zum] nomen dazu gehör[t (.)] solche sachen

Sugovornici: AP

Razgovorni događaj prvo je ispitno pitanje.

Sekvencije i faza u sekvencijskoj cjelini: Tema su frazeologizmi. Sugovornica u retku 148 moli za dovoljno vremena kako bi razmislila o svojoj sekvenciji u kojoj treba izreći tvrdnju o adverbijalnom genitivu. U retku 149 pojavljuje se šutnja u vlastitoj sekvenciji, koja se tumači u prethodnom retku, u kojem sugovornica moli za dodatno vrijeme.

Šutnja u retku 149 tumači se kao stanka u vlastitoj sekvenciji. Vlastita sekvencija započinje molbom za davanje vremena te se šutnja tumači eksplicitno.

Primjer 3.16., FOLK_E_00120

258 AP [genau]

259 (0.67)

260 AP es is eben [immer] die

261 JG [ähm]

262 JG die grenzziehung wird schwer[ig werden hm_hm]

263 AP [genau ich hab gestern mit] meiner mitbewohnerin auch über die Routineformel

264 SA ja eben

Sugovornici su AP, JG i SA.

Razgovorni događaj prvo je ispitno pitanje.

Sekvencije i faza u sekvencijskoj cjelini: Tema su rubni slučajevi frazeologizama. U ovom dijelu razgovora JG govori da je diskutabilno ako nešto (nije) funkcijska riječ, AP slaže se u retku 258, a zatim u retku 260 dopunjuje, odnosno obrazlaže svoje slaganje.

Šutnja u retku 259 tumači se kao prešućivanje pitanja.

Primjer 3.17., FOLK_E_00120

141 AP zum beispiel lieb kind sein dass das attributive adjektiv eben nich
flektier[twird] °h schweren herzens das ist n attributiver genitiv (.) °hh äh

142 JG [hm]

143 (0.8)

144 AP ja

145 (0.24)

146 AP nein

Sugovornici su AP i JG.

Razgovorni događaj prvo je ispitno pitanje.

Sekvencije i faza u sekvencijskoj cjelini: Tema su frazeologizmi i kriteriji razlikovanja frazeologizama. Govornica AP objašnjava koji su kriteriji razlikovanja frazeologizama, na što je JG pita da joj navede nekoliko primjera. AP u retku 141 daje primjer schweren Herzens navodeći da je to atributivni genitiv pa se predomišlja.

Šutnja u retku 145 tumači se kao prešućivanje koje sadržava neslaganje, što rezultira negiranjem prethodne tvrdnje. Moguće je da je uslijedio neverbalni govor.

Primjer 3.18., FOLK_E_00120

307 AP äh ich bin jetz nich ganz sicher wer es nich (.)

tut ich

308 (0.61)

309 AP palm oder burger

310 (0.98)

311 AP ich weiß es nich genau

312 JG hm

Sugovornici su AP i JG.

Razgovorni događaj prvo je ispitno pitanje.

Sekvencije i faza u sekvencijskoj cjelini: U ovom dijelu razgovora AP postavlja pitanje u redcima 307 i 309, na koje ne dobiva odgovor pa obrazlaže zašto je postavila pitanje. Reakcija nakon shvaćanja da je izostala reakcija sugovorniku može biti sugestija da se ponovno uključi u razgovor ili obrazloženje zašto se pitanje postavilo, ali sa sugestijom ili preciziranjem da se zna dio odgovora. U šutnji koja je uslijedila u retku 310 sugovornica je ostavila prostor da se

sugovornici uključe. Ta se šutnja tumači kao neverbalni odgovor / izostanak odgovora. Budući da se to nije dogodilo, AP je završila sekvencijski par. Moguće je i da je šutnja dio sekvencijskog para pitanje – odgovor.

8.3.5. Šutnja između dviju sekvencija

Primjer 3.19., FOLK_E_00120

- 54 JG hm_hm und die sin ganz gut gelaufen oder
55 AP ja
56 (0.47)
57 AP also (.) bis auf eine (.) sin die gut gelaufen

Sugovornici su JG i AP. Razgovorni događaj uvod je u ispit.

Sekvencije i faza u sekvencijskoj cjelini: Tema su prethodni ispiti. Sekvencije su u kasnijoj fazi sekvencijske cjeline. Nakon reakcije na pitanje i šutnje poslije toga sugovornica precizira svoj odgovor. Sugovornik JG postavlja pitanje o prethodnim ispitima i o tome kako su prošli. AP u retku 55 kaže da su dobro prošli, pa u retku 57 navodi da su svi dobro prošli osim jednog ispita. Tako precizira svoj prethodni odgovor koji je izrekla u retku 54. Šutnja u retku 56 tumači se kao stanka u izmjeni sekvencija u sekvencijskom paru. Moguće je da je šutnja u retku 56 dio sekvencijskog para pitanje – odgovor.

Primjer 3.20., FOLK_E_00120

- 902 AP aber ähm ich würd es trotzdem probieren °h ähm
903 (1.26)
904 AP es gibt äh (.) was diese faktorenkomplexion des
fremdsprachenunterrichts angeht
starke kontroversen welche (.) welche faktoren
905 (0.57)
906 AP wichtig sind [wie und v]or allen dingen wie man ähm hm äh dass zum
beispiel soziale und affektive faktoren °h aber auch die ganzen äh unterrichts äh äh ja die die
faktorenkomplexion des unterrichts ne rolle spielt da is man sich sicher

Sugovornica je AP.

Razgovorni događaj prvo je ispitno pitanje.

Sekvencije i faza u sekvencijskoj cjelini: Tema su teorije o učenju stranih jezika. Nakon što AP dobije pitanje, u retku 902 završava sekvenciju u kojoj se govori o pitanju, a počinje novu sekvenciju u retku 904 u kojoj je i odgovor na pitanje. Šutnja u retku 903 tumači se kao tišina jer je na granici sekvencijskih cjelina.

Primjer 3.21., FOLK_E_00120

30	JG	[alles klar]
31		(0.59)
32	SA	so frau peukert sin [sie gesun]d
33	JG	[((räuspert sich))]
34		(0.61)
35	AP	ich bin gesund nur wahnsinnig nervös [aber]

Sugovornici su AP, JG i SA.

Razgovorni događaj je prvo ispitno pitanje.

Sekvencije i faza u sekvencijskoj cjelini: Tema su frazeologizmi i kriteriji razlikovanja. U dijelu SA zatvara sekvenciju, a JG otvara sekvenciju pitanjem o sklopovima funkcionalnih glagola. Sugovornik koji počinje novu sekvenciju nije isti kao sugovornik koji je završio prethodnu sekvenciju. Šutnja u retku 31 jest tišina. Drugi sugovornik započinje novu temu.

Primjer 3.22., FOLK_E_00120

452	JG	[hm]
453	JG	[hm]
454		(0.24)
455	JG	hm_hm

Sugovornici: AP, JG i SA.

Razgovorni događaj prvo je ispitno pitanje.

Sekvencije i faza u sekvencijskoj cjelini: U sklopu prvog ispitnog pitanja tematiziraju se lažni prijatelji. JG zahtijeva od AP da navede nekoliko primjera. AP navodi primjere, a JG ih odobrava u redcima 452 – 455 koristeći se istim oblikom odobravanja (hm) za svaku izgovorenu sekvenciju. Nakon šutnje, u retku 454 sugovornik JG zaključuje sekvencijski par redupliciranim odobravanjem (hm_hm). Moguće je da je sugovornik shvatio šutnju kao završetak sekvencije sugovornice AP, pa je sekvencija u retku 455 dio sekvencijskoga para zaključivanje – reakcija

na zaključivanje. Ponavljanje poštapalice, pa šutnja i na kraju opet poštapalica može se svrstati u red stanki, odnosno šutnje unutar vlastite sekvencije.

8.3.6. Šutnja između dviju sekvencija dvaju govornika

Primjer 3.23., FOLK_E_00120

343 SA was machen sie mit schnell wie der blitz
344 (1.03)
345 AP schnell wie der blitz [is] ein (.) phraseologis[mus für mi]ch das [is (.)
w]iederum

Sugovornici su SA i AP.

Razgovorni događaj prvo je ispitno pitanje. Sekvencije i faza u sekvencijskoj cjelini: Tema su kriteriji razlikovanja frazeologizama. SA postavlja pitanje da se AP odredi prema jednom primjeru. Šutnja u retku 344 jest stanka u razmjeni sekvencijskog para pitanje – reakcija na pitanje.

Primjer 3.24., FOLK_E_00120

231 JG also zum beispiel
232 (0.31)
233 AP zum beispiel
234 (0.43)
235 AP aufgrund dessen
236 (0.43)
237 JG hm

Sugovornici su AP i JG.

Razgovorni događaj prvo je ispitno pitanje.

Sekvencije i faza u sekvencijskoj cjelini: Tema su kriteriji razlikovanja frazeologizama. JG postavlja pitanje tako da sugovornica AP treba nastaviti verbalizirati ono što bi i on sam rekao, a nakon toga je uslijedila šutnja u retku 232.

Šutnja u retku 232 definira se kao stanka u izmjeni sekvencijskog para pitanje – reakcija na pitanje – poticaj na verbaliziranje.

Primjer 3.25., FOLK_E_00120

19 JG aber sie ham ja sehr viel
20 (0.23)
21 AP beisp[iele genommen]
22 JG [aufgeschrieben]
23 SA ja (.) die beispiele sind °h unddas dürfen sie natürlich [also] s können wir
[auch nich so] aus der lamäng

Sugovornici: AP, JG i SA. Razgovorni događaj jest uvod u ispit.

Sekvencije i faza u sekvencijskoj cjelini: U dijelu u kojemu se govori o papiru s hipotezama JG objašnjava pravila i tijek ispita. JG konstatira da je AP napisala mnogo primjera. Sugovornici dopunjuju jedan drugoga nakon što je nastupila šutnja u sekvenciji govornika JG. Šutnja je u retku 20, unutar sekvencije, a AP dopunjuje njegovu sekvenciju u retku 21.

8.4. Analiza *Procesa*

8.4.1. Tijek razgovora

Transkribirani razgovor sastoji se od 1404 retka. Razgovorna situacija jest institucionalna. Razgovor se vodi u učionici i sastoji se od razgovornog događaja koji prati obradu školske lektire.

Razgovorni događaj obrade lektire prate sljedeće sekvencije: uvod, pojedinačne scene, reakcije Josefa K. na uhićenje, prve reakcije na uhićenje, sljedeći korak Josefa K. na pojedinačnim stranicama, molba učenika da se promijeni svjetlo, suprotstavljanje Josefa K., namjera da se razjasni situacija na stranici 9, stranica 10, pitanje o tome tko je uhitio Josefa K., red i pravo, sluđeni Josef K., traženje legitimacije, pitanje o kvaliteti slova na zaslonu, traženje legitimacije, daljnje scene, kašljanje, daljnje scene, uznemirenost Josefa K., sumiranje trena, drskost Josefa K., sažetak, pitanje o tome zašto Josef K. ne bježi, uloga stražara, parabola, konkretna mjesta, stražari, vrijeme, parabola, vjerovanje, sažetak.

8.4.2. Govornici

Sugovornici su označeni kraticama HK, RW, RZ, XM, XW, UT, NK, DS, BV, UT, CY, HY, FK, DS, ZF, TS, LH, TG, TZ, DS i NK. Riječ je o učenicima i nastavnicima (HK).

Iz razgovora se može ustanoviti da su u učionici i da obrađuju lektiru Proces Franza Kafke. Odnos nastavnice i učenika nije ravnopravan. Odnos među učenicima jest ravnopravan,

ali se glavnina komunikacije odvija između učenika i nastavnice.

8.4.3. Šutnja u sekvenciji jednog govornika

Primjer 4.1., FOLK_E_00053

- 6 (0.71)
7 HK die reaktionen (.) kas auf die (.) verhaftung bissl genauer unter die lupe
genommen °hh und (.) ja (.) jetzt (.) sagt ihr mir
8 (0.38)
9 HK einfach mal so (.) was ihr an den einzelnen
10 (0.6)
11 HK szenen (.) festgestellt (hat/halt) an den einzelnen
12 (0.23)
13 HK Seiten
14 (0.28)
15 HK in einzelnen vorgängen °h hier festgestellt habt
1 HK (.) okay
2 (0.78)
3 HK also
4 (1.22)
5 HK °hh ihr habt euch

Sugovornica je HK. Razgovorni događaj jest obrada lektire. Sekvencije i faza u sekvencijskoj cjelini: Nastavnica najavljuje da će se na satu obrađivati lektira Proces Franza Kafke. Na samom početku nastavnica postavlja pitanje koje cilja na obradu lektire. Sekvenciju počinje razgraničenjem (okay) u prvom retku i ponovljenim razgraničenjem (also) u trećem retku, između kojih se nalazi stanka. Zatim prelazi na postavljanje pitanja od 5. do 7. retka. Šutnja u retku 4 tumači se kao stanka u vlastitoj sekvenciji u rečenici, stanka između razgraničenja i početka sekvencije kako bi se što bolje formuliralo pitanje ili dalo dovoljno vremena učenicima da razumiju postavljeno pitanje. Nastavnica slično šuti i u pitanju koje postavlja od 7. do 17. retka. Od 11. do 15. retka reformulira se jedan dio pitanja kako bi se učenicima olakšalo odgovaranje.

Primjer 4.2., FOLK_E_00053

- 190 HK ja das heißt
191 (0.99)
192 HK er unternimmt zwar etwas (.) aber
193 (0.59)
194 HK er rechtfertigt sich vor ihnen

Sugovornici: HK

Razgovorni događaj jest obrada lektire.

Sekvencije i faza u sekvencijskoj cjelini: Tumače se koraci Josefa K. nakon uhićenja. U obradi lektire dolaze do dijela na stranici 8 u kojem Josef K. napušta sobu. Učenici tumače radnje koje se vezuju za napuštanje sobe. U retku 190 nastavnica sumira njihove odgovore. HK (nastavnica) započinje rečenicu u kojoj sugerira nastavak odgovora i naglašenim aber daje mogućnost učeniku da odgovori, ali odgovara sama na pitanje s obzirom na to da izostaje reakcija učenika, odnosno da šutnju nastavnica tumači kao nepoznavanje odgovora.

U redcima 191 i 193 nalazi se šutnja koja se tumači kao stanka u vlastitoj sekvenciji – poticaj sugovornika na verbaliziranje. Ovdje su realizirane sve sekvencije. Jedan govornik realizira sve sekvencije. Šutnja ima s jedne strane funkciju da pruži mogućnost za odgovor, a s druge strane daje informaciju o tome zna li se odgovor, dakle informativna je.

Primjer 4.3., FOLK_E_00053

- 83 HK das heißt (.) er fragt (.) hinterfragt die situation nicht
weiter °h sondern er fragt etwas
84 (0.53)
85 HK was so bisschen am punkt vorbeigeht

Sugovornica je HK. Razgovorni događaj jest obrada lektire.

Sekvencije i faza u sekvencijskoj cjelini: Tumače se koraci Josefa K. nakon uhićenja. U obradi lektire dolaze do dijela u kojem Josef K. pita gdje mu je doručak. Javlja se učenica koja tumači taj postupak, nakon čega nastavnica sumira njezin odgovor u retku 83. Šutnja u retku 84 tumači se kao stanka u vlastitoj sekvenciji između dvaju dijelova rečenice. U retku 84 nalazi se šutnja koju u retku 85 prati nastavak rečenice. Šutnja se nalazi između glavne i zavisne atributne rečenice, moguće kao rezultat razmišljanja ili dodavanja dodatnih informacija kako bi sugerirala odgovor.

Primjer 4.4., FOLK_E_00053

287 HK inwie[fern wie mach]t_er des
288 ZF [(ja)]
289 ZF ähm (.) des hab ich jetz
290 (0.2)
291 ZF jetzt nicht im kopf warten sie kurz
292 (15.13)
293 HK okay ich lass dich mal ku[rz]
294 ZF [hm] ja
295 HK suchen
295 (0.35)

Sugovornici su HK i ZF.

Razgovorni događaj jest obrada lektire.

Sekvencije i faza u sekvencijskoj cjelini: Tumače se koraci Josefa K. nakon uhićenja. Dolazi se do ostalih događaja koja su uslijedila nakon inicijalnih događaja, u dijelu u kojem Josef K. želi razjasniti položaj u kojem se našao. Javlja se učenica koja odgovora da Josef K. želi razjasniti svoju situaciju. HK postavlja pitanje, a odgovor ZF započinje razgraničenjem.

Šutnja koja je uslijedila u retku 290 i retku 292 eksplicitno je protumačena u retku 291 kao vrijeme za traženje odgovora.

Primjer 4.5., FOLK_E_00053

789 HK schlagen wir den brö
790 (0.6)
791 HK schlagen wir die brücke

Sugovornici: HK

Razgovorni događaj jest obrada lektire.

Sekvencije i faza u sekvencijskoj cjelini: Tumače se koraci Josefa K. nakon uhićenja. U obradi lektire dolaze do ostalih događanja koja su uslijedila nakon inicijalnih događaja, kao i drugih zanimljivih primjedbi. Zapčinje novu sekvenciju u kojoj želi usporediti Josefa K. s Michaelom Kohlhaasom.

Šutnja u retku 790 tumači se kao stanka u vlastitoj sekvenciji.

Zbog pogrešnog izgovora HK, nakon šutnje u retku 690, korigira i završava rečenicu u retku 791. Nakon postavljenog pitanja počinje davati odgovor.

Primjer 4.6., FOLK_E_00053

37 HK ja (.) okay
38 (0.3)
39 HK ja

Sugovornica je HK.

Razgovorni događaj jest obrada lektire.

Sekvencije i faza u sekvencijskoj cjelini: HK najavljuje da će se na satu obrađivati lektira Proces Franza Kafke. Javlja se učenik koji daje odgovor. Sažetak reakcije na odgovor nalazi se u retku 37 i u retku 39, potvrdom nastavnice na dva različita načina.

Šutnja u 38. retku ubraja se u stanke. Dio je iste sekvencije jednoga govornika.

8.4.4. Šutnja između dviju sekvencija jednog govornika

Primjer 4.7., FOLK_E_00053

23 CY also auf der seite sieben fragt er ja erscht wer sin sie da
24 (0.21)
25 CY da isch_er ja an der (leuf)
26 (0.31)
27 CY an (.) den leuten interessiert der will wissen wer die fremden überhaupt
sin und was die von ihm wollen
28 HK (.) aha (.) also er stellt sie zur rede
29 CY genau
30 (0.26)

Sugovornici su CY i HK.

Razgovorni događaj jest obrada lektire.

Sekvencije i faza u sekvencijskoj cjelini: HK najavljuje da će se na satu obrađivati lektira Proces Franza Kafke. Na samom početku nastavnica postavlja pitanje koje se odnosi na obradu lektire. Javlja se učenik koji treba odgovoriti na pitanje o prvim trenucima nakon

uhićenja Josefa K. Učenik se javlja i u retku 23 iznosi tvrdnju o tome što se događa u prvim trenucima, a zatim u retku 25 obrazlaže svoj odgovor, odnosno postupak Josefa K., očekujući reakciju nastavnice.

Šutnja u retku 24 tumači se kao prešućivanje molbe za obrazloženje. Učenik nastavlja objašnjavati postupak Josefa K, shvaćajući šutnju kao poziv da nastavi objašnjavati, odnosno kao dio sekvencijskoga para pitanje – odgovor.

Primjer 4.8., FOLK_E_00053

57 HK hilal

58 HY ja des mit dem frühstück wollt ich eigentlich auch sagen °h ich wollt halt sagen der fragt halt als erstes wo sein frühstück bleibt statt sich zu fragen un wer sin die männer

59 (0.31)

60 HY also s fand ich jetz_n bisschen komisch w[o is mein f]rühstück

61 HK [aha]

62 (0.83)

63 HY ja toll (.) ((Lachansatz)) (.)[was machen die männer erst ma hier]

Sugovornici su HK i HY.

Razgovorni događaj jest obrada lektire.

Sekvencije i faza u sekvencijskoj cjelini: Tumače se koraci Josefa K. nakon uhićenja. U obradi lektire dolaze do dijela u kojem Josef K. pita gdje mu je doručak. Javlja se učenica koja tumači taj postupak u retku 57, a zatim obrazlaže svoje tumačenje u retku 60, dok ne dobije reakciju kojom nastavnica odobrava odgovor ili se slaže s njime.

Šutnja u retku 59 tumači se kao prešućivanje molbe za objašnjavanje tvrdnje. Šutnju shvaća kao poziv da nastavi tumačiti postupke Josefa K. ili kao potvrdu da je na pravom putu.

Primjer 4.9., FOLK_E_00053

687 HK er empört sich sprachlich folgt aber doch den anweisungen

688 (0.49)

689 HK ja so was wie wir im (.) der kommunikations (.) wissenschaft mit doublebind bezeichnen

690 (1.92)

691 HK er macht des eine sagt des andere

Sugovornica je HK. Razgovorni događaj jest obrada lektire.

Sekvencije i faza u sekvencijskoj cjelini: Tumače se koraci Josefa K. nakon uhićenja. U obradi lektire dolaze do ostalih događaja koja su uslijedila nakon inicijalnih događaja. HK pita što je učenicima još bilo zanimljivo. Nakon što učenici odgovore, HK sumira i daje definiciju onoga što je primijetila u sumiranju, u 689. retku. Izrečena tvrdnja neizravno je vezana za temu.

Šutnja u retku 690 tumači se kao prešućivanje molbe za tumačenje. Iako je neizravno vezana za temu, dio je istog sekvencijskog para, kao pripadajući dio sekvencije. Ponavljanje jednog dijela reakcije na tvrdnju događa se u kasnijoj fazi sekvencijske cjeline.

Primjer 4.10., FOLK_E_00053

462 HK denen gegenüber auch wieder zeichen der verunsicherung
463 (0.63)
464 HK ge vielleicht noch ergä (.) ergänzend °h sucht °h rechtfertigung
letztendlich
465 (1.45)
466 HK könnt ma hier auch mit ergänzen

Sugovornica je HK.

Razgovorni događaj jest obrade lektire.

Sekvencije i faza u sekvencijskoj cjelini: Tumače se koraci Josefa K. nakon uhićenja. Josef K. želi razjasniti položaj u kojem se našao, odlazi u sobu i traži legitimacijske papire. HK sumira njegove postupke u retku 462.

Šutnja u retku 463 tumači se kao prešućivanja molbe za dopunjenje tvrdnje. HK u retku 464 dopunjuje tvrdnju primjedbom.

Primjer 4.11., FOLK_E_00053

7 HK die reaktionen (.) kas auf die (.) verhaftung bissl genauer unter die lupe
genommen °hh und (.) ja (.) jetzt (.) sagt ihr mir
8 (0.38)
9 HK einfach mal so (.) was ihr an den einzelnen
10 (0.6)
11 HK szenen (.) festgestellt (hat/halt) an den einzelnen
12 (0.23)
13 HK seiten

- 14 (0.28)
- 15 HK in einzelnen vorgängen °h hier festgestellt habt
- 16 (0.36)
- 17 HK °h also die wächter kommen rein un verhaften ihn wie se (.) seine ersten
h° reaktionen was habt ihr
- 18 (0.73)
- 19 HK gefunden
- 20 (7.34)
- 21 HK [cemil ja]

Sugovornica je HK.

Razgovorni događaj jest obrade lektire.

Sekvencije i faza u sekvencijskoj cjelini: HK najavljuje da će se na satu obrađivati lektira Proces Franza Kafke i postavlja prvo pitanje. Nakon postavljenog pitanja u retku 15 i nakon šutnje u retku 16, HK započinje odgovaranje na pitanje.

Šutnja u retku 20 i neverbalno javljanje učenika, kojeg nastavnica proziva za odgovor u retku 21, definira se kao prešućivanje reakcije na odgovor. Šutnja daje mogućnost učenicima za javljanje. Nakon što se učenici jave, šutnja poprima karakteristike stanke u sekvencijskome paru pitanje – odgovor.

Primjer 4.12., FOLK_E_00053

- 760 HK ganz genau und wie halten sie ihn
- 761 (0.35)
- 762 HK davon ab zu gehn
- 763 (12.76)
- 764 HK die wenden ja keine gewalt an
- 765 (0.87)
- 766 HK is ja nich so dass sie ihn (.) °h dort festbinden
- 767 (2.37)
- 768 HK wie schaffen sie es h° (.) dass er bleibt

Sugovornica je HK.

Razgovorni događaj jest nastavni sat.

Sekvencije i faza u sekvencijskoj cjelini: Tema sata su koraci Josefa K. nakon uhićenja. Nakon što su obradili glavne događaje, HK pita što je učenicima još bilo zanimljivo. Učenici se javljaju i odgovaraju. HK sumira i postavlja potpitanje u retku 762, na koje nije uslijedio odgovor pa HK navodi na odgovor u retku 764.

Šutnja u retku 763 tumači se kao izostanak reakcije, nakon čega HK preuzima davanje odgovora. U retku 764 navodi se na odgovor nakon sekvencije s pitanjem i prešućivanjem. Šutnja se shvaća kao prešućivanje dodatnog sugeriranja odgovora te je nastavljena sekvencija koja dodatno sugerira odgovor.

Primjer 4.13., FOLK_E_00053

316 HK wo (.) wo is des

317 (0.49)

318 HK seite zehn o[der]

Sugovornica je HK.

Razgovorni događaj jest obrada lektire.

Sekvencije i faza u sekvencijskoj cjelini: U obradi lektire dolazi se do ostalih događanja koja su uslijedila nakon inicijalnih događaja, u dijelu u kojem Josef K. želi razjasniti položaj u kojem se našao. Javlja se učenica koja navodi kao odgovor da Josef K. želi razjasniti svoju situaciju. HK postavlja potpitanje u retku 316.

Šutnja u retku 317 definira se kao izostanak reakcije. U retku nakon šutnje HK nudi odgovor. Šutnju shvaća kao nepoznavanje odgovora ili nesigurnost u odgovor te postavlja pitanje kojim sugerira odgovor, na koje sugovornici mogu odgovoriti s da ili ne.

Primjer 4.14., FOLK_E_00053

493 HK dann geht_s weiter auf seite elf unten (.) was passiert
hier

494 (12.74)

495 HK unteres drittel

Sugovornica je HK. Razgovorni događaj jest obrada lektire.

Sekvencije i faza u sekvencijskoj cjelini: U obradi lektire dolaze do ostalih događanja koja su uslijedila nakon inicijalnih događaja, na stranici 11. HK u retku 493 postavlja pitanje o tome što se događa na stranici 11, a pitanje precizira nakon šutnje, koja se nalazi u retku 494.

U retku 495 HK sugerira dio u kojemu se nalazi odgovor. Šutnja u retku 494 tumači se kao preciziranje nakon postavljenog pitanja. Nakon što na pitanje nije uslijedila reakcija, HK daje dodatne informacije kako bi potaknula učenike na odgovor.

Primjer 4.15., FOLK_E_00053

332 HK was waren das für menschen wovon sprachen sie welcher behörde gehörten sie an

333 (0.41)

334 HK ka lebte doch in einem rechtsstaat überall herrschte friede (.) alle gesetze bestanden °hhh aufrecht wer wagte (.) ihn in seiner wohnung zu überfallen

Sugovornica je HK.

Razgovorni događaj jest obrada lektire.

Sekvencije i faza u sekvencijskoj cjelini: Tema su koraci Josefa K. nakon uhićenja. Nakon što su razjasnili inicijalne događaje, razgovaraju o stražarima koji su uhitili Josefa K. HK postavlja u retku 332 pitanje o stražarima, a zatim navodi na odgovor poslije kraće šutnje u retku 333.

Šutnja u retku 333 definira se kao izostanak reakcije, nakon čega slijedi navođenje na odgovor.

Primjer 4.16., FOLK_E_00053

1063 HK wie sieht es aus mit den wächtern

1064 (0.27)

1065 HK is euch da

1066 (0.82)

1067 HK jetzt (.) spontan noch was im

1068 (0.18)

Sugovornica je HK. Razgovorni događaj jest obrada lektire. Sekvencije i faza u sekvencijskoj cjelini: Tumače se koraci Josefa K. nakon uhićenja. HK započinje novu sekvenciju u kojoj želi doznati nešto više o stražarima. Nakon postavljenog w-pitanja u retku 1063, postavlja i da/ne pitanje u redcima 1065 – 1067. Šutnja u retku 1064 tumači se kao molba za preformuliranje. Šutnja je ovdje shvaćena kao dio sekvencijskoga para reakcija na odgovor – reakcija na reakciju.

Primjer 4.17., FOLK_E_00053

- 431 HK was für ne le (.) was für legitimationspapiere
432 (0.29)
433 HK °h wovon (.) wovon is hier die rede

Sugovornica je HK

Razgovorni događaj jest obrada lektire.

Sekvencije i faza u sekvencijskoj cjelini: U obradi lektire dolaze do ostalih događaja koja su uslijedila nakon inicijalnih događaja, u dijelu u kojem Josef K. želi razjasniti položaj u kojem se našao, odlazi u sobu i traži legitimacijske papire. HK postavlja pitanje u retku 431, a zatim preformulira pitanje u retku 432. Slično se događa u 665. i 667. retku.

Šutnja u retku 666 tumači se kao prešućivanje molbe za preformuliranje w-pitanja. Preformuliranje je uslijedilo nakon šutnje, kako bi pomoglo učenicima da dođu do odgovora, te se može shvatiti kao dio sekvencijskoga para pitanje – odgovor.

Primjer 4.18., FOLK_E_00053

- 665 HK warum glaubt er an einen irrtum
666 (5.81)
667 HK worauf stützt sich diese annahme dass es ein irrtum sein
muss

Sugovornica je HK. Razgovorni događaj jest obrada lektire.

Sekvencije i faza u sekvencijskoj cjelini: Josef K. pita gdje mu je doručak. Nakon što su rastumačili taj njegov postupak, nastavnica pita za uzrok takvog njegova postupka. Nakon postavljenog pitanja u retku 90 i nakon šutnje HK reduplicira pitanje, odnosno jedan dio pitanja prenosi onako kako je pitanje prvotno postavljeno. Šutnja u retku 91 tumači se kao prešućivanje molbe za ponavljanje pitanja

Primjer 4.19., FOLK_E_00053

- 249 HK weiter
250 (2.58)
251 HK was is euch als nächstes aufgefallen
252 (7.26)

- 253 HK zeliha was habt ihr als nächstes ge
 254 (0.37)
 255 HK unter die lupe ge[nommen]

Sugovornica je HK.

Razgovorni događaj jest obrada lektire.

Sekvencije i faza u sekvencijskoj cjelini: HK postavlja novo pitanje u retku 251, nakon čega je uslijedila šutnja, moguće s neverbalnim govorom. U retku 253 HK se obraća jednoj učenici i reformulira pitanje. Tijekom šutnje vjerojatno je došlo do neverbalnog govora, odnosno javljanja učenice za odgovor. Šutnja u retku 252 tumači se kao prešućivanje molbe za preciziranje ili javljanje za riječ –prozivanje.

Primjer 4.20., FOLK_E_00053

- 88 HK richtig (.) °h und °h was tut er damit indem er (.) nicht
 weiter auf die
 89 (0.42)
 90 HK wächter eingeht (.) sondern nach was ganz anderem
 fragt
 91 (0.47)
 92 HK was tut er damit
 93 (0.31)
 94 XW ((räuspert sich))
 95 FK (er)
 96 (0.88)
 97 FK verdrängen
 98 (0.32)
 99 HK er verdrängt es (.) ja

Sugovornica je HK. Razgovorni događaj jest obrada lektire. Sekvencije i faza u sekvencijskoj cjelini: HK pita što je učenicima još bilo zanimljivo. U retku 563 postavljeno je pitanje, u retku 564 je šutnja, u retku 565 pitanje je preformulirano. Šutnja u retku 564 tumači se kao dio sekvencijskoga para reakcija na pitanje – reakcija na reakciju.

8.4.5. Šutnja između sekvencijskih cjelina

Primjer 4.21., FOLK_E_00053

384 HK das ist zunächst mal
385 (0.37)
386 HK in den ersten zeilen
387 (0.35)
388 HY glaubt er dran und dann kommt aber der zweifel
389 (2.0)
390 HK ss_es vielleicht doch en spaß
391 (3.29)
392 HK also sobald die erste
393 (1.02)
394 HK aufständische
395 (0.22)
396 HK der erste aufständische gedanke kommt
397 BV (.) kommt gleich_n zweifel
398 HK kommt sofort ein zweifel hinten dran
399 (4.05)
400 HK ganz genau
401 (3.4)
402 HK und
403 (0.3)
404 HK weiter unten
405 (0.47)
406 HK habt ihr schon gesagt da (.) ähm
407 (5.56)
408 HK ((schmatzt)) war es eine komödie so wollte er
mitspielen (.) noch war er frei h so irgendeiner ist er (.) ziemlich durch den wind
409 (1.49)
410 HK er ist sehr durcheinander
411 (0.49)
412 HK aufgewühlt
413 (2.2)

414	HK	gut
415		(8.33)
416	HK	((schmatzt)) was tut er in seinem zimmer
417		(4.35)
418	RZ	((hustet)) h ((hustet))
419		(4.77)
420	HK	thilo was macht er in seinem zimmer

Sugovornici: HK, RZ i BV. Razgovorni događaj jest obrada lektire.

Sekvencije i faza u sekvencijskoj cjelini: Ista govornica koja je završila prethodnu sekvenciju započinje novu sekvencijsku cjelinu u 416. retku.

Šutnja u retku 417 tumači se kao tišina. HK u većini slučajeva završava prethodnu sekvenciju te započinje novu sekvencijsku cjelinu, što se može protumačiti kao dominacija jednog sugovornika u odnosu na druge.

8.4.6. Šutnja između dviju sekvencija dvaju govornika

Primjer 4.22., FOLK_E_00053

181	HK	°h aber is nich einfach so als ob er jetz aufsteht un geht sondern
182		(0.21)
183	BV	er begründet_s auch
184		(0.2)
185	HK	[richtig (.) er erklärt den] wächtern was er da jetz grad tut °h wenn ich die gar nich als meine wächter a (.) anerkenne und akzeptiere

Sugovornici su HK i BV. Razgovorni događaj jest obrada lektire.

Sekvencije i faza u sekvencijskoj cjelini: U obradi lektire dolaze do dijela na 8. stranici u kojem Josef K. napušta sobu. Učenici tumače radnje koje se vezuju za napuštanje sobe. HK u retku 181 započinje rečenicu u kojoj sugerira nastavak odgovora i naglašenim sondern daje mogućnost učeniku da odgovori.

U retku 182 pojavljuje se šutnja, a učenik BV odgovara u retku 183. Ta se šutnja tumači kao tvrdnja i šutnja u vlastitoj sekvenciji – poticaj na verbaliziranje. Šutnja se može protumačiti kao nedostajući dio u sekvenciji pitanje – odgovor.

Primjer 4.23., FOLK_E_00053

69 HK [ei]gentlich kommt jetz sein frühstück
70 (0.23)
71 HY ja
72 HK aber
73 RZ (erschreckt)
74 (0.52)
75 HY is halt nich [da un deswegen fragt er danach statt_s]

Sugovornici su HK, HY i RZ. Razgovorni događaj jest obrada lektire.

Sekvencije i faza u sekvencijskoj cjelini: Učenica se javlja s odgovorom, nakon čega nastavnica HK sumira njezin odgovor u retku 69.

U retku 70 pojavljuje se šutnja, a zatim u retku 71 reakcija na sekvenciju iz 69. retka.

Ta se šutnja tumači kao stanka u izmjeni sekvencijskog para tvrdnja – reakcija na tvrdnju.

Primjer 4.24., FOLK_E_00053

Sugovornica je HK. Razgovorni događaj jest obrada lektire.

Sekvencije i faza u sekvencijskoj cjelini: Završetak tumačenja postupka nalazi se u retku 131, čime se završava i sekvencijski par. U retku 132 nalazi se šutnja, a u retku 133 razgraničenje kojim se pravi uvod u sljedeću sekvencijsku cjelinu.

Primjer 4.25., FOLK_E_00053

143 HK [hm_hm]
144 (0.3)
145 HK hm_hm

Sugovornica je HK

Razgovorni događaj jest obrada lektire.

Sekvencije i faza u sekvencijskoj cjelini: Josef K. pita gdje mu je doručak. Nakon što su rastumačili taj njegov postupak, prelaze na sljedeće postupke Josefa K. Nastavnica pita što su učenici uočili u sljedećem koraku, na što se javlja učenik. Kao reakciju na njegov odgovor HK govori hm hm i to ponavlja u redcima 143 i 145.

Ponavljanje potvrde također se ubraja u stanku u vlastitoj sekvenciji

Primjer 4.26., FOLK_E_00053

164 HK weißt du noch in etwa
165 (0.26)
166 HY °h ähm
167 (0.26)
168 HY muss ich guck[en]
169 HK [hm] _hm (.) ja er geht rüber in die (.) ins ins andere
zimmer

Sugovornici: HK

Razgovorni događaj jest obrada lektire.

Sekvencije i faza u sekvencijskoj cjelini: U obradi lektire dolaze do dijela na 8. stranici u kojem Josef K. napušta sobu. Nastavnica HK u retku 164 pita učenicu zna li gdje se taj dio nalazi. Učenica počinje s razgraničenjem u retku.

U retku 167 jest šutnja koja se tumači eksplicitno. Šutnja koja je uslijedila u retku 166 tumači se eksplicitno u retku 168.

Primjer 4.27., FOLK_E_00053

209 HK ja
210 (0.62)
211 HK ganz genau
212 (0.27)

Sugovornici: HK

Razgovorni događaj jest obrada lektire.

Sekvencije i faza u sekvencijskoj cjelini: Tumače se koraci Josefa K. nakon uhićenja. Tijekom obrade lektire dolazi se do dijela na stranici 8 u kojem Josef K. napušta sobu. Učenici tumače radnje koje se vezuju za napuštanje sobe, a nastavnica razmatra odgovore. Nakon završenog razmatranja HK zatvara sekvenciju u retku 209 i završava je uz preformuliranje završetka u retku 211.

Šutnja u retku 210, koja se tumači kao dopunjavanje potvrde preformuliranom potvrdom, primjer je za šutnju koju tumačimo kao prešućivanje.

9. REZULTATI ISTRAŽIVANJA

9.1. Šutnja u sekvenciji jednog govornika – stanka

Šutnja u vlastitoj sekvenciji unutar rečenice bila je interpretirana kao stanka, što znači da je bila u jednoj sekvenciji jednog govornika. Uzrok njezinoj pojavi jest vrijeme potrebno za razmišljanje, kako je vidljivo u primjeru 1.1. U drugom analiziranom privatnom razgovoru također je zabilježena šutnja u vlastitoj sekvenciji unutar rečenice, u primjeru 2.1. Tema prvog razgovora bila je hrana i posluživanje hrane, a tema drugog razgovora bila je sredina s problematičnom socijalnom strukturom, što zahtijeva uporabu riječi kojima se takva sredina može opisati a da je se ne uvrijedi ili ne diskriminira. Odabir tih riječi komentira i govornica, koja u opisu takve sredine upotrebljava stanke koje su uslijedile zbog razmišljanja. U obje teme privatnoga razgovora možemo zabilježiti takve stanke, s tim što je u jednom slučaju tema neutralna, a u drugom potencijalno ugrožavajuća.

Budući da se relevantnost šutnje ovdje tumači na temelju teme i društvene pozicije sudionika u razgovoru te socijalnog statusa osoba o kojima se govori, može se potvrditi da je opravdan prijedlog teorijskog okvira iz treće hipoteze koji čine konverzacijska analiza, etnografija komunikacije i koncept šutnje. Kako se govori o tri vrste šutnje u ovome radu, o stanci, tišini i prešućivanju, može se za stanku potvrditi njezina komunikacijska relevantnost, o kojoj se govori u prvoj hipotezi.

Uporaba takvih stanki vezana je za očuvanje obraza onoga koji govori, u prvom slučaju, i očuvanje obraza onoga o kome se govori, u drugom slučaju. U prvom slučaju sugovornik nastoji da šutnja ne traje predugo, pa se zato i javlja i završava sekvenciju. Šutnju sugovornik smatra ugrožavajućom. U drugom slučaju ugrožavajuće je ono što se izgovara, a šutnja se upotrebljava kako bi se razmislilo i ne bi izgovorilo nešto što je ugrožavajuće. Dakle, s jedne strane šutnja se pojavljuje kao uzrok ugrožavanja obraza, a s druge strane kao način očuvanja obraza. U oba slučaja to je komunikacijski relevantno s obzirom na to da svrha, ugrožavanje i očuvanje obraza utječu na tijek razgovora. Ovdje se može ustanoviti sprega šutnje i izgovorenoga, koji zajedno sudjeluju u očuvanju obraza – šutnjom se u jednom slučaju sprječava ugrožavanje obraza govorom, a u drugom slučaju govorom se sprječava ugrožavanje obraza šutnjom. Komunikacijska relevantnost preduvjet je za hipotezu o očuvanju obraza. Potvrđuje se stoga komunikacijska relevantnost iz prve hipoteze i dovodi u vezu s očuvanjem obraza iz četvrte hipoteze.

Šutnja u vlastitoj sekvenciji između dvaju dijelova rečenice, stanka, u prva se dva analizirana razgovora, koja se odvijaju u okviru privatne situacije, pojavila između nezavisno-složenih rečenica te između glavne i zavisnosložene rečenice. Kompleksnost teme, o kojoj se očituje i govornica u razgovoru 1.2., te potreba za koncentracijom i vremenom za razmišljanje može se uzeti kao razlog za pojavu takve stanke. Cilj takve stanke nije nadopunjavanje govornika, ali signali slušanja nisu isključeni i pojavljuju se u zabilježenome primjeru.

U prvom zabilježenom slučaju, u privatnom razgovoru u primjeru 1.2. riječ je o sugovornici koja želi objasniti i opisati tijek događaja za koji tvrdi da je kompliciran i koji je pogađa, a u drugom slučaju, u primjeru 2.3. sugovornica opisuje negativni događaj iz života druge osobe. Odabir riječi zbog nastojanja da se neka problematika opiše što vjernije, u prvom slučaju, i odabir riječi zbog opisivanja neke negativne pojave, u drugom slučaju, također utječu na pojavu šutnje u razgovoru. Kod privatnih razgovora, izvaninstitucionalnih privatnih razgovora važnost šutnje može se dovesti u vezu s temom razgovora i govornim događajem, kao i bliskošću sudionika, što utječe na stupanj zajedničkog znanja.

U prvom analiziranom institucionalnom razgovoru, koji prati događaje vezane za ispit, postoji nekoliko primjera za šutnju u vlastitoj sekvenciji unutar rečenice i između dvaju dijelova rečenice. U primjeru 3.3. stanku pravi ispitanica tijekom ispita. Stanka na tom dijelu ugrožavajuća je za govornicu s obzirom na to da može utjecati na ocjenu sugovornika o znanju sugovornice i njezinoj pripremljenosti te smanjiti mogućnosti za uspješan ishod govorne situacije. Stanke su praćene signalom slušanja. Šutnja je u tom slučaju ugrožavajuća za osobu unutar čijih se sekvencija pojavljuje. Također je zabilježen slučaj eksplicitne interpretacije vlastite šutnje, u primjeru 3.15. kako bi se sugovorniku objasnilo njezino pojavljivanje. Osoba koja govori manje je dominantna zbog svoje uloge u okviru institucionalne situacije. Šutnja u tom slučaju ima veze s temom i ulogom sugovornika u razgovornom događaju, što navodi na potrebu za njezinim istraživanjem uz pomoć teorijskog koncepta koji uključuje govornika, teme, situaciju i shvaćanje, kako se spominje u trećoj hipotezi.

U primjerima 3.2. i 3.8. iz istog razgovora stanku pravi osoba koja je ispitivač te nema istu vrstu pritiska kao i sugovornica u ulozi ispitanice. Pojava stanki u sekvencijama dominantne osobe u tome razgovoru može se dovesti u vezu sa stilom govorenja ili se namjerno omogućuje što više vremena za razmišljanje osobi kojoj je upućeno pitanje. U tom je slučaju takva šutnja komunikacijski relevantna.

Zabilježen je slučaj u primjeru 3.4. u kojem se osoba koja je ispitivač ispravlja u gramatičkome dijelu svoje sekvencije te također pravi stanku. Stanka omogućuje vrijeme za razmišljanje te je komunikacijski relevantna.

U drugom analiziranom institucionalnom razgovoru također bilježimo pojavu šutnje na sličnim mjestima, kao u primjeru 4.5. Kod šutnje u vlastitoj sekvenciji unutar sekvencije jednog govornika šuti osoba kojoj je dodijeljena uloga ispitivača. Stanke koje taj govornik čini pomažu sugovornicima da razmišljaju, da dobro čuju pitanje, da razmisle prije odgovora. Osoba koja govori dominantna je zbog svoje uloge u okviru institucionalne situacije. Šutnjom u vlastitoj sekvenciji između dvaju dijelova rečenice u drugom analiziranom institucionalnom razgovoru pokušava se sugovornika potaknuti na preuzimanje riječi, ali, ako se to ne dogodi, onaj koji ima ulogu govornika nastavlja svoju sekvenciju dok je ne završi te takva šutnja dobiva karakter stanke, a ne prešućivanja. Jedan takav slučaj zabilježen je u primjerima 4.1. i 4.11. To je moguće zbog strukture sekvencije. Gdje je to slučaj, možemo govoriti o očuvanju obraza sugovornika. U tom se slučaju šutnja upotrebljava kao strategija kojom je moguće potaknuti sugovornika na preuzimanje sekvencije, ujedno ne ugrožavajući obraz sugovornika ako ne preuzme sekvenciju. Šutnja i okolna sekvencija dopunjuju se u toj ulozi. Osoba koja govori jest dominantna, kao ispitivačica u okviru nastavne jedinice u kojoj se provjerava znanje učenika.

Trajanje stanke jest od 0,33 sekunde do 0,71 sekundi unutar vlastite rečenice. Trajanje stanke između dvaju dijelova rečenice jest od 0,22 sekunde do 2,67 sekundi. U institucionalnoj situaciji imamo slučajeve tumačenja stanke i poticaja sugovornika na verbaliziranje. Tumačenje stanke može se objasniti time što se od sugovornice očekuje da govori zbog situacije i događaja u kojemu se nalazi te zbog njezine uloge. Stanka može biti komunikacijski relevantna za ishod govornog događaja. Poticaj sugovornika na verbaliziranje može se objasniti situacijom i događajem, što govori u prilog trećoj hipotezi o važnosti sprege između konverzacijske analize, etnografije komunikacije i konceptualne metafore.

Izvaninstitucionalni i institucionalni razgovori jednako su povezani s očuvanjem obraza i vremenom potrebnim za razmišljanje i govorenje. U izvaninstitucionalnim razgovorima šutnja u jednom primjeru nije bila poželjna, odnosno govornik je nastojao prekinuti šutnju dovršavanjem sekvencije. U izvaninstitucionalnim razgovorima nije utvrđen odnos između dominantnih i nedominantnih sugovornika, ali tema razgovora igra ulogu. Kod institucionalnih razgovora u zabilježenim se slučajevima eksplicitno govori o šutnji. Potvrđuje se komunikacijska relevantnost šutnje i u ovom kontekstu, pa time i prva hipoteza. Za nedominantne osobe sama šutnja potencijalno je relevantna za ishod govornog događaja. Dakle, u institucionalnim razgovorima povezana je dominantnost govornika i svrha, odnosno posljedica šutnje u njihovim sekvencijama. U institucionalnim razgovorima tema je uvijek važna za ishod govornog događaja. Za stanku je dominantna relevantnost šutnje, a zatim i očuvanje obraza, o čemu govore prva i četvrta hipoteza.

9.2. Šutnja između dviju sekvencija jednog govornika – prešućivanje

Prešućivanje između dviju sekvencija jednog govornika u prvom analiziranom izvaninstitucionalnom razgovoru uslijedilo je nakon tvrdnje, pitanja, izražavanja zahvalnosti, davanja prijedloga te odgovora na pitanje, a uzroci pojave šutnje mogu se dovesti u vezu sa značenjem pojedinih sekvencija. Sekvencije koje su uslijedile nakon šutnje pokazuju nedosljednost u odnosu na prethodnu izgovorenu sekvenciju. Ako ih, međutim, povežemo s prethodnom neizgovorenim sekvencijom, odnosno s prešućivanjem, tek tada možemo prepoznati spregu u sekvencijskome paru.

Tvrdnja je dopunjavana preciziranjem, davanjem dodatnih informacija za jedan od elemenata prethodne sekvencije, ponavljanjem zbog mogućeg nerazumljivog izgovora, davanjem reakcije na vlastitu tvrdnju te preformuliranjem. Uzroci dopunjavanja jesu sekvencije u kojima je uslijedilo prešućivanje, a koje je protumačeno kao molba za preciziranje, dodatno objašnjenje, ponavljanje. U primjerima 2.16. i 2.18., u slučaju davanja reakcije na vlastitu tvrdnju, sugovornica je registrirala šutnju i protumačila je kao smanjenu zainteresiranost za temu, odnosno kao ustručavanje za davanje mišljenja, te je vlastitu tvrdnju komentirala samostalno. Šutnja je ovdje shvaćena kao prešućivanje, odnosno kao dio sekvencijskoga para pitanje – odgovor.

Pitanje je dopunjavano korekcijom, promjenom w-pitanja u da/ne pitanje ili da/ne pitanja u w-pitanje, uz dodatno pitanje, dodatno pitanje sa sugeriranjem odgovora. Razlog korigiranja pitanja dovodi se u vezu s očuvanjem obraza sugovornika. Šutnja je tumačena kao dio sekvencijskoga para pitanje – odgovor.

Zabilježen je i slučaj izostanka bilo kakve reakcije s jedne i s druge strane, kao što su primjeri 1.18., 1.12., 1.16., 1.17., 2.16., 2.18., 2.19., 2.19., 3.17., 3.18.

Od ostalih vrsta sekvencija zabilježene su dopune zahvalnosti uz korekciju, u primjeru 1.3., koja je uslijedila nakon razmišljanja. Također su zabilježena dopunjavanja predlaganja koja su uslijedila kao nepostojeći dio sekvencijskoga para u kojemu se zahtijeva obrazloženje. Zabilježeno je i dopunjavanje odgovora na pitanje s preciziranjem i izmjenom jednog dijela koje je uslijedilo kao nepostojeći dio sekvencijskoga para u kojemu se zahtijeva preciziranje, kao rezultat visokog stupnja zajedničkog znanja. S obzirom na eksplicitnost interpretacija može se govoriti o potvrdi komunikacijske relevantnosti šutnje, a time i prve hipoteze. Ne samo da je šutnja u tim slučajevima komunikacijski relevantna nego je i njezin utjecaj na tijek razgovora usporediv s verbaliziranim izrečenim tvrdnjama.

U drugom analiziranom izvaninstitucionalnom razgovoru šutnja između dviju sekvencija jednog govornika uslijedila je kao dopunjavanje tvrdnje i pitanja. Tvrdnja je bila

dopunjavana obrazloženjem, davanjem dodatnih informacija za jedan od elemenata prethodne sekvencije, ponavljanjem zbog mogućeg nerazumljivog govora, korekcijom, davanjem reakcije na vlastitu tvrdnju, dopunjavanjem tvrdnje preformuliranom tvrdnjom i proširenjem, dodatnim uvjeravanjem i uzastopnim reakcijama na tvrdnju. Razlozi dopunjavanja vlastite tvrdnje jesu nepostojeći član sekvencijskoga para, odnosno shvaćanje šutnje kao poziv da se nastavi govoriti, kao mogućnost za razmišljanje ili, u slučaju preformuliranja, kao metoda za shvaćanje da se sugovornici još neće uključiti u razgovor dok ne dobiju dovoljno informacija. U takvim slučajevima sugovornik eksplicitno tumači šutnju i na temelju toga izgovara sljedeću sekvenciju, odnosno reagira na prethodnu šutnju. Komunikacijska relevantnost takve šutnje ogleda se u eksplicitnim tumačenjima u sekvencijama koje slijede. Šutnja odnosno prešućivanje ovdje ima ono značenje o kojem se sugovornici dogovore u sekvencijama koje slijede. Komunikacijska relevantnost takvog primjera šutnje jednaka je komunikacijskoj relevantnosti verbaliziranih sekvencija.

Pitanje je bilo dopunjeno proširenjem, preciziranjem, odgovaranjem na pitanje, dodatnim pitanjem, proširenjem. Razlozi za dodatno pitanje jesu izostanak reakcije, koji je shvaćen kao potreba da se pitanje doradi kako bi se sugovornici mogli uključiti. Izostanak reakcije nedostajući je dio sekvencijskog para u kojemu se moli za obrazloženje.

Moguće je i u nekim slučajevima da je uslijedila neverbalna reakcija sugovornika, što se zbog nedostatka videosnimke uz razgovor ne može sa sigurnošću utvrditi.

U razgovorima tvrdnja je dopunjavana preciziranjem, djelomičnom korekcijom, davanjem dodatnih informacija za jedan od elemenata te negiranjem prethodne tvrdnje i dopunjavanjem tvrdnje pitanjem. Uzrok za dopunjavanje bila je šutnja koja je interpretirana kao poziv za dopunu i kao rezultat razmišljanja. Dopunjavanje pitanja pokazatelj je komunikacijske relevantnosti šutnje. Šutnja je interpretirana kao dio nedostajućeg sekvencijskoga para reakcije na tvrdnju sugovornika. Ovdje je sugovornica bila manje dominantna osoba u razgovoru. Reakcije sugovornika koji ispituje ključne su za ishod govornog događaja.

Dopunjavan je i odgovor uz korekciju, odnosno preciziranje zbog razmišljanja. Također je dopunjena i reakcija na tvrdnju, moguće zbog razmišljanja. Bilo je i tumačenja vlastite šutnje iz kojega se vidi da sugovornica treba razmisliti o odgovoru ili se treba prisjetiti.

U drugom analiziranom institucionalnom razgovoru šutnja između dviju sekvencija jednoga sugovornika uslijedila je kao dopunjavanje tvrdnje i pitanja. Tvrdnja je bila dopunjena obrazloženjem, tumačenjem, reduplikacijom jednog elemenata reakcije na tvrdnju, primjedbom. Šutnja je bila tumačena kao poziv da se nastavi govoriti, kao signal slušanja ili

kao potreba za razmišljanjem u slučaju dopunjavanja tvrdnje tumačenjem. U slučaju reduplikacije jednog elementa reakcije na tvrdnju ostavljen je prostor sugovorniku da se uključi. Pitanje je bilo dopunjeno reakcijom na pitanje, odgovorom, nuđenjem odgovora, preciziranjem jednog od elemenata pitanja, navođenjem na odgovor, preformuliranjem, preciziranjem, reformuliranjem w-pitanja, ponavljanjem, reformuliranjem da/ne pitanja. Šutnja je bila tumačena kao nepoznavanje odgovora na pitanje sugovornika.

Ovdje sugovornik šutnju shvaća kao nepoznavanje sadržaja. Šutnja je relevantna za razumijevanje razgovora i potencijalno ugrožavajuća za onoga koji ne reagira na sekvencije, pa su ostale sekvencije izraz spašavanja tuđeg obraza. Također se sekvencije upotrebljava u svrhu davanja dodatnih informacija, pa se šutnja shvaća kao nepoznavanje materije kako bi se reagiralo na tvrdnju. Dominantan govornik reagira na šutnju.

U razgovoru u kojem manje dominantan govornik reagira na šutnju najviše se reagira na vlastite tvrdnje te se i tako šutnja shvaća kao izraz onoga koji šuti, koji moli za dodatna objašnjenja.

U skladu s tim može se potvrditi prva hipoteza o relevantnosti šutnje, kao i treća teza o ugrožavanju obraza.

Pri dopunjavanju tvrdnje šutnja traje 0,21 sekundu do 0,65 sekundi; u institucionalnim razgovorima i do 2,19 sekundi. Pri dopunjavanju pitanja šutnja traje od 0,29 do 0,76; do 6,61 u institucionalnom okviru. Dopunjavanje reakcije na pitanje traje od 0,39 do 1,05 sekundi.

9.3. Šutnja između dviju sekvencija dvaju govornika – stanka

1. Prvi analizirani izvaninstitucionalni razgovor:

- sekvencijski par pitanje – reakcija na pitanje
- sekvencijski par tvrdnja – reakcija na tvrdnju
- sekvencijski par za dobar tek
- sekvencijski par reakcija na pitanje – reakcija na reakciju
- sekvencijski par reakcija na tvrdnju – reakcija na reakciju

Mogući uzrok pojave šutnje na takvom mjestu jest pridržavanje pravila komunikacije. Sugovornici žele biti sigurni da je prethodna sekvencija završena kako bi mogli dopuniti sekvencijski par svojom sekvencijom.

U slučaju sekvencijskog para pitanje – reakcija na pitanje moguće je da sugovornik želi biti siguran da je sekvencija završena te želi razmisliti o postavljenome pitanju.

2. Drugi analizirani izvaninstitucionalni razgovor:

- sekvencijski par pitanje – reakcija na pitanje

- sekvencijski par pitanje – reakcija na pitanje
- sekvencijski par pitanje – reakcija na pitanje
- sekvencijski par tvrdnja – reakcija na tvrdnju
- sekvencijski par reakcija na pitanje – reakcija na reakciju

Kao i u prethodnome razgovoru, uzroci pojave šutnje vezuju se za pridržavanje pravila komunikacije.

U svim je fazama sekvencijskih cjelina moguće zabilježiti šutnju, i na početku (sekvencijski par pitanje – reakcija na pitanje), ali i u podmakloj fazi sekvencijske cjeline (reakcija na početni dio sekvencije – reakcija na reakciju). U odgovaranju i šutnji nije bilo nadopune odgovora zbog nedostatka zajedničkog znanja.

3. Prvi analizirani institucionalni razgovor:

- sekvencijski par pitanje – reakcija na pitanje
- sekvencijski par pitanje – reakcija na pitanje, poticaj na leksikaliziranje
- dopunjavanje odgovora sugovornika
- dopunjavanje tvrdnje sugovornika
- dopunjavanje tvrdnje drugoga sugovornika

Kao i u prethodnim slučajevima, šutnja između dviju sekvencija dvaju sugovornika dovodi se u vezu s poštovanjem pravila komunikacije.

4. Drugi analizirani institucionalni razgovor:

- sekvencijski par pitanje – reakcija na pitanje
- sekvencijski par tvrdnja – reakcija na tvrdnju
- sekvencijski par razgraničenje i neverbalni govor

Između dviju sekvencija unutar sekvencijskih parova šutnja traje 0,21 do 1,51 sekundu. U sekvencijskom paru pitanje – reakcija na pitanje šutnja traje od 0,21 sekundu do 1,03 sekunde. Najviše trajanje bilježi se u izvaninstitucionalnom razgovoru. Najdulja zabilježena stanka jest 9,5 sekundi, u privatnom razgovoru, kao reakcija na tvrdnju.

Kada se usporedi trajanje između dopunjavanja pitanja ili tvrdnje s trajanjem unutar sekvencijskih parova, može se reći da najkraće vrijeme pri dopunjavanju nije dulje od vremena čekanja na reakciju. Zato razlog dopunjavanja nije samo šutnja nego i interpretacija govornika koja ima veze s vremenom, ali i vlastitim očekivanjima.

9.4. Šutnja između dvije sekvencijske cjeline – tišina

Šutnja između dviju sekvencija (tišina) u jednom je slučaju nastupila kao promjena teme nakon nereagiranja na tvrdnju u svrhu očuvanja obraza. Šutnja sugovornika protumačena je kao neverbalizirana reakcija negodovanja na započetu parnu sekvenciju. Uzrok pojavi šutnje dovodi se u vezu s eksplicitnim tumačenjem šutnje kao odbijanjem sudjelovanja u komunikaciji na predloženu temu. O eksplicitnom tumačenju šutnje u vezi s komunikacijskom relevantnošću bilo je riječi i kod prešućivanja. Komunikacijska relevantnost i u skladu s time prva hipoteza mogu se potvrditi i u primjerima s tišinom.

Zabilježeni su i slučajevi šutnje između dviju sekvencija te nastavka i započinjanja sljedećih sekvencijskih parova i cjelina istog sugovornika koji je završio prethodnu sekvenciju kao i drugog sugovornika.

U svim je fazama sekvencijskih cjelina moguće zabilježiti šutnju, i na početku (sekvencijski par pitanje – reakcija na pitanje), i u podmakloj fazi sekvencijske cjeline (reakcija na početni dio sekvencije – reakcija na reakciju). U slučaju odgovaranja i pravljenja šutnje zabilježena je i nadopuna odgovora kao rezultat pretpostavke da se sugovornik ne može prisjetiti i kao rezultat zajedničkog znanja.

Trajanje šutnje dok se ne otvori tema istog ili drugog sugovornika jest od 0,43 sekunde do 0,75 sekundi i 5,56 sekundi u privatnom razgovoru.

U analizi Procesu tišina između sekvencija tako je strukturirana da nastavnica završava prethodnu sekvenciju i započinje novu u većini slučajeva. To upućuje na dominantnost jednog sugovornika u odnosu na druge te je stoga ta vrsta šutnje također komunikacijski relevantna u sprezi s okolnim sekvencijama.

10. TUMAČENJE REZULTATA ISTRAŽIVANJA

Usporedba interpretacije rezultata pojedinačnih razgovora navodi na zaključak da se odnosi među sugovornicima odražavaju u mogućim uzrocima pojave šutnje te je za analizu šutnje koja je rezultat tih odnosa sprega terorijskih koncepata funkcionalan i opravdan odabir.

Jedino se u prvome razgovoru (razgovor tijekom obroka) ne može zabilježiti šutnja u sekvenciji jednoga sugovornika u svezi s očuvanjem obraza. U svim ostalim razgovorima, u izvaninstitucionalnome (razgovor na putovanju) i u institucionalnim razgovorima, šutnja u okviru jedne sekvencije jednoga sugovornika komunikacijski je relevantna i može se dovesti u vezu s očuvanjem obraza.

U šutnji između dviju sekvencija dvaju sugovornika kod izvaninstitucionalnih razgovora uzrok šutnje jest u zajedničkom znanju sugovornika, dok se u institucionalnim razgovorima uzrok šutnje tumači različito kod dominantnih i kod nedominantnih sugovornika.

Šutnja između dviju sekvencija dvaju sugovornika tumači se kao rezultat poštovanja pravila komunikacije. Tema se pokazala kao relevantna u vezi s reagiranjem na šutnju, u privatnom razgovoru. Govorni događaj, institucionalni ili izvaninstitucionalni, pokazao se kao relevantan u vezi s vrstama sekvencija nakon šutnje, na što upućuju razlike između sekvencija nakon šutnje među pojedinačnim razgovorima.

Dominantnost sugovornika pokazala se kao relevantna u vezi s ugrožavanjem vlastitog ili tuđeg obraza, kako se zaključuje na temelju proučavanih institucionalnih razgovora.

Prethodni zaključci potvrđuju prvu hipotezu, koja govori o komunikacijskoj relevantnosti šutnje, treću hipotezu, koja govori o korisnosti sprege konverzacijske analize, etnografije komunikacije i metafore šutnje, te četvrtu hipotezu, koja govori o vezi između pojedinih vrsta šutnje i čuvanja obraza. Šutnja koja nema funkciju govornog čina a ujedno nije komunikacijski relevantna nije potvrđena korpusom te se ne može potvrditi druga hipoteza.

Na temelju stanke možemo prepoznati odnose među sugovornicima (tko će biti sugovornik koji uvijek počinje novu sekvencijsku cjelinu i nakon stanke), osjetljivost teme te možemo ustvrditi je li riječ o institucionalnom ili izvaninstitucionalnom razgovoru. Isključivo u privatnom okviru kod tema koje nisu osjetljive stanke prestaje biti komunikacijski relevantna. Na temelju pojave šutnje možemo pretpostaviti odnose i razumjeti ono što nije rečeno, u čemu je ponajviše smisao istraživanja šutnje.

Jedna skupina primjera problematična je za kategoriziranje, i to kada su realizirane sve sekvencije, pa šutnju možemo tumačiti kao stanku tijekom izmjene sekvencija unutar sekvencijskog para. Međutim, sve sekvencije realizira jedan sugovornik, zbog čega takvu

šutnju možemo tumačiti i kao dopunjavanje vlastite prethodne sekvencije zbog šutnje sugovornika.

Šutnja se može shvatiti i kao potpuni prestanak komuniciranja, odnosno signal za mijenjanje teme i završavanje prethodne sekvencijske cjeline. Takav slučaj zabilježen je samo jednom i rezultirao je prestankom komuniciranja u vezi s jednom temom, ali je tema promijenjena.

Šutnja strukturira govor u institucionalnoj komunikaciji; razgovorom upravlja onaj sugovornik koji započinje novu sekvenciju nakon šutnje. Reparacija upućuje na nastojanje da se komunikacija nastavi a ne da stane ondje gdje je bila šutnja. Šutnja je negdje prekid komunikacije; nekada govornici imaju pritisak od toga pa je komentiraju i objašnjavaju da se komunikacija ne bi prekinula ; šutnjom se može sačuvati obraz ako se njome koristi osoba koja je dominantna i ako ta šutnja pomaže sugovorniku, što se sa strane promatrano doima kao nadmoć.

Šutnja je i prekid komunikacije, ali ne samo to. Šutnja je sekvencija u kojoj je sadržano ono što nije izgovoreno i što govornik tumači. Šutnja je pitanje, tvrdnja ili bilo koje drugo značenje koje joj pripiše sekvencija reakcije, ako sugovornik ne reagira drugačije. Šutnja je ugrožavanje obraza za govornike koji nisu dominantni. Šutnja je zaštita tuđeg obraza ako je o dominantnom govorniku riječ, pogotovo kada dolazi u obliku stanke.

Neke vrste šutnje vezane su za ugrožavanje odnosno očuvanje obraza, što, kako rezultati pokazuju, ima veze s ulogom govornika i govornom situacijom. Svi ti aspekti upućuju ne samo na podjelu šutnje prema položaju u govoru nego i prema pitanjima koja su bila važna za analizu, a vezana su za govornika, govorni događaj i situaciju te pojam obraza. Rezultati istraživanja u ovome radu potvrdili su podjelu šutnje na stanku, tišinu i prešućivanje. U istraživanome korpusu šutnja je tumačena kao potreba za razmišljanjem, očuvanjem obraza, kao molba za dopunjavanje ili kao negativan odgovor, odnosno izraz kojim se nagovještava traženje više informacija u skladu sa situacijom. U usporedbi tih vrsta šutnje pokazuje se dodatno motivacija govornika, odnosno uzrok nastajanja takve šutnje u izučavanome korpusu, šutnja između dviju sekvencija jednog ili dvaju različitih govornika te šutnja na granici između sekvencijskih cjelina jednog govornika ili dvaju različitih govornika. Njezina funkcija sprega je značenja i funkcija okolnih sekvencija. Prešućivanje i tišina tumače se u vezi s okolnim sekvencijama kao nedostajući dio sekvencijskoga para. Njihova diferenciranost u vezi je sa sekvencijom koja joj je prethodila i načinom reagiranja nakon šutnje te se tako mogu tumačiti kao molba za dopunjavanje, prestanak komunikacije zbog nepoznavanja informacija koje su potrebne za nastavak ili prestanak komunikacije zbog želje da se promijeni tema. U spomenutim

slučajevima riječ je o tumačenju značenja šutnje, odnosno prešućivanja. U ovome radu takva je šutnja bila tumačena kao eksplicitna molba koja izaziva korekciju prethodno izrečene sekvencije.

Razgraničenje poslije otvorene šutnje, kao jedna od sekvencija koje se pojavljuju u distribuciji u okolini šutnje, nije spomenuto u prethodnim istraživanjima s obzirom na to da te analize nisu tumačile distribuciju govornih sekvencija jednog govornika. Nasuprot tomu, izmjena vlastite sekvencije, dopuna vlastite prethodne sekvencije te vrednovanje, odnosno potvrda vlastite prethodne sekvencije spominju se kod Bergmanna, kao reparacija i kao eksplicitna interpretacija šutnje.

Dopuna vlastite prethodne sekvencije prema toj je usporedbi jedna vrsta reparacije govorne sekvencije. Osim toga je i promjena teme, koja je uslijedila poslije izostanka sekvencije sugovornika, jedna vrsta eksplicitne interpretacije šutnje. Preformuliranje vlastite govorne sekvencije također je moguće i u eksplicitnoj interpretaciji i u vlastitom popravljaju. S tim u vezi je u ovome radu bilo moguće utvrditi situacijsku uvjetovanost šutnje pri usporedbi korpusa koji pripadaju različitim govornim situacijama, kao što je to učinjeno pri odabiru korpusa razmatranoga u ovome radu.

Vrste sekvencija preciznije su definirane i uzroci njihova nastanka dovedeni su u vezu s govornikom, kao i s očuvanjem obraza.

U izmjeni sekvencija kada dolazi do stanke postoji šutnja koja je jedino relevantna kada traje dulje, kada izostane neki dio sekvencijskog para ili kada je završila jedna sekvencija, a druga nije započeta. Šutnja postaje komunikacijski relevantna od onog trenutka kada se percipira kao takva, kao prešućivanje ili kao tišina.

U radu se može potvrditi iskazivanje odnosa uloga putem šutnje na temelju povećane uporabe šutnje u institucionalnoj komunikaciji, zatim evokativna šutnja koja uz signal slušanja potiče slušatelja na govorenje te negativna sprega, koja je potvrđena u slučajevima u kojim su sugovornici mijenjali teme nakon što na postavljeno pitanje nisu dobili odgovor. Šutnju nastoji izbjeći onaj govornik koji je recipijent šutnje. Također, šutnja je strategija pomoću koje onaj koji se njome koristi nastoji sačuvati obraz sugovornika u institucionalnom okviru. Šutnja kao strategija mogla se potvrditi na temelju primjera iz institucionalne komunikacije. S tim u vezi može se također dodatno razraditi tvrdnja o koliziji normi kod različitih konvencija kada je riječ o govornicima koji pripadaju različitim govornim skupinama. Situacijska i tematska uvjetovanost mogla se utvrditi u ovom radu. Šutnja može imati različite forme, što su primjeri analizirani u ovome radu i potvrdili. Od tih vrsta šutnje u ovome je radu posebna pozornost bila na kratkoj stanci u razgovoru, a zatim nesmetanom nastavljanju razgovora, na čemu su se potom

provjeravali ostali kriteriji šutnje. Postoji težnja za održavanjem komunikacije prema kojoj se sugovorniku ostavlja određeno vrijeme kako bi bilo sigurno da je sekvencija završena i kako ne bi nastala smetnja u komunikaciji.

Rezultati pojedinačnih osobina govornika upućuju na moguću kulturnu uvjetovanost šutnje kojoj je težnja održavanje komunikacije. Ustanovljeno je da dulje trajanje stanke može biti povezano s visokim stupnjem zajedničkog znanja, kao i sa smanjenim očekivanjima sugovornika tijekom razgovora. Određen broj stanki imao je ulogu očuvanja obraza. Ponekad se stanka eksplicitno tumači. Opovrgavanje, neslaganje, kritika i odbijanje jesu sekvencije kod kojih se pojavljuje potreba za čuvanjem obraza i ujedno stanke. Gotovo je uvijek u isprekidanom govoru riječ o očuvanju obraza. Ispunjena stanka, poštapalica äh, uvijek znači da govornik želi zadržati riječ, ali da treba vremena kako bi nastavio govor; vrijeme će uglavnom trebati na prijelazu između tematskih blokova, odnosno prije početka nove teme (usp. Schwitalla, 2006:90). Primjeri su to mogli potvrditi. Schwittala tvrdi da se u svakoj sekvenciji pokazuje interpretacija prethodne sekvencije. To su također mogli potvrditi i pronađeni primjeri. Prema pronađenim primjerima šutnja može biti osmišljena kao prestanak aktivnosti, ali sugovornik je taj koji njome upravlja i odlučuje hoće li zaista i aktivnosti biti prekinute. Dok je god sustava reparacija, šutnja nije prestanak aktivnosti, nego sugeriranje da se aktivnosti nastave u smjeru u kojemu sugovornik odredi. Šutnja jedino može značiti pasivnost jednoga od sugovornika ili slaganje s interpretacijom.

U radu je bilo moguće ispitivati komunikacijsku relevantnost na temelju značenja i distribucije te je tako postojao temelj za utvrđivanje komunikacijske relevantnosti kao načina eksplicitne interpretacije šutnje. Određivanjem otvorene šutnje i njezinih distributivnih osobitosti prikazane su moguće funkcije šutnje u ovome radu. Kategorije šutnje (stanka, tišina i prešućivanje) primjenjive su u različitim vrstama privatnih i institucionalnih razgovora, kao i u kvalitativnoj i kvantitativnoj analizi. Usporedivost rezultata iz privatnih i institucionalnih razgovora, tijekom kvalitativne i kvantitativne analize kao i mogućnost primjene važne su prednosti takvog načina kategoriziranja. Uz upotrebu kategorija stanke, tišine i prešućivanja mogu se analizirati razgovori iz njemačkog i drugih govornih područja te se usporednom analizom mogu pružiti novi uvidi u šutnju u drugim jezicima. Pitanje šutnje aktualizira se njezinom pojavom u društvu. Kategoriziranje šutnje približava govorniku barem dio njezina karaktera te je stoga kategoriziranje pomak naprijed u njezinu tumačenju.

10.1. Osvrt na prethodna istraživanja

Kod Bergmanna je šutnja tumačena kao mogućnost za uređivanje vlastitog govora, uključivanje u razgovor drugome govorniku ili kao nedefinirani dio u razgovoru u kojemu nijedan od govornika nije siguran kako nastaviti razgovor. Prema Bergmannu stanka u okviru jednog govornog izričaja odgovara šutnji u vlastitoj sekvenciji unutar rečenice i između dvaju dijelova rečenice jednog govornika (stanci), istražene u ovom radu. Slobodna govorna stanka (njem. freie Gesprächspause) može se usporediti s više vrsta šutnje koje su definirane u ovome radu. Znakovita šutnja može se prema Bergmannu pojaviti između parnih sekvencija. Kod znakovite šutnje riječ treba preuzeti jedan od sugovornika, a to se ili događa nakon šutnje ili se ne događa, pa prethodni sugovornik nastavlja sekvenciju. Znakovita šutnja prepoznaje se po sekvencijskome paru. Međutim, Bergmann znakovitu šutnju određuje i ako je sugovornik nastavio sekvenciju i promijenio sekvencijski par time što je dopunio tvrdnju ili pitanje. Znakovita šutnja može se usporediti s tišinom u ovome radu. Intervencije su u ovome radu preciziranje, proširenje, ponavljanje, preformuliranje, preuzimanje dijela sekvencijskoga para, promjena teme, preformuliranje tipa pitanja i sugeriranje odgovora u vezi s prethodnom sekvencijom. Eksplicitno interpretiranje značenja šutnje u analizi provedenoj u ovome radu uočeno je kada je šutnja interpretirana kao ugrožavanje obraza, zbog čega je promijenjena tema. S istim načinom na koji se nastoji održati komunikacija može se usporediti i sekvencija kojom se eksplicitno potiče povratna reakcija sugovornika, odnosno sekvencija kojim govornik samostalno evaluira vlastitu prethodnu sekvenciju onda kada je takva evaluacija izostala od sugovornika.

Osim ponavljanja, samoispravljanja i sekvencije iniciranja korektura koje se mogu usporediti s izmjenom, dopunom ili preformuliranjem vlastite sekvencije, mogu se dovesti u vezu s vrstama reparacije govornih sekvencija kod Bergmanna, koji razlikuje ponavljanje, korekturu vlastite sekvencije, sekvencije kojima se iniciraju popravke te eksplicitnu interpretaciju. Bergmann spominje ponavljanje i vlastito popravljavanje. Izmjena vlastite govorne sekvencije također se može dovesti u vezu s vrstom reparacije koju spominje Bergmann, najviše s vlastitim popravljanjem, ali i sekvencijom kojom se inicira popravak.

U vezi s etnografsko-komunikacijskim istraživanjem šutnje Stedje smatra da negovorenje također ima značenje i funkciju koja je odraz strategije sugovornika. Šutnja je prema Stedje korisna strategija. Ta se teza Stedje može potvrditi jedino uvjetno. Šutnjom se može upravljati razgovor, vladati, kako pokazuju primjeri u institucionalnoj komunikaciji, kada je strukturira dominantna osoba s ciljem očuvanja tuđeg obraza.

Stedje, Cölfen i Saville-Troike govore o kulturnoj uvjetovanosti šutnje, koja se može potvrditi rezultatima analize etnografskih podataka kada je riječ o dominantnosti sugovornika u institucionalnim razgovorima.

Šutnja na prvi pogled ima samo jednu formu, međutim Zimmermann ju je razradio uzevši u obzir kontekst, situacijsku i društvenu distribuciju. Potvrđuje se Zimmermannova teza da šutnja može biti čin (njem. Schweigehandlung).

Zimmermann razlikuje tri tipa šutnje: kratka stanka u razgovoru, a zatim neometano nastavljanje razgovora, ritualna šutnja te negovorenje/nepisanje. Kod Zimmermannove podjele prema modalnim glagolima određeni se tipovi šutnje proučeni u ovome radu mogu usporediti s htjeti šutjeti, šutnja kao svjesni odabir (njem. Schweigen wollen), odnosno odbijanje socijalnog kontakta ili govorenja o nekoj temi ili odbijanje sudjelovanja u nekoj društvenoj radnji, i to u situacijama u kojima je nastalo ugrožavanje obraza, u situacijama svakodnevnog razgovora te spriječenosti govorenja (njem. Nicht reden können) zbog psihičkih razloga ili nepoznavanja teme, nedovoljnog poznavanja jezika ili zato što se ne vidi svrha u govoru jer je procijenjeno da je nemoguće postići namjeru, i to u situacijama u institucionalnome okviru kada zbog nedovoljnog zajedničkog znanja sugovornici nisu mogli sudjelovati u komunikaciji.

Također su zabilježene vrste šutnje prema Saville Troike te među njima sociokontekstna, taktično-simbolička šutnja, ona koja iskazuje stav, propozicionalna i didaktička šutnja. Od vrsta šutnje koje je navela Saville-Troike u ovome radu proučavana je šutnja kao komunikacijski čin. Prema definiranju putem koda i kanala proučavana šutnja bila je verbalno-vokalna šutnja. Također, šutnja može biti govorni čin kojim se iskazuje tabu. U slučaju promatranih razgovora to je ustanovljeno pri distribuciji šutnje.

Prema Schwitalli, što je kompleksnija izjava koju želi priopćiti govornik, to stanka dulje traje. Takva vrsta odnosa nije mogla biti ustanovljena u ovome istraživanju.

Jaworski i Scollon razmatraju pitanje je li šutnja vrsta aktivnosti ili pak prestanak aktivnosti. U primjerima je potvrđena šutnja kao prestanak aktivnosti, odnosno kao izostanak reakcije (1.12., 1.16., 1.17., 2.16., 2.18., 2.19., 3.17., 3.18.). Jaworski teorijski ističe pitanja funkcije šutnje: kako izolirati funkcije šutnje specifične za neku govornu situaciju, kako govornici i ujedno pripadnici jezične zajednice utvrđuju funkcije šutnje. Na temelju rezultata i potvrđenih primjera u vezi sa stankom, prešućivanjem i tišinom u ovom radu može se potvrditi da postoje specifične funkcije u odnosu na govornu situaciju.

U vezi s metaforičkim prikazom šutnje i različitim govornim situacijama može se potvrditi i Scollonova teza o nefunkcioniranju stroja u razgovorima koji pripadaju institucionalnome okviru, dok se o različitim vrstama funkcije šutnje može govoriti tek u

primjerima koji pokazuju eksplicitnu interpretaciju šutnje uz promjenu teme, o čemu govori Jaworski (s tim u vezi i Schwitalla koji tumači šutnju kao način ugrožavanja obraza koji se na jedan način realizira u svakodnevnim razgovorima, a na drugi način u institucionalnoj komunikaciji).

11. SAŽETAK

U prvom poglavlju opisuje se šutnja koja je predmet istraživanja u ovome radu i načini njezina manifestiranja. Takva šutnja može se očitovati i kao nedostatak zvuka, ali i kao izbjegavanje verbaliziranja određene ilokucijske namjere. Istraživanje obuhvaća šutnju kao nedostatak zvuka na mjestu očekivane sekvencije tijekom razgovora. Predmet su proučavanja govornici, govorna situacija i sastavnice razgovora koje čine sekvencije, sekvencijski parovi te sekvenc

ijske cjeline u njihovu odnosu prema šutnji. U svrhu razlikovanja pojedinih vrsta šutnje određuje se šutnja kao nadređeni pojam te pojmovi stanka, tišina i prešućivanje. Kada je riječ o položaju šutnje prema sekvenciji, šutnja se može naći unutar sekvencije, između dvije sekvencije u sekvencijskom paru ili između dva različita sekvencijska para. Unutar sekvencije i između dvije sekvencije u sekvencijskom paru šutnja se definira kao stanka. Šutnja između dvije sekvencije jednog govornika, ako jedan dio sekvencijskog para nije realiziran, odnosi se na prešućivanje. Šutnja na granici sekvencijskih cjelina naziva se tišina.

U poglavlju 2.7. predstavljen je metaforički koncept šutnje u njemačkom jeziku s osvrtnom na pitanje mogu li ti koncepti uputiti na funkciju šutnje, je li ona konceptualizirana putem prestanka. U radu se upotrebljava metaforički koncept šutnje kao prestanka. Predstavljen je i korpus istraživanja pisanoga jezika koji je upotrijebljen kao izvor za istraživanje. Istraženo je oko 60.000 rezultata za *schweigen*, te su ti rezultat raspoređeni prema statističkoj relevantnosti. Predstavljene su najčešće kolokacije sa šutnjom. Također je predstavljen pojam obraza u vezi s metaforom šutnje prema Goffmannu i Schwitalli te Schwitallino dovođenje u vezu pojma šutnje i očuvanja obraza.

U poglavlju 3.1. navedena je definicija šutnje. Najprije se šutnja stavlja u kontekst interakcije, unutar kojeg se proučava, te se opisuju dimenzije šutnje s obzirom na to da je prethodno spomenuta njezina polimorfnost. Kao dimenzije navode se fizička, funkcionalna i značenjska. Definicija opisuje kako se šutnja manifestira i što je određuje. Razrađuju se i navode primjeri za pojmove stanka, prešućivanje i tišina kao vrste šutnje. Također se daje osvrt na uporabu pojmova šutnje u istraživanoj literaturi, kao i pojmovi predloženi u radu u vezi s pojmovima koje spominju ostali autori. Iznose se primjeri za pojedine vrste šutnje i objašnjenja koja pomažu pri razlikovanju pojmova stanke, prešućivanja i tišine, koji će imati implikacije na istraživanje u radu. Na temelju tih pojmova pristupa se istraživanju korpusa. Također je

predstavljeno istraživanje šutnje s osvrtom na glavne aspekte radova iz područja konverzacijske analize, etnografije komunikacije i metafore šutnje te su kao fokus navedeni tipovi intervencija, razlozi pojave šutnje, stupanj realizacije šutnje, konvencije u vezi sa šutnjom, komunikacijska relevantnost šutnje te klasificiranje šutnje prema funkciji i vrsti sekvencije.

U poglavlju 4. predstavljena je teorijska pozadina bavljenja šutnjom u ovom radu koja se temelji na konverzacijskoj analizi, etnografiji komunikacije i metaforičkom konceptu šutnje. U ovom će se radu provjeriti postoji li mogućnost usustavljivanja šutnje u vezi sa sekvencijom, dakle izgovorenim, i u vezi s govornikom. Sustavnost u vezi sa sekvencijama i sekvencijskim parovima kojima pripada šutnja te u vezi s govornicima može pomoći njezinu razumijevanju. Analiza prema sekvencijama temelji se na konverzacijskoj analizi, dok se analiza na temelju govornika, govornog događaja i situacije bazira na etnografiji komunikacije. Pretpostavka je da se u jeziku manifestira način na koji govornici konceptualiziraju riječi i značenje koje stoji iza njih. Viđenje šutnje ogleda se u metaforičkim konceptima vezanim za šutnju. Je li šutnja zastoj ili prekid komunikacije, kao što kaže metafora, ili je šutnja netko tko vlada, pa prema tome ima i komunikacijsku poruku jer komunicira nadmoć. Komunikacijska relevantnost šutnje utemeljena je na metafori, a u jezičnim izrazima o šutnji može se provjeriti kakva je njezina komunikacijska relevantnost. Konverzacijska analiza proučava distribuciju sekvencija, a etnografija komunikacije naglašava važnost identiteta sugovornika za distribuciju sekvencija, njihova odnosa te konverzacijskoga događaja i situacije u kojoj su se sugovornici našli. Konceptualna metafora može dovesti u odnos vrstu šutnje s njezinim tumačenjem, koje se temelji na postojećim metaforičkim konceptima o šutnji u njemačkome jeziku.

Sekvencije su najmanje razgovorne jedinice jednog govornika koje se obilježavaju opisom njihove funkcije i značenja. Sekvencije se grupiraju u sekvencijske parove. Sekvencijski parovi veće su razgovorne jedinice koje se mogu sastojati od jedne do više sekvencija jednog ili više govornika. Najčešće u sekvencijskim parovima sudjeluju dva govornika, i to jednim činom otvaranja sekvencije (inicijacijska sekvencija) i jednim činom reagiranja na inicijacijsku sekvenciju (sekvencija reakcije) te dodatno činom reakcije na reakciju (sekvencija reakcije na reakciju). Sekvencijski parovi spajaju se u više razgovorne jedinice povezane tematski – sekvencijske cjeline. Preduvjet za grupiranje slijedova sekvencija u sekvencijske cjeline jest zajednička tema sekvencijskih parova. Sekvencijske cjeline niz je sekvencijskih parova povezanih predmetom razgovora i temom. Dijelovi su sekvencijske cjeline početak, sredina i kraj.

Za potrebe etnografske analize sekvencijskih parova unose se informacije o govornicima – o dobi, spolu te vrsti situacije u kojoj se govornici nalaze, kao i o govornom događaju u kojemu sudjeluju.

Predstavljene su četiri hipoteze s kojima će se pristupiti istraživanju.

H1: Pretpostavka je da postoji komunikacijski relevantna vrsta šutnje koja može imati funkciju govornog čina.

H2: Postoji i vrsta šutnje koja je komunikacijski nerelevantna i bez funkcije govornog čina.

H3: Pretpostavka je da je razlikovanje ovih vrsta šutnje moguće na temelju definiranja funkcije šutnje, istražene uz pomoć konverzacijske analize, etnografije komunikacije i konceptualne metafore.

H4: Kada se govori o funkciji šutnje, pretpostavlja se da je funkcija povezana s metaforičkim konceptima šutnje tako što i funkcija pojave šutnje u govoru i značenje šutnje u jeziku iskazano metaforičkim konceptom upućuju na interpretaciju ugrožavanja obraza, uz preduvjet da su komunikacijski relevantne i imaju funkciju govornog čina.

U poglavlju 6. predstavljeni su korpus istraživanja, materijal i ispitanici. Predstavljen je projekt Istraživački i nastavni korpus razgovornoga njemačkog, FOLK, način prikupljanja i izgled razgovora koji su prikupljeni u korpusu. Predstavljen je i korpus odabranih razgovora za istraživanje u ovom radu, koji se sastoji od četiri razgovora. Razgovori sadržavaju 2595 redaka u kojima se pojavljuje šutnja, i to šutnja kao tišina, šutnja kao prešućivanje i šutnja kao stanka. U poglavlju 7. predstavljen je model istraživanja šutnje u ovom radu s pitanjima i elementima analize. Predstavljena su temeljna pitanja koja se odnose na osobe i situaciju, trajanje šutnje i kontekst. Predstavljeni model treba biti primjenjiv na interaktivnu šutnju. Predstavljeno je i pitanje komunikacijske relevantnosti šutnje i način analize razgovora.

Poseban je osvrt napravljen na nedostajući dio u sekvencijskim parovima u kojima se šutnja definira kao prešućivanje.

U poglavlju 7.2. predstavljeni su elementi analize i način obilježavanja materijala prema kojem se razgovori dijele na retke koji se obilježavaju u Excelu. Svaki redak obilježen je sljedećim informacijama: tko govori, što govori, koja je tema razgovora, koja je razgovorna situacija. Redak može sadržavati dio sekvencije ili cijelu sekvenciju. Predstavljeno je grupiranje sekvencija na sekvencijske parove i sekvencijske cjeline, koje će se dovesti u vezu s pojavom šutnje u razgovoru. Navedeni su i dijelovi sekvencijske cjeline – početak, sredina i kraj.

Predstavljani su izgled razgovora i analiza retka u kojemu su sadržane predstavljene informacije. Predstavljani su i potvrđeni primjeri u poglavlju.

U poglavlju 8. analizirani su razgovori.

U poglavlju 8.1. analiziran je razgovor za obrokom kao prvi privatni razgovor. Predstavljen je tijek razgovora, broj redaka u razgovoru, razgovorna situacija i mjesto u kojem se razgovor vodi. Predstavljani su i razgovorni događaji koji čine taj razgovor i mjesto na kojem počinje i završava taj razgovorni događaj. Taj se razgovor sastoji od razgovornih događaja pripreme obroka, objedovanja te završetka obroka. Za svaki razgovorni događaj predstavljene su pojedinačne sekvencije. Predstavljani su sugovornici, koji su u razgovoru označeni kraticama i anonimni su, ali su poznate osnovne informacije dobi, spola i zanimanja.

U nastavku poglavlja slijedi obrada primjera. Najprije je predstavljena šutnja u sekvenciji jednog sugovornika koja se definira kao stanka u vlastitoj sekvenciji u jednoj rečenici, a zatim i stanka u vlastitoj sekvenciji između dvaju dijelova rečenica. Za svaki razgovor navedeni su razgovorni događaj, tijek sekvencija, redak koji je u fokusu, šutnja koja se pojavljuje i obrazloženje.

U poglavlju 8.1.4. predstavljena je šutnja između dviju sekvencija jednog govornika tijekom privatnog razgovora za objedom. Šutnja između dviju sekvencija jednog govornika tumačena je kao prešućivanje postojeće sekvencije u slučaju da je u drugoj sekvenciji bila iskazana reakcija na neizrečenu tvrdnju. Takva su se prešućivanja definirala kao prešućivanja molbe ili pitanja za obrazloženje, preciziranje, dodatno objašnjenje dijela iz prethodne sekvencije, ponavljanje zbog nejasnog govora, izostanak reakcije, molbe za formuliranje tvrdnje, molbe za obrazlaganje i ponavljanje obrazlaganja, molbe za dopunjavanje tvrdnje, preformuliranje pitanja iz w-pitanja u da/ne pitanje, molbe za preformuliranje da/ne pitanja u w-pitanje, molbe za dodatno pitanje, molbe za preformuliranje odgovora, kao eksplicitna interpretacija šutnje, neverbalni odgovor. Šutnja između dvaju sekvencijskih parova pojavljuje se kao nepristanak na temu i kao tišina koja znači otvaranje nove teme nakon što je prethodni sekvencijski par završen. Šutnja između dviju sekvencija dvaju govornika tumačena je kao stanka u razmjeni sekvencijskih parova pitanje – reakcija na pitanje, tvrdnja – reakcija na tvrdnju, sekvencijski par pri početku obroka, pitanje – reakcija na pitanje u sredini i na kraju sekvencijske cjeline, tvrdnja – reakcija na tvrdnju na sredini i kraju sekvencijske cjeline.

Razgovor na putovanju predstavljen je u poglavlju 8.2. U dijelu 8.2.1. predstavljen je tijek razgovora uz broj redaka i razgovornu situaciju, razgovorni događaj te sugovornici.

Za šutnju u sekvenciji jednog govornika predstavljeni su primjeri šutnje koja se tumači kao stanka u vlastitoj sekvenciji u rečenici i stanka u vlastitoj sekvenciji između dvije rečenice.

Kao primjer za šutnju između dviju sekvencija jednog govornika pojavljuje se prešućivanje koje sadržava molbu za dopunjavanje, obrazloženje, ponavljanje zbog mogućeg nerazumljivog govora, za korigiranu tvrdnju i obrazloženje, razrađivanje pitanja, obrazloženje, preformuliranu tvrdnju tijekom pripovijedanja, proširivanje i uvjeravanje, za objašnjenje, neverbalni odgovor i izostanak odgovora te izostanak reakcije. Šutnja između dvaju sekvencijskih parova predstavljena je kao tišina. Šutnja između dviju sekvencija dvaju govornika predstavljena je kao stanka u razmjeni sekvencija u sekvencijskom paru pitanje – reakcija na pitanje u sredini i na kraju sekvencijske cjeline, tvrdnja – reakcija na tvrdnju na sredini i kraju sekvencijske cjeline te tvrdnja i reakcija na tvrdnju iz kraja sekvencijske cjeline s trajanjem od devet sekundi.

Sljedeći predstavljeni razgovor jest institucionalni razgovor koji se transkribiran sastoji od 1102 retka. Razgovorni događaj jest uvod u ispit sa sekvencijama vezanim za taj dio razgovora. Predstavljen je razgovorni događaj početak ispita sa sekvencijama koje se vezuju za taj dio razgovora. Predstavljen je razgovorni događaj s pripadajućim sekvencijama. Predstavljeni su govornici.

Šutnja u sekvenciji jednog govornika predstavljena je u poglavlju 8.3.3. Ta se šutnja tumačila kao stanka u vlastitoj sekvenciji u rečenici, kao stanka u vlastitoj sekvenciji u rečenici s poštalicom te stanka u vlastitoj sekvenciji u rečenici s ispravkom, ponavljanjem i tumačenjem.

Šutnja između dviju sekvencija jednog govornika predstavljena je u poglavlju 8.3.4. Ta se šutnja tumačila kao prešućivanje koje sadržava molbu za obrazloženje, preciziranje, korigiranje, davanje dodatnih informacija, negiranje ili mijenjanje tvrdnje, više informacija, neverbalni odgovor, izostanak odgovora i tumačenje vlastite šutnje.

Šutnja između dviju sekvencija govornika predstavljena je u sljedećem poglavlju. Šutnja je bila u funkciji razgraničenja, kao dio sekvencijskog para zaključivanje – reakcija na zaključivanje, pitanje – reakcija na pitanje, reakcija na pitanje – poticaj na verbaliziranje.

Četvrti analizirani razgovor bio je analiza Procesu. U poglavlju 8.4. obrađen je razgovor nastavnog sata. Predstavljeni su razgovorni događaj i situacija te sekvencije koje prate razgovorni događaj obrade lektire. Predstavljeni su govornici.

Od poglavlja 8.4.3. predstavljeni su pojedinačni utvrđeni primjeri iz korpusa, stanka u vlastitoj sekvenciji u rečenici, stanka između razgraničenja i početka sekvencije, stanka u vlastitoj sekvenciji s poticanjem sugovornika na verbaliziranje, stanka u vlastitoj sekvenciji između dvaju dijelova rečenice, eksplicitno obrazloženje šutnje i dopunjavanje prijedloga korigiranim prijedlogom. U poglavlju 8.4.4. predstavljena je šutnja između dviju sekvencija jednog govornika i u sklopu toga šutnja kao prešućivanje u kojem je sadržana molba za

obrazloženje, daljnje pripovijedanje, ponavljanje jednog dijela reakcije na tvrdnju, dopunjenje tvrdnje, dodatni odgovor, odgovor, nuđenje odgovora, preciziranje, navođenje na odgovor, preformuliranje, preciziranje te preformuliranje w-pitanja. Šutnja između sekvencijskih cjelina predstavljena je u sljedećem poglavlju, zatim šutnja između dviju sekvencija dvaju govornika, kao kod tvrdnje i reakcije na tvrdnju.

U poglavlju 9.1. izloženi su rezultati. Tumači se šutnja u vlastitoj sekvenciji i uzroci njezinu pojavljivanju. Daje se osvrt na teme pojedinačnih privatnih razgovora s usporedbama rezultata. U vezi sa stankom potvrđuje se opravdanost upotrebe skupa metoda, koji je predložen u hipotezi IV, a koji se odnosi na konverzacijsku analizu, etnografiju komunikacije i koncept metafore. Tumači se uporaba takvih stanki konceptom očuvanja obraza. Komunikacijska relevantnost navodi se kao temelj za potvrđivanje ugrožavanja obraza. Dovode se u spregu hipoteza o komunikacijskoj relevantnosti i hipoteza o očuvanju obraza.

Navode se i ostali razlozi za pojavu stanke u navedenim razgovorima. Jedan je od njih kompleksnost teme. Nastavlja poglavlje s tumačenjem šutnje u vlastitoj sekvenciji za analizirane institucionalne razgovore. Stanke u vlastitoj sekvenciji u razgovoru III (prvom institucionalnom razgovoru, razgovor na ispitu) dovodi se u vezu s dominantnošću govornika. U razgovoru III govornici su podijeljeni na uloge ispitivača i ispitanika. Stanke se uočavaju kod ispitanika. Kod takvih stanki bilježi se pojava eksplicitnog tumačenja stanke. Nakon što je započeta vlastita sekvenca, a potrebno je određeno vrijeme za razmišljanje, u govoru se upotrebljava stanke. To sugovornici eksplicitno navode u odgovarajućim situacijama. Tema i uloga govornika kao dio kriterija koji dolaze iz etnografije komunikacije potvrđuju opravdanost uvođenja etnografije komunikacije, prema hipotezi III. Zabilježen je slučaj pravljenja stanki kod ispitivača, što se može dovesti u vezi s čuvanjem obraza sugovornika ili sa stilom govorenja. U oba slučaja stanke su komunikacijski relevantne. Na isti se način predstavlja i razgovor IV, kao drugi istraženi institucionalni razgovor. U razgovoru IV također je podjela na dominantnu sugovornicu i manje dominantne govornike zbog njihovih uloga u tijeku konverzacije i ishoda konverzacije na temelju njihova sudjelovanja. Dominantnost sugovornika u vezi s pravljenjem stanke dovodi se u vezu s očuvanjem obraza.

Navodi se da su obje vrste razgovora jednako povezane s očuvanjem obraza. Potvrđuju se hipoteza o komunikacijskoj relevantnosti, očuvanju obraza i potrebi skupa metoda konverzacijske analize, etnografije komunikacije i koncepta metafore.

Predstavljaju se vrste reakcija koje su nastupile nakon prešućivanja u pojedinačnim razgovorima te se navodi slučaj izostanka bilo kakve reakcije s jedne i s druge strane.

Predstavljaju se rezultati za prvi institucionalni razgovor i za načine na koje je nastavljena konverzacija nakon što je nastupilo prešućivanje te hipoteze koje se mogu potvrditi u vezi s rezultatima.

Predstavljaju se rezultati za drugi institucionalni razgovor i za načine na koje je nastavljena konverzacija. Navode se hipoteze koje se mogu potvrditi u vezi s rezultatima.

Navodi se prosječno trajanje šutnje.

U poglavlju 9.4. predstavljaju se rezultati šutnje između dviju sekvencija dvaju govornika za prvi istraživani razgovor. Rezultati se navode za prvi istraživani razgovor kao i uzroci za pojavljivanje takve vrste stanke.

U poglavlju 9.4. predstavljaju se rezultati analize šutnje između dviju sekvencija dvaju govornika za drugi istraživani razgovor. Rezultati se navode za prvi istraživani razgovor kao i uzroci za pojavljivanje takve vrste stanke. Predstavljaju se rezultati šutnje između dviju sekvencija dvaju govornika za treći istraživani razgovor. Rezultati se navode za prvi istraživani razgovor kao i uzroci za pojavljivanje takve vrste stanke. Predstavljaju se rezultati šutnje između dviju sekvencija dvaju govornika za četvrti istraživani razgovor. Rezultati se navode za prvi istraživani razgovor kao i uzroci za pojavljivanje takve vrste stanke.

U poglavlju 9.5. opisuje se šutnja između dvije sekvencijske cjeline. Dovodi se pojavljivanje te vrste šutnje u vezi s fazama u sekvencijskoj cjelini. Navodi se trajanje šutnje. Ta vrsta šutnje dovodi se u vezu s pojedinačnim razgovorima i hipotezama.

U poglavlju 10. sumiraju se rezultati s osvrtom na prethodne radove. Navodi se korisnost kategoriziranja šutnje na stanku, prešućivanje i tišinu zbog usporedivosti rezultata i mogućnosti ponavljanja istraživanja na temelju kvalitativnog i kvantitativnog pristupa. Tumači se da je kategoriziranje pomak u tumačenju šutnje i približavanju njezina značenja govorniku i onima koji uče njemački. Govori se o održavanju komunikacije kao temeljnom načelu govornika koji sudjeluju u istraživanim razgovorima. Navode se vrste reparacija nakon pojave šutnje. Daje se osvrt na hipoteze iz proučavanih radova. Među tim hipotezama ističu se iskazivanje odnosa, evokativna šutnja, šutnja kao strategija, kolizija normi i različitost formi šutnje. Hipoteze se dovode u vezu sa Schwitallinim hipotezama, a rezultati istraživanja s Bergmannovim rezultatima u istraživanju šutnje.

Potvrđuju se hipoteze o komunikacijskoj relevantnosti šutnje, korisnosti skupa metoda predloženog u radu te očuvanju obraza.

Naposljetku se navode doprinosi istraživanja te mogućnosti primjene.

Istraživanje je relevantno za razumijevanje vlastitog govora i utjecaja vlastitog govora na tijek konverzacije, razumijevanje sugovornikova govora, uspješnost vođenja konverzacije,

razumijevanje šutnje u njemačkom jeziku, razumijevanje uporabe šutnje u komunikaciji u njemačkom jeziku, interkulturalnu komunikaciju i razumijevanje interkulturalne komunikacije, svjesnost o osobitostima vlastitoga jezika, stranoga jezika i različitoga razumijevanja naizgled jednakih elemenata u jeziku kao i za sve kojima njemački jezik nije materinski.

Na temelju stanke možemo prepoznati odnose među sugovornicima (tko će biti sugovornik koji uvijek počinje novu sekvencijsku cjelinu i nakon stanke), osjetljivost teme te možemo ustvrditi je li riječ o institucionalnom ili izvaninstitucionalnom razgovoru. Isključivo u privatnom okviru kod tema koje nisu osjetljive stanke prestaje biti komunikacijski relevantna. Na temelju pojave šutnje možemo pretpostaviti odnose i razumjeti ono što nije rečeno, a to može biti smisao proučavanja šutnje, osim toga što je želimo uklopiti kao ravnopravnog člana komunikacije uz govor.

Rezultati ovog rada korisni su za konverzacijsku analizu i istraživanje jezika, međusobno razumijevanje među govornicima iz jednog ili iz više jezičnih područja te stvaranje svijesti o vlastitim konverzacijskim navikama. Šutnja treba imati važnije mjesto u analizi jezika. Interdisciplinarni pristup i analize izvan okvira lingvistike pokazali su se kao opravdan odabir za analizu tog (ne samo) jezičnog fenomena te se očekuje da će se nastaviti istraživanja koja će uključivati društvene znanosti u dodiru s lingvistikom, ali i da će lingvistika dati svoj doprinos društvenim znanostima. Stvara se mogućnost uključivanja šutnje u razumijevanje izgovorenoga i bolje razumijevanje jezičnih kultura u kojima je šutnja više zastupljena. Pitanje je koliko su govornici uopće svjesni šutnje u vlastitom govoru te se i tomu može posvetiti više pozornosti u budućim istraživanjima. Očekuje se da će ovaj rad omogućiti bolje razumijevanje među pripadnicima različitih jezičnih kultura uz istraživanja koja bi se obavljala na temelju istih kategorija. Istraživanja šutnje uz upotrebu kategorija iz ovog rada omogućuju usporedivost i tako pružaju uvid u drugačiju jezičnu kulturu.

U radu je bilo moguće ispitivati komunikacijsku relevantnost na temelju značenja i distribucije te je tako postojao temelj za utvrđivanje komunikacijske relevantnosti, kao načina eksplicitne interpretacije šutnje. Određivanjem otvorene šutnje i njezinih distributivnih osobitosti prikazane su moguće funkcije šutnje u ovome radu. Kategorije šutnje (stanke, tišina i prešućivanje) primjenjive su u različitim vrstama privatnih i institucionalnih razgovora, kao i u kvalitativnoj i kvantitativnoj analizi. Usporedivost rezultata iz privatnih i institucionalnih razgovora, tijekom kvalitativne i kvantitativne analize kao i mogućnost primjene važne su prednosti takvog načina kategoriziranja. Uz upotrebu kategorija stanke, tišine i prešućivanja mogu se analizirati razgovori iz njemačkog i drugih govornih područja te se usporednom analizom mogu pružiti novi uvidi u šutnju u drugim jezicima. Pitanje šutnje aktualizira se

njezinom pojavom u društvu. Kategoriziranje šutnje približava govorniku barem dio njezina karaktera te je stoga kategoriziranje pomak naprijed u njezinu tumačenju.

Utvrđene su i izolirane vrste šutnje i veze s govornom situacijom i ulogom govornika.

Utvrđen je način na koji izolirati takve vrste šutnje.

POPIS LITERATURE

Auer, P., *Sprachliche Interaktion. Eine Einführung anhand von 22 Klassikern*, Max Niemeyer Verlag Tübingen 1999.

Basso, K., *To Give up on Words: Silence in Western Apache Culture* u *Southwestern Journal of Anthropology*, Giglioli, P. P., ur. *Language and Social Context*, Harmondsworth, 1970.

Bauer, A., *Wortohmnacht und ohnmächtig Schweigen in einem faschistisch regierten Volk*, OBST, 1990.

Bergmann, J., *Ethnomethodologische Konversationsanalyse*, u: Ludger Hoffmann, ur. *Sprachwissenschaft. Ein Reader (3. erweiterte Auflage)*. de Gruyter Berlin/New York, 2012.

Bergmann J., *Das Konzept der Konversationsanalyse*, u: Klaus Brinker/Gerd Antos/Wolfgang Heinemann/Sven S. Sager ur. *Text- und Gesprächslinguistik: Ein internationales Handbuch zeitgenössischer Forschung*, 2. Halbband. de Gruyter, Berlin/New York, 2001.

Bergmann, J., *Frage und Frageparaphrase: Aspekte der redezuginternen und sequenziellen Organisation eines Äußerungsformats*, u: Peter Winkler ur. *Methoden der Analyse von Face-to-Face-Situationen*. Metzler, Stuttgart, 1981.

Bergmann, J., *Konversationsanalyse*, u: Uwe Flick/Ernst v.Kardorff/Ines Steinke ur. *Qualitative Sozialforschung. Ein Handbuch*. Rowohlt, Reinbek, 2001.

Bergmann, J., *Das Konzept der Konversationsanalyse* u: Klaus Brinker i dr., *Text- und Gesprächslinguistik: Ein internationales Handbuch zeitgenössischer Forschung*, 2. Halbband. de Gruyter, Berlin – New York, 2001.

Bergmann, J., *Konversationsanalyse*, u: Uwe Flick i dr. ur. *Handbuch Qualitative Sozialforschung*, Psychologie Verlags Union, München, 1991.

Bergmann, J., *Schweigephase im Gespräch – Aspekte ihrer interaktiven Organisation* u: Soeffner, Hans Georg (ur.) *Beiträge zu einer empirischen Sprachsoziologie*. Gunter Narr Verlag, Tübingen, 1982.

Cölfen, H., *Formen des Schweigens am Niederrhein* u: Ulrich Schmitz: *Schweigen*, OBST, Oldenburg, 1990.

Dieter, WH, *Sociolingvistika* u: Zrinjka Glovacki-Bernardi ur. *Uvod u lingvistiku*, II. prošireno izdanje, Zagreb, 2007.

Drommel, R., *Die Sprechpause als Grenzsignal im Text*, Verlag Alfred Kummerle, Göppingen, 1974.

Enninger, W., *Wann und wovon Amische Schweigen*, OBST, 1990.

Garfinkel, H., Sacks, H., *On formal Structures of Practical Action* u: McKinney, J. C., Tiryakian, A., ur. *Theoretical Sociology* Appleton, Century-Crofts, New York, 1970.

Goffman, E. *Interaction Ritual. Essays on Face-to-Face Behavior*, Garden City, New York, 1967.

Goffmann, E., *Frame Analysis. An Essay on the Organization of Experience*, Harper & Row, New York, 1974.

Gumperz, J., *Discourse Strategies*, Cambridge University Press, Cambridge, 1982.

Haslinger, M., Anreiter, P., *Etymological Approaches to the Concepts of Silence u: Semantics of Silences in Linguistics and Literature*. Winter, Heidelberg, 1996.

http://www.thueringen.de/imperia/md/content/lzt/ostalgie_internet.pdf

Hymes, D. (ur.), *Language in Culture and Society: A Reader in Linguistics and Anthropology*, Harper & Row, New York, 1964.

Hymes, D., *Directions in (Ethno-)Linguistic Theory* u: A.K.; D'Andrade, R.G., ur. *Transcultural Studies of Cognition*, Romney, Special Publication, American Anthropologist 66 (3), part 2. Washington D.C., 1964.

Hymes, D., *The Ethnography of Speaking* u: Gladwin, Thomas; Sturtevant, William C. ur. *Anthropology and human behavior*, Anthropology Society of Washington, Washington D.C., 1962.

Hymes, D., *Soziolinguistik. Zur Ethnographie der Kommunikation*, Suhrkamp Verlag, Frankfurt am Main, 1979.

Hymes, D., *Models of the Interaction of Language and Social Life* u: ders./ Gumperz, J., *Directions in Sociolinguistics, The Ethnography of Communication*, Holt Rinehart and Winston, New York, 1972.

Bergmann, J., *Ethnomethodologische Konversationsanalyse*, u: Peter Schröder/Hugo Steger ur. *Dialogforschung. Jahrbuch 1980 des Instituts für deutsche Sprache*. Schwann, Düsseldorf, 1980.

Jaworski, A., *The Power of Silence – Social and Pragmatic Perspectives*, Sage Publications, New Delhi, 1993.

Jefferson, G., *Notes on a Possible Metric which Provides for a 'Standard Maximum' Silence of Approximately One Second in Conversation*, Tilburg Papers in Language and Literature, Tilburg, 1983.

Jörg, K., *Die Erforschung von Streitgesprächen von Kindern und Jugendlichen*, u: Akten des XI Internationalen Germanistenkongresses Volume 10, Peter Lang, Paris, 2005.

Labov, W., *The Social Stratification of English in New York City*, Center of Applied Linguistics, Washington DC, 1966.

Lakoff, G., Johnson, M., *Metaphors We Live By*, University of Chicago Press, Chicago, 1980.

Levinson, Stephen C., *Pragmatics*, Cambridge Textbooks in Linguistics, Cambridge University Press, Cambridge, 1983.

Owzar, A., *Reden ist Silber, Schweigen ist Gold. Konfliktmanagement im Alltag des wilhelminischen Obrigkeitsstaates*, Universitätsverlag Konstanz, Konstanz, 2006.

Psathas, G., *Conversation Analysis. The study of Talk-in-Interaction*. SAGE Publications Thousand Oaks, California, 1995.

Rakovac, S., *Metapher des Schweigens* u: Abrashi, Teuta et al. ur. *Perspektivierung-Perspektivität: Beziehung zwischen Sprache und Wirklichkeit in der deutschen Sprache, der deutschen Literatur, Kultur, DaF-Didaktik und Translatologie* / Priština: Universiteti i Prishtinës, Fakulteti i Filologjisë, 2015. str. 219-229

Sacks, H., Schegloff, A., Jefferson, J., *A simplest systematics for the organization of turn-taking for conversation*, u *Language* 50, 1974.

Saville-Troike, M., *The place of silence in an integrated theory of communication* u: Tannen, D., Saville-Troike, M., *Perspectives on Silence*, Ablex Publishing Corporation Norwood, New Jersey, 1985.

Saville-Troike, M., *The Ethnography of Communication: An Introduction*, Blackwell Publishing, 2003.

Schmitz, U., *Beredtes Schweigen: Zur Sprachlichen Fülle der Leere. Über Grenzen der Sprachwissenschaft*, u: Ulrich Schmitz ur. *Schweigen*, OBST, Oldenburg, 1990.

Schoenthal, G., *Sprechakttheorie und Konversationsanalyse*. u: Dittmann, Jürgen ur. *Arbeiten zur Konversationsanalyse*. Tübingen, 1979.

Schwarte, L., *Die Kunst der Leerstelle. Sprachlosigkeit als Voraussetzung der Verständigung* u: Gronau, Barbara; Lagaay, Alice ur. *Performanzen des Nichttuns* Passagen Verlag, Wien, 2008.

Schwitalla, J., *Gesprochenes Deutsch, Eine Einführung*, Erich Schmidt Verlag, Berlin, 2006.

Scollon, R., *The Machine Stops: Silence in the Metaphor of Malfunction*, u: Tannen, D., Saville-Troike, M., *Perspectives on Silence*. Ablex Publishing Corporation Norwood, New Jersey, 1985.

Stedje, A., „*Brechen Sie dies rätselhafte Schweigen*” – über kulturbedingtes, kommunikatives und strategisches Schweigen *Sprache und Pragmatik*, Lunder Symposium, Almqvist & Wiksell, Stockholm, 1982.

Tannen, D., *Talking Voices*. Cambridge University Press, Cambridge, 1999.

Tannen, D., *Silence: Anything But* u: Tannen, D., Saville-Troike, M., *Perspectives on Silence*, Ablex Publishing Corporation Norwood, New Jersey, 1985.

Vershueren, J., *What people say they do with words* Norwood New Jersey, Ablex Publishing Corporation, 1979.

Warnke, I., *Schweigen und Stille im öffentlichen Raum* u: Pohl, I., *Semantische Aspekte öffentlicher Kommunikation*, Peter Lang Verlag, Frankfurt am Main, 2002.

Watzlawick, P., Beavin, H. J., Jackson D. D., *Menschliche Kommunikation*, Huber Bern, Stuttgart – Wien, 1969.

Wunderlich, D., *Studien zur Sprechakttheorie*, Suhrkamp, Frankfurt am Main, 1976.

Zimmermann, K., *Überlegungen zu einer Theorie des Schweigens* u: Rosengren, I., ur. *Sprache und Pragmatik*, Lunder Symposium, Almqvist & Wiksell, Stockholm, 1982.

POPIS KORIŠTENIH INTERNETSKIH STRANICA I OSTALIH IZVORA

„Jelena, djevojka koja je stajala i šutjela, objavila svoj dnevnik.” Klix.ba, Intersoft d.o.o. Sarajevo, 2014, <https://www.klix.ba/vijesti/bih/jelena-djevojka-koja-je-stajala-i-sutjela-objavila-svoj-dnevnik/140107013>

„Grünenthal bittet um Entschuldigung.” Contergan.Grunenthal.info, Grünenthal-Stiftung zur Unterstützung von Thalidomidbetroffenen, 2012, https://www.contergan.grunenthal.info/thalidomid/Home_/Wissenswertes_und_Aktuelles/Entschuldigung_/de_DE/335700232.jsp

Das Leben der Anderen / Život drugih, Dijalog 0:08:52 – 0:08:58Razgovor između Natporučnika Antona Grubitza i Gerda Wieslera *Das Leben der Anderen*. Regie: Florian Henckel von Donnersmarck. Wiedemann & Berg Filmproduktion, 2006

IZVOR ZA ISTRAŽIVANI KORPUS

dgd.ids-mannheim.de

BIOGRAFIJA

Selma Rakovac rođena je u Tuzli 1982. godine. Diplomirala je na studiju germanistike na Filozofskom fakultetu Sveučilišta u Tuzli. Tijekom studija boravila je kao stipendistica DAAD-a na Humboldtovom sveučilištu u Berlinu i na Philippsovom sveučilištu u Marburgu, Njemačka. Od 2006. do 2012. godine radila je kao znanstvena novakinja na predmetima Sintaksa njemačkoga jezika i Povijest njemačkoga jezika na Odsjeku za germanistiku Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Tuzli. Od 2006. godine doktorandica je na studiju lingvistike Sveučilišta u Zagrebu. U sklopu istraživanja za doktorski rad boravila je kao stipendistica DAAD-a 2010. i 2012. godine na Sveučilištu u Regensburgu te 2013., 2014. i 2017. godine na Sveučilištu u Heidelbergu, u sklopu projekta Europskog centra za jezike Sveučilišta u Heidelbergu. Od 2013. do 2016. godine bila je voditeljica ureda DAAD-a u Sarajevu. Od 2016. do 2018. godine bila je sudionica projekta Europski dijalog na Sveučilištu u Bochumu te aktivno sudjelovala u kreiranju programa i međunarodnih radionica u sklopu projekta. Od 2016. do 2018. godine bila je osnivačica i voditeljica škole njemačkog jezika u svom rodnom gradu u Živinicama, Bosna i Hercegovina. Za Goethe Institut u Ljubljani objavila je edukativne kratke filmove za učenje njemačkog jezika u 2021. godini. Trenutno radi kao predavač njemačkog jezika za školu Kapitel Zwei u Berlinu. Udata je, majka dvoje rođene djece i posinka.

Rakovac, S., Metapher des Schweigens u: Abrashi, Teuta et al. ur. Perspektivierung-Perspektivität: Beziehung zwischen Sprache und Wirklichkeit in der deutschen Sprache, der deutschen Literatur, Kultur, DaF-Didaktik und Translatologie / Priština: Universiteti i Prishtinës, Fakulteti i Filologjisë, 2015. str. 219-229